

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Daiva PETKUTĖ

**GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJA ŠALIES IR ES
KONTEKSTE**

Magistro darbas

Šiauliai, 2008

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Daiva PETKUTĖ

**GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJA ŠALIES IR ES
KONTEKSTE**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)

Magistro darbo autorė Daiva Petkutė .....
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovė doc. dr. Daiva Beržinskienė .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas .....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Daiva Petkutė

Gyventojų pajamų diferenciacija šalies ir ES kontekste.

Magistro darbas.

Magistro darbe nagrinėjamos gyventojų pajamų diferenciacijos problemos Lietuvoje ir ES valstybėse. Ši darbą sudaro teorinė ir tiriamoji dalis. Teorinėje darbo dalyje apžvelgiama mokslinė literatūra, leidžianti apibūdinti gyventojų pajamų diferenciaciją, pateikiami naudoti statistiniai duomenys ir internetiniai šaltiniai. Darbe išanalizuoti gyventojų pajamų ir jų diferenciaciją sąlygojantys veiksniai, išskirtos pajamų diferenciaciją sąlygojančios priežastys bei pateiktos pajamų normalizavimo galimybės.

Tiriamajoje darbo dalyje buvo palyginti disponuojamųjų pajamų 2002-2006 m. namų ūkiai, siekiant nustatyti veiksnius, lemiančius didelę pajamų diferenciaciją. Įvertinus šalies pajamų diferencijavimą, buvo ieškoma veiksnių, dariusių įtaką atskirų apskričių pajamų diferenciacijos dinamikos skirtumams. Buvo tikrinama pajamų diferenciacija apskrityse, priklausomybė nuo bendros ekonominės situacijos pokyčių. Darbe nagrinėjama gyventojų pajamų diferenciacija ne tik Lietuvos, bet ir ES atžvilgiu. Analizuojamos ES valstybių gyventojų pajamų diferenciacijos problemos: per mažas vidutinis darbo užmokestis, netinkamas pajamų mokesčio tarifo panaudojimas bei didelė skurdo apraiška. Patvirtinamos darbo autorės suformuluotos trys mokslinio tyrimo hipotezės: pirma, kaimo gyventojų asmeninių pajamų dalis iš socialinių išmokų, lyginant su miesto gyventojų pajamomis, yra žymiai didesnė, tačiau kasmet ji mažėja, antra, didėjant kaimo gyventojų disponuojamoms pajamos, nedarbo lygis kaime mažėja. Trečia hipotezė teigia, jog norint mažinti gyventojų atskirtį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų, reikia didinti gyventojų neapmokestinamąjį pajamų minimumą. Pateiktos gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo priemonės, kurios padėtų bent dalinai išspręsti kylančias problemas dėl pajamų diferenciacijos didėjimo.

SUMMARY

Daiva Petkutė

The differentiation of residents' incomes in the content of the country and EU.

Master's paper.

The problems of citizens' income differentiation in Lithuania and the EU-countries are analyzed in this Master's Thesis. The Thesis consists of theoretical and practical parts. The scientific literature, giving an opportunity to characterize the differentiation of citizens' income, is surveyed in the theoretical part; the statistic data and the Internet sources are also presented in it. Citizens' income and factors determining them are analyzed in this Thesis, the reasons determining the income differentiation are defined and the possibilities of income normalization are presented.

In order to identify the factors determining a high differentiation of income, the disposable income of households of 2002-2006 were compared in the practical part of this Thesis. After the evaluation of income differentiation, the factors influencing the differences of income differentiation dynamics of separate regions were searched. The income differentiation in regions, the dependence on changes of general economical situation was surveyed. The problems of citizens' income differentiation not only in Lithuania but also in the EU-countries were analyzed: too little average wages, inappropriate usage of income tax rate and high manifestation of poverty. Three hypotheses of scientific research formulated by the author of this Thesis were proved: the first one – the part of villagers' personal income from social allowances is significantly higher in comparison with citizens' income, however, it decreases annually; the second one – the increase of villagers' disposable income leads to the decrease of unemployment in a village. The third hypothesis claims that in order to decrease the disjuncture between the wealthy and the destitute one has to raise the non-taxable minimum of income. The methods of improvement of citizens' income differentiation, which would help to solve partially the raised problems of income differentiation increase, were presented.

TURINYS

SANTRAUKA	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS	6
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS.....	8
ĮVADAS	10
1. GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI	13
1.1. Gyventojų pajamų samprata ir jų susidarymas.....	13
1.2. Gyventojų pajamų struktūra ir šaltiniai.....	18
1.3. Pajamų diferenciacijos samprata įvairių teorijų požiūriu	23
1.4. Pajamų diferenciacijos priežastys.....	29
1.5. Pajamų diferenciacijos problemos.....	31
1.6. Gyventojų pajamų diferenciacijos rodiklių sistema	36
2. LIETUVOS GYVENTOJŲ DISPONUOJAMŲJŲ PAJAMŲ 2002-2006 METAIS ANALIZĖ	44
2.1. Lietuvos gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika ir skirtumai apskrityse .... 2002-2006 metais	44
2.2. Socialinių gyventojų grupių disponuojamųjų pinigų lygis ir jų dinamika 2002-2006 metais	51
2.2.1. Disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą ir amžių 2002-2006 metais	51
2.2.2. Disponuojamosios pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę ir tipą. 2002-2006 metais	57
2.3. Pajamų netolygumo pasiskirstymo 2002-2006 metais analizė.....	61
2.4. Lietuvos gyventojų disponuojamųjų pajamų tendencijos.....	65
2.5. Disponuojamųjų pajamų pokyčius sąlygojančių veiksnių analizė	68
2.6. Lietuvos ir ES šalių gyventojų pajamų diferenciacijos lyginamoji analizė	70
2.6.1. Darbo užmokesčių Lietuvoje ir ES šalyse lyginamoji analizė	70
2.6.2. Lietuvos ir ES valstybių skurdo lygio lyginamoji analizė	76
2.6.3. Lietuvos ir ES valstybių pajamų mokesčio tarifų lyginamoji analizė	80
3. GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS MAŽINIMO PRIEMONĖS	84
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	94
LITERATŪRA	97
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ	103
PRIEDAS.....	105
1 priedas.Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamasias pajamas vienam namų ūkio nariui 2006 metais, procentais	106
2 priedas.Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)	107
3 priedas.Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai.....	108
4 priedas.Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)	109
5 priedas.Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai.....	110
6 priedas.Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai.....	111
7 priedas.Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)	112
8 priedas.Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai.....	113
9 priedas.Priklausomybė tarp eksporto ir vidutinių disponuojamųjų pajamų	114
10 priedas.Priklausomybė tarp BVP ir vidutinių disponuojamųjų pajamų	115
11 priedas.Vidutinės disponuojamosios pajamos 2003-2006 m. per mėnesį Lt.....	116
12 priedas.Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai	117
13 priedas.Lietuviškos kilmės prekių eksportas, mln. litų.....	118
14 priedas.Bendrasis vidaus produktas, mln. litų.....	119
15 priedas.Bendroji pridėtinė vertė, mln. litų	120

16 priedas.Priklausomybė tarp BVP ir vidutinių disponuojamųjų pajamų	121
17 priedas.Pagrindiniai ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 1997–2007 m.....	122
18 priedas.Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą (vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt)	123
19 priedas.Vidutinės disponuojamosios pajamos (vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt)	124
20 priedas.Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio	125
21 priedas.Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį (procentais)	126

LENTELIŲ SARAŠAS

- 1 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 2 lentelė.** Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2002-2006 metais, proc.
- 3 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal apskritis absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 4 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų Lietuvos apskrityje 2006 metais duomenų padėties ir sklaidos rodikliai
- 5 lentelė.** Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą 2002-2006 metais
- 6 lentelė.** Disponuojamųjų pajamų kitimas 2002 – 2006 metais
- 7 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal išsilavinimą absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 8 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal amžių absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 9 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 10 lentelė.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal namų ūkio tipą absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais
- 11 lentelė.** Skurdo rizikos lygis iki ir po socialinių išmokų pagal namų ūkio sudėtį 2006 m. procentais
- 12 lentelė.** Pajamų lygio-struktūros ir pasiskirstymo rodiklių absoliutūs pokyčiai 2006 metų, litais
- 13 lentelė.** Vidutinės disponuojamosios pajamos ir išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2006 m. ir atskirų deciliu MPC
- 14 lentelė.** Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai
- 15 lentelė.** Disponuojamųjų pajamų prognozavimas pagal tiesinį trendą
- 16 lentelė.** Disponuojamųjų pajamų prognozavimas pagal vidutinį absoliutų padidėjimą apskrityse 2007-2009 m.
- 17 lentelė.** Disponuojamųjų pajamų ir kitų ekonominių ir socialinių rodiklių koreliacijos koeficientai
- 18 lentelė.** ES minimalus darbo užmokestis 2004 -2007* m.
- 19 lentelė.** 2004–2005 m. nacionalinis minimalus darbo užmokestis pateikiamas nacionaline valiuta
- 20 lentelė.** Mokesčio tarifai darbo pajamoms ES šalyse
- 21 lentelė.** Didžiausias įmonių pajamų mokesčio tarifas ES šalyse
- 22 lentelė.** Gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo priemonės

23 lentelė. Dirbančio ir neturinčio vaikų žmogaus pajamos, skaičiuojant pagal vidutinį darbo užmokestį

24 lentelė. Darbinių pajamų kitimas esant įvairiems PND ir GPM deriniams

25 lentelė. Darbo užmokesčio pajamos pagal skirtingus GPM tarifo ir NPD derinius

26 lentelė. Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos ir neto darbo užmokesčio santykis

27 lentelė. Apskritis politikos stiprinimo priemonės

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 pav.** Gyventojų pajamų funkcijų ir asmeninių poreikių patenkinimo sąryšis
- 2 pav.** Mokėjimų apytaka paprastoje ekonominėje sistemoje
- 3 pav.** Nacionalinio produkto ir pajamų vertės nustatymas
- 4 pav.** Sritis, iš kurių gaunamos gyventojų pajamos
- 5 pav.** Bendrųjų namų ūkio pajamų pasiskirstymas
- 6 pav.** Namų ūkio pajamų sudėtis
- 7 pav.** Apmokestinamos ir neapmokestinamos pajamos, susijusios su darbo santykiais, pagrindinėje darbovietėje
- 8 pav.** Sąryšis tarp funkcinio bei pirminių, disponuojamųjų ir galutinių gyventojų pajamų pasiskirstymo
- 9 pav.** Pajamų normalizavimo nauda visuomenei
- 10 pav.** Galutinių gyventojų pajamų piramidė
- 11 pav.** Lygio-struktūros rodikliai
- 12 pav.** Kvantiliai: decilių, kvartilių ir medianos tarpusavio ryšys
- 13 pav.** Pasiskirstymo rodikliai
- 14 pav.** Lorencio kreivė
- 15 pav.** Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2002-2006 metais, litai per mėnesį
- 16 pav.** Natūrinės disponuojamosios pajamos 2002-2006 m., litais per mėnesį
- 17 pav.** Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamąsias pajamas 2002-2006 m., litais per mėnesį
- 18 pav.** Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal apskritis 2003-2006 m., litais per mėnesį
- 19 pav.** Piniginės ir natūrinės disponuojamosios pajamos 2002-2006 m., litais per mėnesį
- 20 pav.** Kaimo gyventojų disponuojamosios pajamų, socialinių išmokų nedarbo lygio kaime pasiskirstymas 2002-2006 metais
- 21 pav.** Skurdo rizikos lygis pagal namų ūkio gyvenamąją vietą 2005-2006 m., proc.
- 22 pav.** Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam ūkio nariui pagal išsilavinimą bei samdomojo darbo pajamų pasiskirstymas 2006 metais
- 23 pav.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal amžių bei socialinių išmokų pasiskirstymas 2006 metais
- 24 pav.** Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę bei samdomojo darbo pasiskirstymą 2006 metais
- 25 pav.** Gini, decilinio ir kvartilinio diferenciacijų koeficientų dinamika Lietuvoje

- 26 pav.** Vidutinių disponuojamųjų pajamų prognozė
- 27 pav.** Priklausomybė tarp BVP ir vidutinių disponuojamųjų pajamų
- 28 pav.** MMA ir vidutinio darbo užmokesčio santykis 2007 m. procentais
- 29 pav.** Darbo našumo ir darbo užmokesčio augimo tempai Lietuvoje 2003-2007 m. proc.
- 30 pav.** Minimalus uždarbis kaip vidutinis proporcingas įnašas pramonės ir paslaugų sferoje, 2005 m. (proc.)
- 31 pav.** Minimali alga ES šalyse 2007 m. eurais
- 32 pav.** Skurdo rizikos lygis ES šalyse 2005 m.
- 33 pav.** Pajamų nelygybė: santykis tarp daugiausiai ir mažiausiai dirbančių žmonių 2005 m.
- 34 pav.** Mokesčio tarifai darbo pajamoms ES šalyse 2006 m.
- 35 pav.** Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio
- 36 pav.** Darbo užmokesčio pajamų kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio
- 37 pav.** Vidutinio darbo užmokesčio prognozė
- 38 pav.** Vidutinės senatvės pensijos prognozė
- 39 pav.** Vidutinio darbo užmokesčio, pensijų dinamika ir jų santykis 2002-2010 m.

IVADAS

Mokslinės problemos aktualumas. Per pastaruosius metus Lietuvoje didėjo turto ir pajamų diferenciacija, susiformavo žemas vidutinis gyventojų disponuojamųjų pajamų lygis, išryškėjo regioniniai gyventojų turto ir pajamų skirtumai. Gyventojų pajamų diferenciacija yra susijusi su viena iš aktualiausių visuomenės socialinių problemų – *skurdu*. Gyventojų skurdas tapo viena iš aktualiausių problemų, su kuria susiduria tiek besivystančių, tiek atsilikusių pasaulio šalių gyventojai. Net turtingose ES šalyse žmonės patenka į skurdą dėl nedarbo, ištikus negaliai ar dėl kitų priežasčių. Skurdo sąvoka gali būti keičiama į socialinės atskirties reikšmę, taip siekiama akcentuoti asmens ir visuomenės santykių nutraukimą.

Tiriant gyventojų pajamų diferenciaciją paprastai naudojamas gyventojų grupavimas pagal gautų pajamų dydį. Šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje pripažįstama, kad asmeninių pajamų skirtumai atsiranda dėl daugelio priežasčių: fizinių ir protinių gabumų skirtumų, išsilavinimo ar socialinių įgūdžių. Pajamų diferenciacija nėra ydingas reiškinys, nes už skirtingo pobūdžio veiklą, skirtingą kvalifikaciją, apmokama nevienodai, bet šis skirtumas neturėtų viršyti normų bei sukelti ryškų pajamų skirtumą tose pačiose socialinėse grupėse. Pajamų diferenciacija - tai ne vien netolygus pajamų pasiskirstymas, sąlygotas atitinkamų priežasčių. Pajamų diferenciacijos augimas gali būti naudingas, tačiau socialiniu požiūriu nelygybė dažniausiai vertinama neigiamai. Pernelyg didelė pajamų diferenciacija visuomenę veda į socialinius konfliktus, provokuoja politinį nestabilumą.

Lietuvos perskirstymo sistema nėra efektyvi, nes ji neduoda teigiamų rezultatų mažinant gyventojų pajamų ir turto diferenciaciją. Didžiąją dalį gyventojų pajamų sudaro darbo užmokestis, o jo tikslas - kurti pridėtinę vertę. Darbo užmokesčio lygis apskrityse orientuoja darbdavius mokėti tam tikros specialybės ir kvalifikacijos darbuotojams tokio lygio darbo užmokestį, koks mokamas šiame apskrityje panašioms darbuotojams. Tai labiau susiję su gyvenimo lygiu tam tikrame apskrityje ir su darbo jėgos migracija.

Norint sukurti geresnes sąlygas žmonių motyvacijai ir ekonomikos augimui vien tik sumažinti gyventojų pajamų mokesčių nepakanka. Aktualu numatyti ne galimai mažesnę gyventojų pajamų mokesčio tarifą, o pakankamai didelį neapmokestinamąjį pajamų minimumą.

Tikslas – atlikti gyventojų pajamų diferenciacijos šalies ir ES kontekste tyrimą.

Objektas - gyventojų pajamų diferenciacija šalies ir ES valstybėse.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti gyventojų pajamų diferenciacijos susidarymo veiksniai.
2. Atlikti vidutinių disponuojamųjų pajamų lygio, jų dinamikos ir struktūros 2002-2006 metų laikotarpiu analizę.
3. Atlikti lyginamąją Lietuvos ir ES valstybių gyventojų pajamų diferenciacijos analizę.
4. Pagrįsti gyventojų pajamų diferenciacijos mažinimo priemones.

Tyrimo metu iškeltos tokios **mokslinės hipotezės**:

1. Kaimo gyventojų asmeninių pajamų dalis iš socialinių išmokų lyginant su miesto gyventojų pajamomis yra žymiai didesnė, tačiau kasmet ji mažėja.
2. Didėjant kaimo gyventojų disponuojamoms pajamos, nedarbo lygis kaime mažėja.
3. Norint mažinti gyventojų atskirtį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų reikia didinti gyventojų neapmokestinamąjį pajamų minimumą.

Mokslinis darbo naujumas:

1. Atskleista gyventojų pajamų diferenciacijos esmė bei apibrėžtos pajamų skirtumus sąlygojančios priežastys.
2. Sudaroma pajamų diferenciacijos pagrindinių rodiklių sistema ir pateiktos pajamų normalizavimo galimybės.
3. Išskirti namų ūkių tipai pagal pagrindinius jų disponuojamųjų pajamų šaltinius.
4. Įvertinus šalies pajamų diferencijavimą, buvo ieškoma veiksnių, dariusių įtaką atskirų apskričių pajamų diferenciacijos dinamikos skirtumams.
5. Nagrinėjama gyventojų pajamų diferenciacija ne tik Lietuvos, bet ir ES valstybių atžvilgiu (Šiaulių universiteto SMF fakultete toks tyrimas atliekamas pirmą kartą).
6. Išanalizuotos kelios ES problemos: tai per mažas minimalus darbo užmokestis ES valstybėse, netinkamas pajamų mokesčio tarifo naudojimas bei per didelė skurdo apraiška.
7. Pagrįstos gyventojų pajamų diferenciacijos mažinimo priemonės.

Praktinis rezultatų reikšmingumas:

1. Atlikta nuosekli Lietuvos namų ūkių disponuojamųjų pajamų lygio, struktūros ir jų dinamikos analizė, nustatyti pagrindiniai pajamų kitimo dėsniniai.
2. Apskaičiuota pajamų lygio-struktūros ir pasiskirstymo rodikliai bei įvertintos pajamų diferenciacijos tendencijos regiono atžvilgiu.
3. Įvertinti gyventojų pajamų diferenciacijos pokyčiai atskirose gyventojų socialinėse grupėse.
4. Nustatyti didžiausią įtaką pajamų lygiui darantys ekonominiai rodikliai.
5. Atlikta sisteminė gyventojų pajamų diferenciacijos Lietuvoje ir ES analizė bei nustatytos gyventojų pajamų diferenciacijos problemos.
6. Pateiktos gyventojų pajamų diferenciacijos mažinimo priemonės, kurios padėtų bent dalinai išspręsti kylančias problemas dėl didėjančios pajamų gyventojų pajamų diferenciacijos.

Teorinis rezultatų reikšmingumas. Šiame darbe atskleista gyventojų pajamų diferenciacijos samprata įvairių teorijų požiūriu, bei apibrėžtos pajamų skirtumus sąlygojančios priežastys. Sudaroma pajamų diferenciacijos pagrindinių rodiklių sistema ir pateiktos pajamų normalizavimo galimybės.

Tyrimo metu naudoti šie **metodai**: mokslinės literatūros lyginamoji analizė, statistinių duomenų grupavimas, santykinių dydžių duomenų diferenciacijos ir asimetrijos rodiklių skaičiavimas,

koreliacinė analizė, dinamikos eilučių ekstrapoliacija, rezultatams vaizdžiai išreikšti taikytas grafinis metodas.

Pagrindiniai informacijos šaltiniai – mokslinė literatūra, leidžianti apibūdinti gyventojų pajamų diferenciaciją, taip pat statistiniai duomenys ir internetiniai šaltiniai. Didžioji tyrimo dalis pagrįsta Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atliekamų namų ūkių biudžetų tyrimų ir 2002-2006 m. namų ūkio pajamų ir išlaidų rezultatais. Taip pat buvo naudojami Eurostato pateikti duomenys. Pasirinktas 2002–2006 m. nagrinėjimo laikotarpis siekiant nusakyti pagrindines gyventojų pajamų diferenciacijos kitimo tendencijas. Daugiausia gyventojų pajamų diferenciacijos tema rašė šie autoriai: A. Šileika, I. Blažienė, R. Lazutka, V.R. Gerikienė, G.M. Pajuodienė, V. Rudzkienė ir kt.

1. GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Gyventojų pajamų samprata ir jų susidarymas

Pradedant analizuoti gyventojų pajamų teoriją, būtina akcentuoti pajamų esmę. Pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą, *pajamų* sąvokos reikšmė pateikiama taip: tai per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už perduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita gautą naudą pinigais ir (arba) natūra [25].

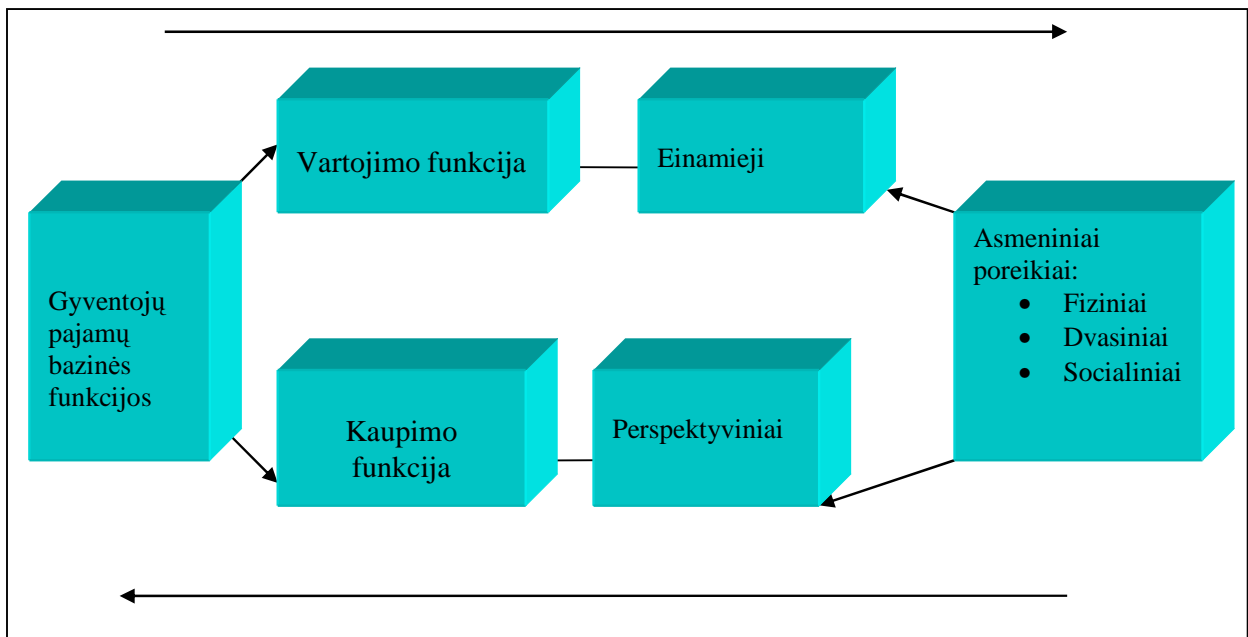
Gyventojų pajamos – tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių, gaunamų įvairiomis formomis ir leidžiančių patenkinti įvairius poreikius. Gyventojų pajamos priklauso nuo bazinių dydžių: minimalaus gyvenimo lygio (MGL), minimalios mėnesinės ir bazinės algos bei bazinės pensijos. Tai yra vyriausybės tvirtinami dydžiai ir jie reguliariai didinami [24].

Gyventojų pajamos – sudėtinga ekonominė kategorija. Jos gali būti suprantamos kaip individo ar jo šeimos vartojimo galimybes atspindintis rodiklis, tačiau pažvelgus į giluminius gyventojų pajamų formavimosi ir vystymosi dėsningumus, jos gali būti vertinamos kaip daugiamatis šalies socialinio ekonominio išsivystymo bei visuomenės raidos indikatorius [55]. A. Šileika, I. Blažienė (1999) teigia, jog individai yra lygūs, jei jie turi tokias pačias pasirinkimo galimybes, tokių alternatyvų algoritmą, galima tiksliai įvertinti tik žinant pilnąsias individo pajamas Y_F , kurios apima visas pinigines ir nepinigas individo pajamas [74, p.11].

$$Y_F = Y_M + Y_N, \quad (1.1.)$$

Čia: Y_M – pinigines individo pajamas; Y_N – nepinigas individo pajamas.

Kalbant apie pajamas, būtina paminėti, kad gyventojų pajamos, jų perkamoji galia tėra tik potenciali gerovės bazė, kuri turi būti realizuojama šių pajamų panaudojimo procese. Gyventojų pajamų atliekama vartojimo funkcija apibrėžiama kaip ekonominių gėrybių vartojimas trumpu laikotarpiu, siekiant patenkinti einamuosius asmeninius poreikius (trumpas laikotarpis apibrėžiamas kaip laikotarpis tarp dviejų reguliaraus pobūdžio įplaukų). Gyventojų pajamų atliekama kaupimo funkcija reiškia, kad dalis gyventojų pajamų perkeliama į kitus laikotarpius fizinio arba finansinio turto forma ir yra skiriama būsimų asmeninių poreikių tenkinimui (žr. 1 pav.).

1 pav. Gyventojų pajamų funkcijų ir asmeninių poreikių patenkinimo sąryšis

Šaltinis: *Pajamos*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą.
 <www.mruni.lt/.../katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc>.

Analizuojant gyventojų pajamų esmę, objektyvus pajamų lygis individo lygmenyje yra grindžiamas minimalių socialinių standartų, garantuojančių tam tikrą svarbiausių individo asmeninių poreikių patenkinimo lygį, principu bei individo turimų išteklių (pirmiausia – žmogiškojo kapitalo) kiekiu ir jų verte.

R. Lazutka (2001) pajamas skaido į dvi stambias grupes [33, p.102-103]:

- 1) pirmines pajamas;
- 2) antrines pajamas.

Pirminės pajamos yra tokios, kai žmonės dalyvauja ūkinėse veiklose ir užsidirba pajamas kaip samdomi darbuotojai, savarankiškai dirbantieji ar kaip ekonominių išteklių (žemės, kapitalo) savininkai. Jų gavimo galimybės rinkos ekonomikos šalyse daugiausia priklauso nuo pajėgumo dalyvauti rinkose. Pastarosios pajamos sudaro didesnę visų pirminių pajamų dalį menčiau išvystytose šalyse ir mažiau į visuomeninį darbo pasidalijimą integruotose namų ūkiuose.

Antrinės pajamos tokios, kurioms didelę įtaką turi valstybės veikla. Valstybė ne tik tiesiogiai daro įtaką rinkoms ir kartu žmonių sėkmei generuojant pajamas tose rinkose – ji ir tiesiogiai perskirsto gyventojų pajamas. Būtina paminėti, jog didžiąją pajamų dalį sudaro žmonėms tenkančios asmeninės pajamos. Tačiau *nacionalinės pajamos ir asmeninės pajamos* nėra vienas ir tas pats. Pabrėžiama tai, kad asmeninės pajamos nesutampa su nacionalinėmis pajamomis dėl transferinių mokėjimų [84, p.98-99]. Kalbant apie asmeninį vartojimą, t.y. asmeninių poreikių tenkinimą, pajamų

sąvoka namų ūkio ekonomikoje vartojama išplėstine reikšme. Be uždirbtų piniginių pajamų, šeimos ir asmenys naudojami nepiniginėmis pajamomis, pvz., namų ūkyje pagaminta produkcija. Šios pajamos skirstomos į dvi grupes [13, p.151]:

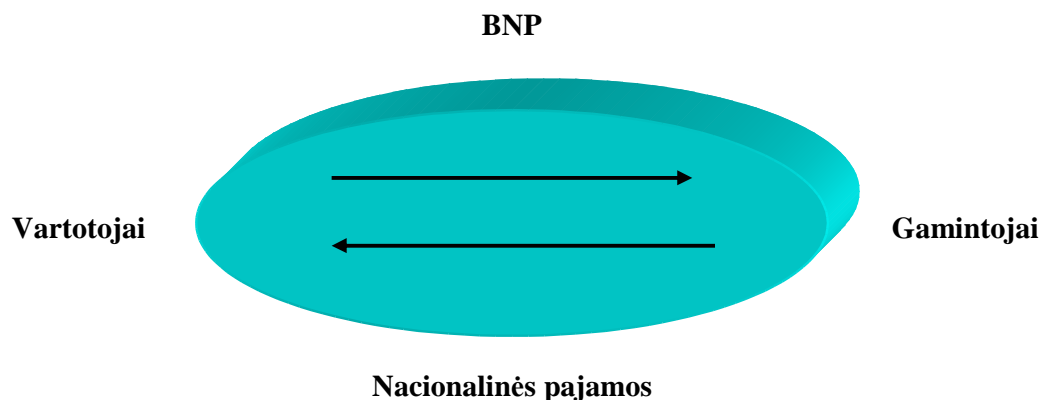
- natūrinės pajamas,
- „paslėptąsias“ pajamas.

Akcentuojama tai, kad *natūrinėmis pajamomis* yra laikoma pagaminta produkcija ar paslauga, kurios skirtos ne rinkai, o namų ūkio vidaus reikmėms. O „*paslėptosios*“ pajamos taip vadinamos dėl to, kad šeima ar asmuo jų neuždirba, bet numato [13, p.152].

Pajamų skirstymas:

- *pajamos, atsirandančios dėl vartotojų ekonomijos (kainų nuolaidos),*
- *pajamos, kurios atsiranda naudojantis nemokamomis socialinėmis paslaugomis.*

Galima paminėti, jog valstybė renka mokesčius iš gyventojų ir taip sumažina uždirbamas pajamas. Atskaičiavus visus mokesčius, lieka grynosios gyventojų pajamos. Šiuos pinigus galima išleisti vartojimui, sumokėti palūkanas bei taupyti. Kaip veikia mokėjimo apytaka paprastoje ekonominėje sistemoje matyti iš 2 paveikslo.

2 pav. Mokėjimų apytaka paprastoje ekonominėje sistemoje

*Šaltinis: Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla. p.14-15.

Nesunku pastebėti, kad asmeninės pajamos didėja nesikeičiant nacionalinėms pajamoms, kadangi vyriausybė perveda lėšas į socialinio draudimo, pensijų, nedarbo ir kitus fondus, moka stipendijas besimokantiems. Tokie mokėjimai vadinami *transferiniais mokėjimais* [36, p.14-15]. Pastarieji pervedimai padidina asmenines pajamas, bet nedidina gamybos veiksmų apimtį. Nacionalinės pajamų komponentai yra darbo užmokestis, palūkanos, renta ir pelnas.

E. Buškevičiūtė (2006) teigia, kad bendrasis vidaus produktas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių šalies socialinę padėtį. Nuo jo labai priklauso gyventojų pajamų lygis, įvairių socialinių programų vykdymo galimybės. Kita vertus, pats BVP yra veikiamas tokių socialinių veiksnių kaip užimtumo lygis, bendra socialinė šalies padėtis [12, p.538].

Reikia išskirti pagrindinius *nacionalinių pajamų rodiklius*, kurie yra [39, p.89]:

- *bendrasis vidaus produktas,*
- *bendrasis nacionalinis produktas,*
- *grynasis vidaus produktas,*
- *grynosios vidaus arba nacionalinės pajamos,*
- *asmeninės pajamos,*
- *grynosios asmeninės arba disponuojamosios pajamos.*

BVP, BNP ir jų tarpusavio ryšys per gamybos veiksnių grynąjį pajamų srautus. Pagrindiniai nacionalinių pajamų rodikliai ir jų tarpusavio ryšys pavaizduoti 3 paveiksle.

	Grynosios nuosavybės pajamos iš užsienio	Grynosios nuosavybės pajamos iš užsienio	Amortizacija	Subsidijos	AB pelnas		
BNP	I	BVP	G_rVP	Netiesioginiai mokesčiai	Individualių įmonių pelnas	AP	G_rAP
	G				R		
	NX			G_rVP_{aj}	i		
	C				W		

3 pav. Nacionalinio produkto ir pajamų vertės nustatymas

*Šaltinis: *Makroekonomika*, (2005). Kaunas: Technologija. p. 91.

Anot R. Paliulytės (2005), bendrasis vidaus produktas (*BVP*) yra visų baigtinių prekių ir paslaugų, sukurtų per tam tikrą laikotarpį šalies viduje, vertė, išreikšta faktinėmis kainomis, o bendrasis nacionalinis produktas (*BNP*) yra baigtinių prekių ir paslaugų, sukurtų šalyje ir užsienyje naudojant šalies resursus, vertė [58, p.12].

Bendrasis nacionalinis produktas (*BNP*) – tai rinkos arba pinigais išreikšta prekių ir paslaugų, pagamintų naudojant šalies vidinius išteklius per atitinkamą laikotarpį, vertė [17, p.168]. Būtina paminėti tą faktą, kad BNP pagal pajamas apskaičiuojamas kaip visų šalies gyventojų pajamų, gautų

kaip atlyginimo už ūkinėje veikloje panaudotus gamybos veiksnius, ir netiesioginiu verslo mokesčių bei pagrindinio kapitalo metinės amortizacijos suma [58, p.12].

Išanalizavus BNP pagal pajamas, būtina apibrėžti bendrojo vidaus produkto apimtis. BVP atėmus amortizacinius atsiskaitymus *gaunamas grynasis vidaus produktas* (G_rVP) apskaičiuojamas rinkos kainomis. G_rVP parodo rinkos kainų tų baigtinių prekių ir paslaugų, kurios lieka visuomenei vartoti gamybiniam kapitalui plėsti.

$$G_rVP = BVP - D_e, \quad (1.2.)$$

Kur: D_e – amortizacija.

Jei iš grynojo vidaus produkto atimami netiesioginiai mokesčiai, kuriais apmokestinama įmonės produkcija, gaunamos grynosios vidaus arba nacionalinės pajamos, apskaičiuotos gamybos veiksnių kainomis [39, p.89].

Anot R.Valkausko (2004), nacionalinės pajamos – tai produktas, nustatomas gamybos kainomis arba faktine verte [81, p.130].

$$G_rVP_{aj} = G_rVP - T_i, \quad (1.3.)$$

Kur: T_i – netiesioginiai verslo mokesčiai.

Būtina paminėti tai, jog grynosioms vidaus (nacionalinėms) pajamoms gali būti suteikiama ir savarankiška išraiška, apimanti darbo užmokesčio (W), palūkanų (i), rentos (R) ir pelno sumą (Π). Paprastumo sumetimais tai žymima NI [39, p.89].

$$NI = W + i + R + \Pi, \quad (1.4.)$$

Išnagrinėjus BNP, BVP, G_rVP_{aj} , toliau analizuojamos asmeninės pajamos bei disponuojamos pajamos. Anot R. Paliulytės (2005), pati sąvoka *asmeninės pajamos* (AP) reiškia pajamų visumą, įskaitant transferines išmokas, kurias faktiškai gauna namų ūkis, prieš sumokėdamas asmeninį pajamų mokestį [58, p.12].

Anot R.Valkausko (2004), *asmeninės pajamos* yra gyventojų *bruto* pajamos [81, p.131]. Tai faktiškai gaunamos sumos, kurios apskaičiuojamos iš grynujų vidaus pajamų atėmus įnašus socialiniam draudimui, akcinių bendrovių pelno mokesčius, nepaskirstytąjį pelną ir pridėjus pervedamąsias išmokas.

$$AP = G_rVP_{aj} - W_i - \Pi_T - \Pi_N + T_P, \quad (1.5.)$$

Kur: AP – asmeninės pajamos, W_i – mokėjimai į socialinio draudimo ir kitus socialinius fondus, Π_T – akcinių bendrovių pelno mokesčiai, Π_N – nepaskirstytasis akcinių bendrovių pelnas, T_P – pervedamosios išmokos namų ūkiams [39, p.89].

Anot R. Paliulytės (2005), asmeninės pajamos gali būti apskaičiuojamos iš nacionalinių pajamų atėmus firmų nepaskirstytą pelną, firmų pelno mokestį bei sumokėtus socialinio draudimo įnašus ir pridėjus šeimų gaunamas transferines išmokas [58, p.12]. *Darbo pajamos* – tai pajamos, kurios duoda tam tikrą darbinę veiklą [40].

Vadinasi, asmeninės pajamos – šeimų arba asmenų pajamos, gaunamos iki jiems sumokant asmeninius mokesčius. Pažymėtina, kad asmeninių pajamų rodiklis kartais yra tinkamesnis už nacionalinį pajamų rodiklį, nes jis parodo faktines žmonių pajamas [17, p.168].

Anot R. Paliulytės (2005), iš asmeniniu pajamų atėmus gyventojų sumokamus tiesioginius mokesčius bei įvairias rinkliavas, gaunamos gyventojų *disponuojamosios pajamos*. Jos gali būti skirtos vartotojų poreikiams tenkinti ir taupyti [58, p.12]. *Disponuojamosios (arba grynosios) namų ūkio pajamos* – tai uždirbtos (gautos) pajamos, iš kurių yra atskaityti privalomieji mokesčiai. Tai pajamos, likusios atskaičius mokesčius [83, p.150-158].

$$G_rAP = AP - T_d, \quad (1.6.)$$

Grynosios asmeninės–disponuojamosios pajamos (G_rAP) – šeimų arba asmenų pajamos, likusios atskaičius jų asmeninius mokesčius. Asmeniniai (tiesioginiai mokesčiai) – pajamų, turto ir paveldėjimo mokesčiai [39, p.89]. *Disponuojamosios namų ūkio pajamos* apskaičiuojamos iš bendrųjų namų ūkio pajamų atėmus pajamų mokesčių ir socialinio draudimo įmokas, nuolatinis turto mokesčius, reguliarius piniginius pervedimus kitiems namų ūkiams [80].

Gamybos veiksmų pajamos susiformuoja dviem etapais. Pirminės pajamos formuojasi pirmame pajamų pasiskirstymo etape, antrame jos perskirstomos. Pirminės gamybos veiksmų pajamos ūkio mastu yra BVP pajamų metodu dedamosios. Pirminės pajamos sudaro daugelio mokesčių bazę. Mokesčių sistema, kaip perskirstymo mechanizmas, nepajėgi koreguoti pernelyg neteisingo pajamų paskirstymo [5, p.58-63].

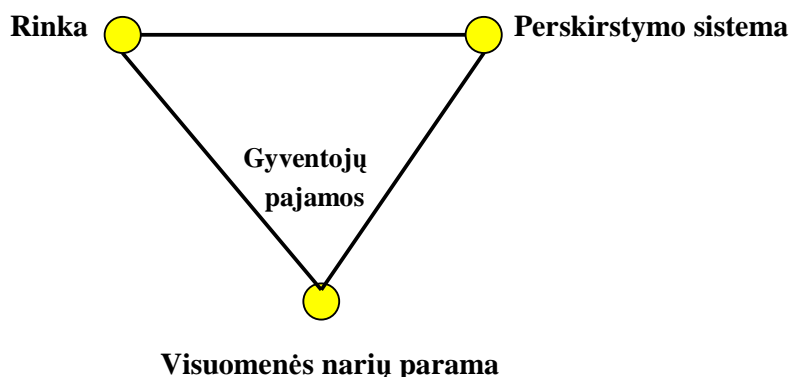
Išanalizavus gyventojų pajamas ir jų susidarymą galima teigti, jog asmeninės pajamos skiriasi nuo grynujų vidaus pajamų, nes dalis darbu uždirbtų pajamų nepatenka namų ūkiams. Nuolatos augantys individo asmeniniai poreikiai skatina gamybą, kurios metu gaminamos vartojimui būtinos gėrybės. Tačiau ne visos gėrybės gali būti prieinamos visiems žmonėms, o tai lemia nevienodas pajamų gavimas. Be to, transferiniai išmokėjimai padidina asmenines pajamas, nedidindami gamybos veiksmų apimtį, todėl jie ir neįskaitomi į nacionalines pajamas.

1.2. Gyventojų pajamų struktūra ir šaltiniai

Analizuojant gyventojų pajamas, būtina išsiaiškinti pačią pajamų struktūrą ir pajamų šaltinius. Pajamomis paprastai laikoma per tam tikrą laiką uždirbtų pinigų suma. Piniginės pajamos sudaro didžiausią daugelio namų ūkių pajamų dalį. Šeimos ar asmens piniginės pajamos yra vienas iš svarbiausių gyvenimo lygį lemiančių veiksmų, nes materialinių gėrybių pasiskirstymas tarp gyventojų ar jų grupių iš esmės priklauso nuo to, kokia pinigų suma šeima ar asmuo disponuoja [13, p.151].

Gyventojų pajamų struktūros tyrimas visuomenės lygmenyje reiškia, kad, analizuojant pajamų struktūrą, pirmiausia būtina tirti, iš kur ir kokiais principais individas gauna savo pajamas. Pagal

pajamų gavimo principą būtina skirti tris pagrindines sritis, iš kurių gaunamos individo pajamos: *rinką, perskirstymo sistemą ir visuomenės narių paramą* (žr. 4 pav.) [55].

4 pav. Sritys, iš kurių gaunamos gyventojų pajamos

Šaltinis: *Pajamos*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą
<www.mruni.lt/.../katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc.>.

Rinkos ūkyje pajamos yra gaunamos vienoje rinkoje (darbo, finansų ar turto rinkoje), panaudojant vieną ar kelis individo turimus išteklius: žmogiškąjį kapitalą, fizinį ar finansinį turtą [8]. Anot E. Buškevičiūtės (2006), pagrindinis pajamų šaltinis – darbo pajamos, t.y. darbo užmokestis ir nesamdomojo darbo pajamos [12,p.538-540]. Taigi perskirstymas susijęs su tam tikrais valstybės įsipareigojimais ir apima gyventojų pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos sistemos plačiaja prasme, bei natūrinius valstybės transferus.

Skiriami šie perskirstymo sričiai priskiriamų gyventojų pajamų šaltiniai [55]:

- *valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas,*
- *nacionalinis (valstybės ir savivaldybių) biudžetas,*
- *privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas.*

Visuomenės narių paramą taip pat galima būtų priskirti perskirstymui, tačiau nuo ankstesniosios srities ji skiriasi tuo, kad nėra susijusi su valstybės įsipareigojimais, tai – savanoriška šeimos narių, giminių, nevyriausybinų organizacijų parama. Skirtingi sričių svoriai gyventojų pajamų formavimo procese atspindi skirtingus ekonomikos organizavimo būdus. Rinkos ūkyje svarbiausiu gyventojų pajamų šaltiniu yra rinka.

Būtina paminėti, kad namų ūkis reiškia kaip ekonominį vienetą, kurio tikslas yra tenkinti materialinius žmonių poreikius. Anot V. Rudzkienės (2005), drauge gyvenantys asmenys sujungia savo pajamas bei kitus materialinius išteklius ir bendrai juos vartodami tenkina savo poreikius [65, p.129].

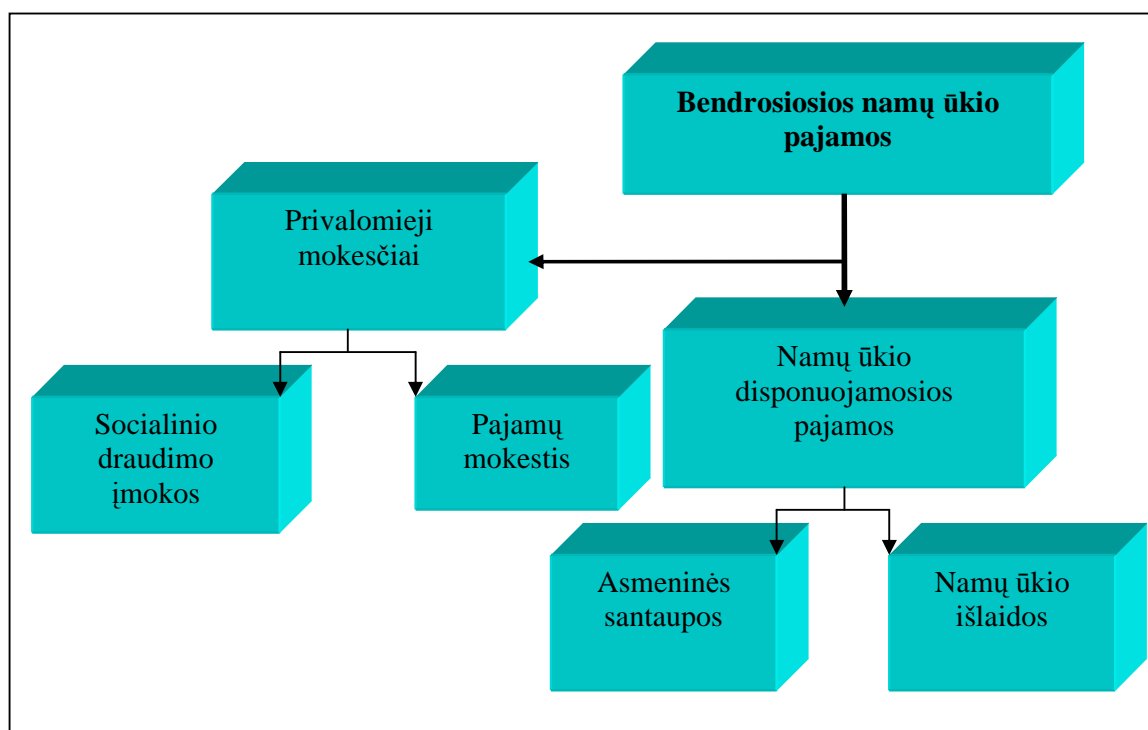
Svarbu pabrėžti, kad piniginių pajamų paskirstymas procesas yra sudėtingesnis. Pirmiausia kiekvienas turi žinoti, kad uždirbtos pajamos (gautos), bendrosios namų ūkio pajamos skirstomos į tris

dalis. Dalis bendrųjų namų ūkio pajamų, tokie kaip privalomieji mokesčiai, yra atskaitomi į valstybės biudžetą arba į valstybinio socialinio draudimo fondą. Likusios, t.y. disponuojamosios namų ūkio pajamos, skiriamos asmeniniams poreikiams tenkinti ir kaupti arba investuoti [83, p.150-158].

Anot R.Valkausko (2004), *bendrosios ir disponuojamosios* pajamos yra namų ūkių pajamų rūšys [81, p.142]:

- *bendrosios pajamos* apskaičiuojamos sumuojant pirmines pajamas, gautas iš nuosavybės, ir einamuosius pervedimus bei kitas pajamas;
- *disponuojamosios pajamos* mažesnės už bendrąsias sumokėtų tiesioginių mokesčių ir įnašų į socialinio draudimo ir pensijų fondus suma.

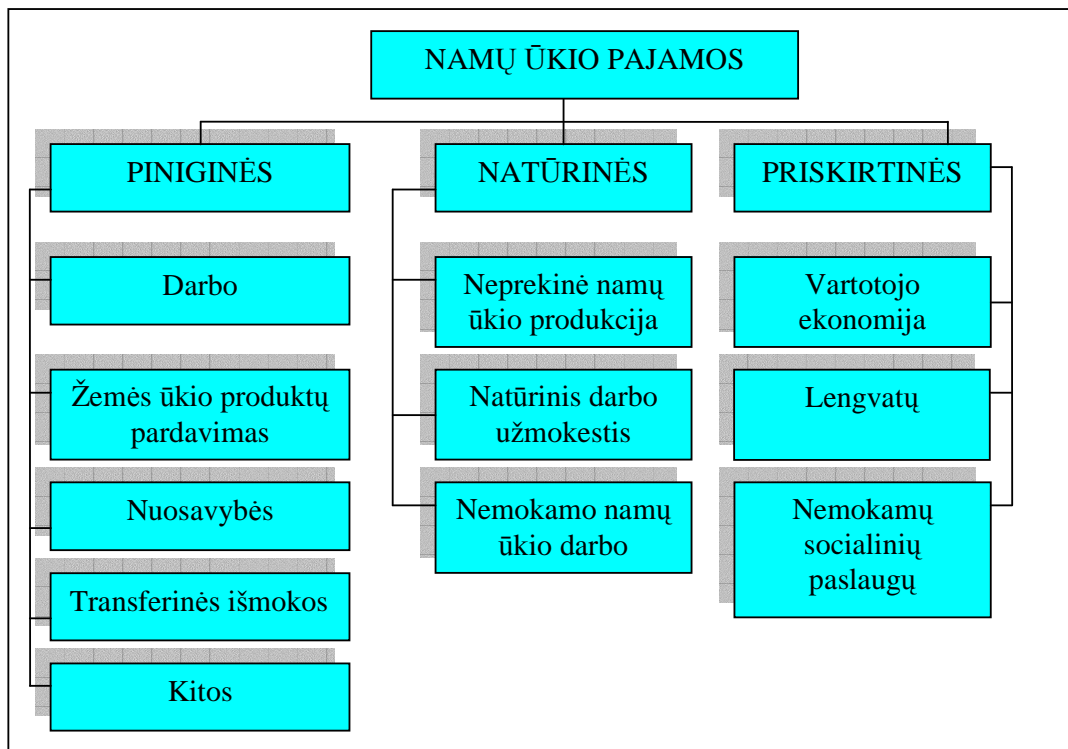
E. Buškevičiūtė (2006) teigia, kad namų ūkio disponuojamų pajamų lygis ir jo kitimas priklauso ne tik nuo namų ūkio gyvenamosios vietos, bet ir nuo daugelio kitų veiksnių: dirbančiųjų ir išlaikytinių skaičiaus namų ūkyje, nuo namų ūkio pajamų šaltinių [12, p.540].

5 pav. Bendrųjų namų ūkio pajamų pasiskirstymas

*Šaltinis: Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: Presvika. p. 150-158.

Analizuojant gyventojų pajamų perskirstymo sistemą Lietuvoje (žr. 5 pav.), nustatyta, jog pajamų mokestis ir socialinio draudimo įmokos apskaičiuojamos ir mokamos nuo tos pačios bazės – gyventojų pajamų. Vadinasi, bendrosios namų ūkio pajamos yra per tam tikrą laiką uždirbtos pajamos, iš kurių neatskaityti privalomieji mokesčiai [14]. Pati namų ūkio struktūra pavaizduota 6 paveiksle.

6 pav. Namų ūkio pajamų sudėtis

*Šaltinis: Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: Presvika. p. 150-158.

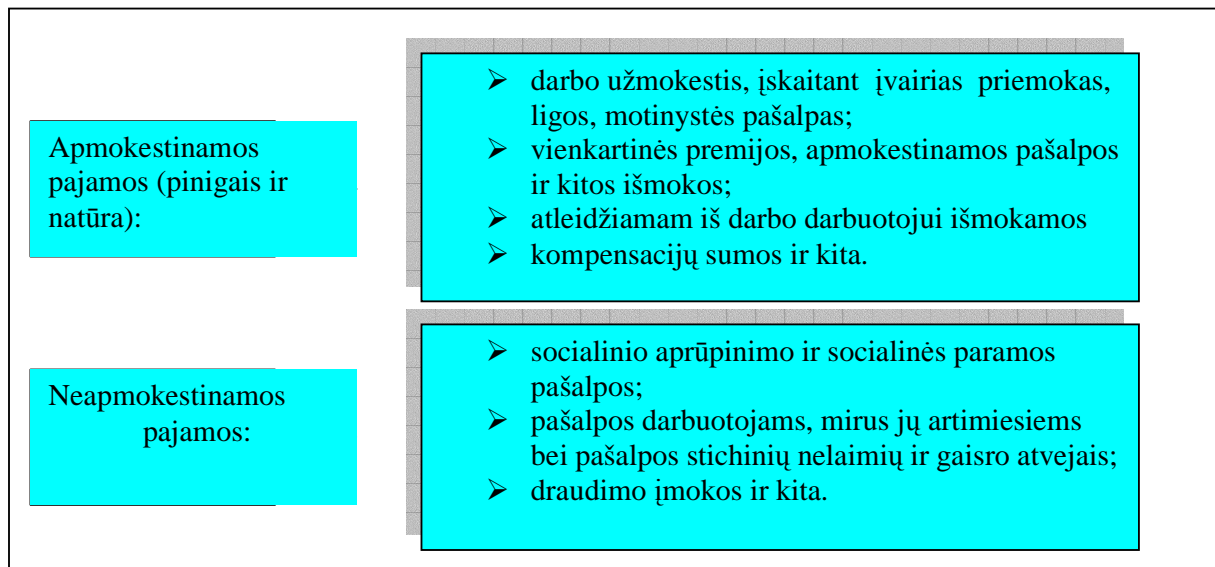
Iš 6 paveikslo duomenų matyti, kad namų ūkio pajamos skaidomos į tris dalis: *pinigines*, kur dominuoja darbo, nuosavybės ir kitos pajamos, *natūrinės*, kur figūruoja neprekinė namų ūkio produkcija, bei *priskirtines*. Būtina pabrėžti, kad bendrosios namų ūkio pajamos susideda iš visų namų ūkio narių asmeninių pajamų iš samdomojo ar savarankiško darbo pinigais ir natūra, pajamų iš nekilnojamojo turto arba žemės nuomos, socialinių išmokų senatvėje, netekus maitintojo, ligos, invalidumo atveju, stipendijų, išmokų šeimai, vaikams, su socialine atskirtimi susijusių išmokų, būsto pašalpų, reguliarių piniginių pervedimų iš kitų namų ūkių, palūkanų, dividendų [80].

Tiriant namų ūkio biudžetus nustatyta, kad *didėjant namų ūkiui pajamos asmeniniam vartojimui mažėja*. Ir atvirkščiai, kai namų ūkio pajamos mažėja, asmeniniam vartojimui skirta dalis didėja, o santaupoms skirta dalis mažėja. Svarbiausi *ekonominiai veiksniai*, turintys įtakos skirstant disponuojamąsias namų ūkio pajamas, yra trys [83, p.158]:

- pajamų dydis,
- prekių ir paslaugų kainų lygis,
- namų ūkio biudžetinio apribojimo laipsnis.

Dėl vartojimo prekių ir paslaugų kainų kaitos kinta ir perkamoji namų ūkio galia (arba realiosios pajamos). Kainoms padidėjus už tokią pat pinigų sumą prekių galima nusipirkti mažiau nei iki to pabrangimo.

Realiosios namų ūkio pajamos – tai perkamoji piniginių pajamų galia, išreikšta prekių ir paslaugų, kurias galima įsigyti už gautas pajamas, suma. Griežtas biudžetinis apribojimas reiškia, jog pritrūkusi pinigų šeima neturės galimybės kaip nors papildyti natūrinių ar piniginių pajamų [13, p.152].

7 pav. Apmokestinamos ir neapmokestinamos pajamos, susijusios su darbo santykiais, pagrindinėje darbovietėje

*Šaltinis: Buškevičiūtė, E., Pukelienė, V., (1998). *Valstybės mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija.

Iš 7 paveikslo duomenų matyti, kad apmokestinamos ir neapmokestinamos pajamos glaudžiai susijusios. Vartojimas ir jo šaltiniai yra labai įvairialypiai, nes visuomenėje, kurioje dominuoja rinkos ūkis, pajamos yra pagrindinis vartojimo šaltinis. Kita vertus, visiems įprasta jų kiekybinė išraiška. Todėl pajamos - iki šiol labiausiai paplitęs vartojimo galimybių įvertinimo kriterijus. Neapmokestinamų minimumų dydžiai finansų ministro teikimu indeksuojami kartą per ketvirtį, jei vartojimo kainų indeksas nuo paskutiniojo indeksavimo yra ne mažesnis nei 1,1 [13, p.46-47].

R. Stačiokas (2003) pabrėžia, kad ES valstybėse narėse pagrindinius tiesioginius mokesčius ir įmokas būtų galima grupuoti taip [71, p.75]:

- *pajamų ir pelno mokesčiai,*
- *darbo užmokesčio mokesčiai,*
- *turto mokesčiai,*
- *socialinio draudimo įmokos.*

Būtina paminėti tai, jog daugumoje šalių darbo užmokesčio ir jam prilygintų pajamų mokesčiai mokamas iš pajamų šaltinio. Jį apskaičiuoja ir išskaičiuoja darbdavys. Reikia skirti du pagrindinius minimalaus darbo užmokesčio nustatymo būdus [20, p.56-64]:

- įstatymo nustatytą minimalų darbo užmokestį (nustatomą vyriausybės),
- kolektyvinėmis sutartimis nustatomą minimalų darbo užmokestį.

Šie minimalaus darbo užmokesčio nustatymo būdai yra glaudžiai susiję. Anot E. Buškevičiūtės (2005), dėl sumažinto mokesčio tarifo padidėjusios gyventojų pajamos didina rinkos perkamąją galią, kuri dažnai verslininkų nurodoma kaip verslo plėtros kliūtis [11, p.64].

Svarbu paminėti priežastis, dėl kurių asmeninės pajamos mažėja [36, p.14-15]:

- 1) dalis įmonių pelno atitenka valstybei kaip įmonės (pajamų) mokestis,
- 2) dalį pelno įmonės pasilieka gamybos plėtimo finansavimui. Tik dividendai tampa asmeninių pajamų dalimi asmeninės pajamos apskaičiuojamos, prieš tai atskaičius įmokas į privalomojo socialinio draudimo ir privalomojo sveikatos draudimo fondus.

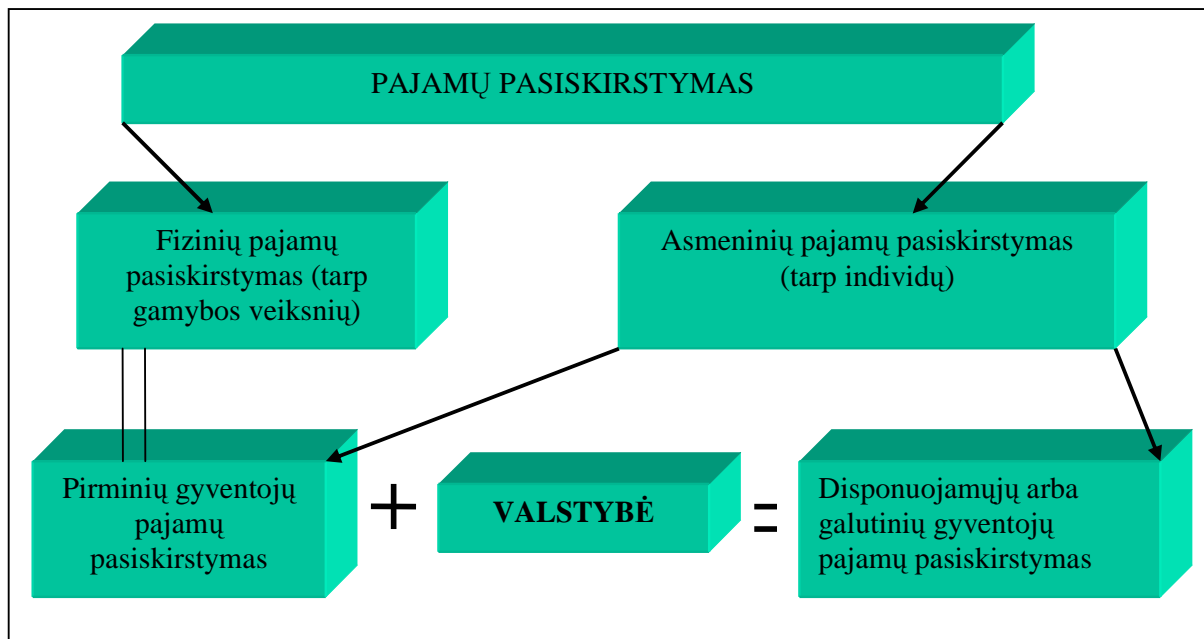
Taigi gyventojų pajamos – tai visuma piniginių ir natūrinių išteklių, gaunamų įvairiomis formomis ir leidžiančių patenkinti tam tikro lygio einamuosius ir perspektyvinius individų asmeninius – fizinius, dvasinius (intelektualinius) - bei socialinius poreikius.

Išanalizavus gyventojų pajamų struktūrą ir šaltinius galima teigti, kad pagrindiniai gyventojams pajamas teikiantys šaltiniai yra šie: žmogiškasis, fizinis ir finansinis kapitalas, valstybės socialinio draudimo fondo, privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetai, įvairios paramos ir pagalbos.

1.3. Pajamų diferenciacijos samprata įvairių teorijų požiūriu

Pajamų pasiskirstymu domimasi visame pasaulyje, nes nuo jo iš dalies priklauso ekonomikos efektyvumas. Visas legalias pajamas rodo sumokėti mokesčiai. Pati sąvoka **diferencijavimas** reiškia socialinės visumos ar jos dalies skaidymą į tarpusavyje susijusius elementus. Pajamų pasiskirstymas visuomenėje lemia pajamų diferenciacijos lygį, nes iš esmės **pajamų diferenciacija** yra pajamų pasiskirstymo netolygumo išraiška [8].

Pajamų diferenciacija nėra ydingas reiškinys, nes už skirtingo pobūdžio, skirtingos kvalifikacijos, patirties ir veiklą apmokama nevienodai, bet šis skirtumas neturėtų viršyti normų bei sukelti ryškaus pajamų skirtumo tose pačiose socialinėse grupėse, o jei jau susidaro didelis skirtumas, turėtų įsijungti ir valstybės sektorius.

8 pav. Sąryšis tarp funkcinio bei pirminių, disponuojamųjų ir galutinių gyventojų pajamų pasiskirstymo

Šaltinis: *Pajamos*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą
 <www.mruni.lt/.../katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc.>.

Analizuojant 8 paveikslą duomenis, galima teigti, kad sąryšis tarp funkcinio bei asmeninio pajamų pasiskirstymo išreiškiamas naudojant pajamų rodiklių sistemą, kurią sudaro pirminės, disponuojamos ir galutinės gyventojų pajamos, išskiriant pirminių gyventojų pajamų pasiskirstymą bei disponuojamųjų arba galutinių gyventojų pajamų pasiskirstymą.

A. Šileika, I. Blažienė (1999) išskiria, jog individo pajamos priklauso nuo trijų veiksnių [74, p.6-13]:

- nuo to, *ką jis turi*, pavyzdžiui, nuo jo kapitalo ar turto, kurį jis paveldėjo,
- nuo jo *skonio*, t.y. nuo jo požiūrio į darbą ir laisvalaikį, į vartojimą, taupymą ir riziką,
- nuo *sėkmės*, kadangi galutinis rezultatas dažnai gali būti skirtingas, o du individai, turintys identišką skonį ir galimybes, gali patirti visiškai skirtingą galutinį rezultatą.

Pabrėžtina tai, kad pajamų pasiskirstymo srityje reikėtų vadovautis tokiu principu: **optimalus pajamų pasiskirstymas visada susijęs su tam tikra nelygybe** [64, p.324-328].

Kuo aukštesniam socialiniam sluoksniui priklauso namų ūkis, tuo didesnė bendrųjų lėšų dalis gaunama iš lėšų, susijusių su taupymu ir kaupimu, bei tuo mažiau namų ūkis priklauso nuo einamojo pobūdžio pajamų. Žemutiniame ir tarpiniame sluoksniuose daugiau nei 70 proc. bendrųjų lėšų sudaro disponuojamos pajamos, taigi tokie namų ūkiai jie yra labiau priklausomi nuo einamojo pobūdžio pajamų ir labiau pažeidžiami pagrindinio pajamų šaltinio praradimo atveju [66].

Galima teigti, jog nelygybės mažinimas visuomet susijęs su tam tikrų valstybės priemonių taikymu: progresyvių mokesčių įvedimu, įvairių paramos programų įgyvendinimui ir kt. Šioms priemonėms realizuoti reikalingos papildomos lėšos, skirtos išlaikyti atitinkamas institucijas, sumokėti jų darbuotojams, padengti kitas programų įgyvendinimo išlaidas [19].

Iš tikrųjų eliminuojant ekonominės diskriminacijos įtaką pajamų pasiskirstymui, galima surasti daugelį veiksnių, sąlygojančių netolygų pajamų pasiskirstymą. Išskiriami pagrindiniai keli veiksniai [19; 64]:

- **Fizinės ir protinės galimybės.** Dviejų vienodų žmonių pasaulyje nėra: vienas pasižymi geresne fizine kondicija, kitas platesne erudicija, trečias turi visko po lygiai ir panašiai. Žmonės yra skirtingi savo protu, ištvirme, fizine jėga, išvaizda, temperamentu, sugebėjimu bendrauti, atmintimi. Šie skirtumai gali būti įgimti ir įgyti, t.y. nulemti socialinės bei ekonominės aplinkos. Tačiau, nepriklausomai nuo kilmės, jie visi tiesiogiai ar netiesiogiai, daugiau ar mažiau lemia žmogaus, kaip ekonomikos subjekto, vietą, jo apsisprendimą, galimybes rasti bei dirbti vienokį ar kitokį darbą, vienaip ar kitaip panaudoti turimus materialinius išteklius ir nuo to priklauso jo gaunamos pajamos.
- **Darbo intensyvumas.** Žmonės beveik visuomet turi galimybę dirbti arba ilgiau, arba intensyviau ir trumpiau. Dauguma gyventojų rinkos ūkyje gyvena iš darbo pajamų. Tačiau nevienodas yra žmonių požiūris į darbą, jie renkasi skirtingą darbo trukmę, kelia įvairius reikalavimus darbo sąlygoms. Dėl to skiriasi ir jų darbo užmokestis.
- **Darbo kiekis, patrauklumas ir kiti darbo užmokesčio diferencijavimo veiksniai.** Šiais veiksniais grupei priskirtinas taip pat darbo rinkos monopolizavimas, poveikis atskiroms darbuotojų grupėms, sudarant prielaidas gauti didesnes darbo pajamas.
- **Rizika.** Santaupų investavimas leidžia daugeliui žmonių ateityje padidinti savo pajamas. Žinoma, pajamų didėjimo tempą daugiausia nulems investicijų rizikos laipsnis: kuo jie aukštesnis, tuo būsimosios pajamos priklausomai nuo situacijos bus didesnės arba mažesnės. Todėl tų asmenų, kurių investicijos bus sėkmingos, pajamos išaugs, o nevykėlių sumažės. Rizika tampa gyventojų pajamų diferencijavimo veiksniu ir lemia pajamų iš investavimo skirtumus.
- **Darbo užmokesčio kompensacija.** Kai kurie darbai dėl savo technologinės specifikos pasižymi padidintu pavojingumo laipsniu arba visuomenės požiūriu nėra patrauklūs, todėl žmonės pritraukiami į tokį darbą išmokant didesnę darbo užmokestį.
- **Išsilavinimas ir įgūdžiai.** Šių veiksnių grupė kartais vadinama „investicijomis į žmogiškąjį kapitalą“. Tai reiškia, kad žmogus, norėdamas įsigyti profesiją, patobulinti savo kvalifikaciją, sunaudoja tam tikras materialias sąnaudas, taip pat ir savo darbo sąnaudas. Dėl įvairių priežasčių žmonės nevienodai linkę daryti šias investicijas, todėl egzistuoja žymūs išsilavinimo

ir profesinių įgūdžių skirtumai. Darbininkas gali sutrumpinti savo darbo dieną arba atsisakyti papildomo darbo, jeigu yra pasirengęs kelti savo kvalifikaciją arba tęsti studijas aukštojoje mokykloje, tikėdamasis, kad dabartinį pajamų netekimą kompensuos ateities pajamos. Suprantama, kad tai atsiliepia asmenų pajamoms ir tampa nelygybės priežastimi.

- **Paveldėtas turtas.** Ne visas asmenines pajamas atneša darbinė veikla. Tam tikra pajamų dalis gaunama iš praėjusiais laikotarpiais padarytų investicijų, taip pat pajamas padidina paveldėtas turtas. Daugumos šeimų turto pagrindinę dalį sudaro vartojimo reikmenys: automobiliai, gyvenamasis būstas, kurie patys savaime nėra pajamų šaltiniai. Sukaupą šeimų turtą gali papildyti paveldėtas turtas, žemė ir kita. Šie ištekliai savininkams leidžia gauti tam tikras pajamas: rentą, pelną, palūkanas, dividendus. Šie ištekliai pasiskirsto labai netolygiai, todėl tampa veiksniumi, pagilinančiu ir taip nelygių pajamų skirtumus.
- **Kiti pajamų diferencijavimo veiksniai.** Pajamų nelygybei turi reikšmės sėkmė ir nesėkmė, atsitiktinumai, užsitęsusi liga ar net artimųjų mirtis, nedarbas ir kt. Nemažą reikšmę turi asmeniniai ryšiai, pažintys ir politinė įtaka. *Laimė ir atsitiktinumas.* Tam tikra dalis žmonių pajamų padidėjimą aiškina atsitiktinumu arba laime.

J. Bagdavičius (2006) teigia, kad *žmogiškasis kapitalas* yra žmonių savybių – sveikatos, išsilavinimo, aktyvumo – visuma, turinti įtakos žmogaus veiklos rezultatyvumui [1, p.343]. Šis kapitalas apima žmogaus žinias, įgūdžius ir kitus sugebėjimus, kurie sudaro sąlygas didinti produkciją ir pajamas. Daugelis užsienio mokslininkų nagrinėja žmogiškojo kapitalo įtaką ekonomikos augimui, jų darbai patvirtina investicijų išsimokslinimą, kaip ekonominio augimo ir konkurencingumo didinimo svarbą [78, p.146-156]. Sukauptas žmogiškasis kapitalas yra svarbus individo pajamų ir užimtumo perspektyvų veiksnys, todėl svarbus nustatant pajamų visuomenėje lygį ir pasiskirstymą.

Pajamų skirtumus lemia ir tai, kad vieni žmonės dirba daugiau negu kiti. Kai kuriuos pajamų skirtumus lemia žmonių sveikata, taip pat paprasčiausia sėkmė. Nesėkmė gali sumažinti pajamas, o sėkmė gali jas padidinti [84, p.483].

Požiūris į pajamų nelygybę priklauso nuo bendresnio visuomenės suvokimo. Jau seniai kalbama, apie valstybės kišimąsi į pajamų paskirstymo procesą, bet ekonomistai iki šiol neranda atsakymo. **Neoklasikinė liberalioji** ekonomikos teorijos mokykla į šį klausimą paprastai atsako teigiamai. Darbo užmokestis, renta, palūkanos yra reguliuojamos ekonomikos dėsnų, o ne politinės valdžios [21]. **Liberalinės visuomenės teorijos** neigia valstybės įsikišimą siekiant mažinti nelygybę arba etiniais pagrindais, arba dėl to, kad, jų nuomone, valstybės įsikišimas sumažina bendrą visuomenės gerovę. Ir vieniems, ir kitiems socialinis teisingumas neturi prasmės. Pagal liberalus, rinkos veikimo rezultatai negali būti nei teisingi, nei neteisingi. Tiesiog rinkoje yra laimėtojai ir pralaimėtojai. Anot liberalų, niekas neturi teisės prisiimti tokią atsakomybę ir vertinti rinkos teikiama pajamų pasiskirstymą teisingumo požiūriu [34, p.22-29]. Kitokia **neokeisininkų**, kairiųjų radikalų ir

marksistų pozicija. Jie iškelia valstybės vaidmenį ekonomikoje apskritai, kartu ir skirstant pajamas [19, p.298].

Utilitaristiniu požiūriu perskirstymas vargstančiųjų naudai yra pateisinamas, jeigu tai padidina bendrą visuomenės gerovę. Taip atsitinka, jeigu, remiantis ribinio naudingumo mažėjimo dėsniu, laikomasi prielaidos, kad mažas pajamas gaunantiesiems papildoma pajamų suma duoda didesnę naudą negu dideles pajamas gaunantiesiems [34, p.22-29].

A. Misiūnas, N. Bratčikovienė (2007) teigia, kad *normalizavimas* reiškia normalios padėties įvedimą, tam tikrus valstybės veiksmus, turinčius įtakos gyventojų pajamų pasiskirstymui bei perskirstymo procesui. Pajamų kontekste normalizavimą būtina griežtai atskirti nuo absoliutaus lyginimo, tuo siekiama visiems gyventojams suteikti minimalias socialines garantijas, kad visų galimybė gauti pajamas pagal individualius sugebėjimus būtų lygios. Pajamos turėtų proporcingai atitikti išteklius. Kalbant apie pajamų normalizavimo problemas, galima išskirti pagrindines naudas, susidarantiąs naudojant pajamų normalizavimą [45]:

- nelygus pajamų pasiskirstymas gyventojų grupėse sukelia nemažai socialinių problemų, tokių kaip skurdas, didesnės išlaidos sveikatos apsaugai, didelis mirtingumas,
- nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje sąlygoja nelygias galimybes būsimoms kartoms,
- didelė turto ir pajamų nelygybė iš esmės paneigia demokratijos principus, nes disponuodami gerokai didesnėmis pajamomis/turtu žmonės turi daug didesnius svertus paveikti politinius, ekonominius procesus,
- pajamų nelygybė skaido bendruomenę, dėl to visuomenė atsiriboja nuo socialiai silpnesniųjų, kyla pavydas, smurtas, vagystės.

Būtina pabrėžti, kad panašios gyventojų pajamos lemia spartesnę ekonominę augimą. Tokią veiksmų eigą užtikrina padidėjęs bendrasis vartojimas, nes socialiai jautresnė gyventojų grupė didžiąją savo dalį pajamų skiria vartojimui, todėl ir papildomai skiriamų lėšų kiekis greičiausiai nusėstų einamajame vartojime, kitaip nei turtingiausiųjų grupėje, todėl tiesiogiai skatintų gamybos augimą. Netiesioginė įtaka – didėjantis ribinis polinkis vartoti (MPC), nes turtingieji santykinai mažiau skiria lėšų taupymui, o skurdesni viską nukreipia vartojimui, todėl bendras efektas MPC – teigiamas. Pajamų normalizavimas sąlygoja gerovės valstybėje kūrimą. Formalizuotai gerovę galima užrašyti taip [39]:

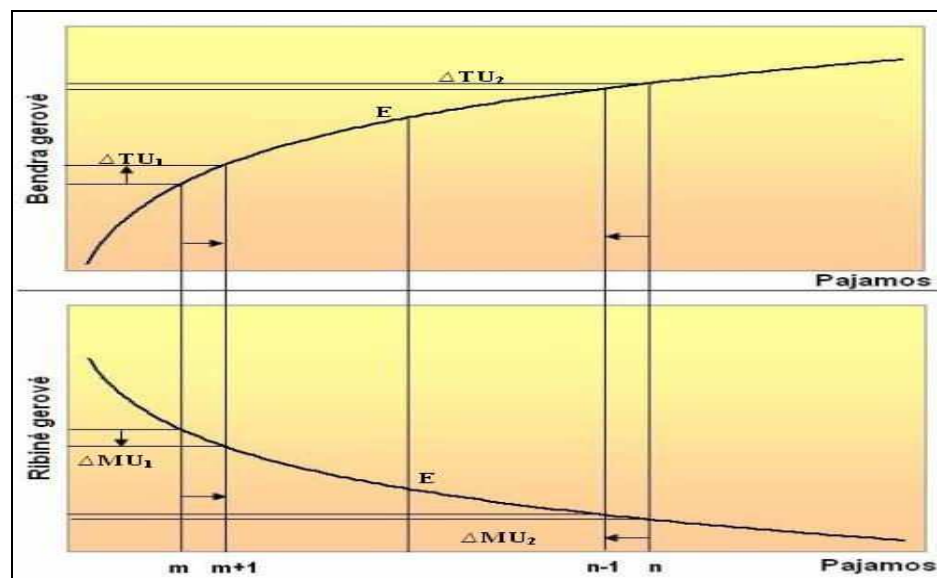
$$TU = \sum_{i=1}^n U_i, \quad (1.7.)$$

Kur: TU - valstybės individo gerovė, U_i – individo gerovė.

A. Misiūnas, N. Bratčikovienė (2007) teigia, kad matematiškai gerovės siekį galima realizuoti per ribinių dydžių sąveiką (Pareto efektyvumą), nes pirmieji gėrybių vienetai suteikia daugiau naudos nei paskesnieji, tad perskirstymas vargstančiųjų naudai yra pateisinamas. Tokia situacija susidaro dėl skirtingo papildomų pajamų vertinimo, nes tokia pat suma padidinus pajamas pasiekiamas skirtingas

bendros gerovės prieaugis ir dėl vienodo pajamų prieaugio kiekviena iš šių gyventojų gerovė išaugs skirtingai. Visas normalizavimo procesas pavaizduotas 9 paveiksle, kuriame aiškiai matosi, kad [45] :

$$|\Delta TU_1| > |\Delta TU_2| \text{ ir } |\Delta MU_1| > |\Delta MU_2|, \quad (1.8.)$$

9 pav. Pajamų normalizavimo nauda visuomenei

Šaltinis: Misiūnas, A., Bratčikovienė, N. (2007). *Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas*. Lietuvos statistikos darbai. [žiūrėta 2008-01-22]. Prieiga per Internetą.

<http://www.stat.gov.lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=9&id=1142&PHPSESSID=7293bca3f5ffc24dfeaa78d0c007b9b8.

Iš 9 paveikslo duomenų matyti, kad turtingajam praradus vieną piniginių vienetą iš jo atimama mažiau naudos, negu jos atitenka vargšui, gavusiam tą piniginių vienetą. Galutinis šio perskirstymo taškas privestų prie lygių pajamų, nes perskirstymas sustoja tik tada, kai vargšų naudingumo prieaugis susilygina su turtingųjų naudingumo netektimi (taške E). Norint diferencijuoti individų pajamas pagal jų sugebėjimus įvedamas laisvas kintamasis A. Jis reiškia atskirų žmonių sugebėjimų įvertinimą pajamomis. Dydis turi įgauti tiek teigiamas, tiek neigiamas reikšmes, o normalizavimo procesu gaunama ribinių dydžių lygybė [45].

Išanalizavus pajamų diferenciacijos reikšmę, veiksnius ir jų normalizavimą, galima daryti išvadas, kad svarbiausios gyventojų pajamų lygio normalizavimo kryptys siejamos su darbo jėgos bei kainos, betarpiškai įtakojančios pagrindinę gyventojų pajamų dalį-darbo užmokestį, augimu bei žemiausias pajamas gaunančių socialinių gyventojų grupių (žemdirbių, vaikus auginančių namų ūkių bei žemą išsilavinimo lygį turinčių gyventojų) pajamų augimu. Svarbi gyventojų pajamų netolygumo priežastis yra nevienodi gyventojų santaupų investavimo būdai. Tačiau turto sankaupos neretai duoda galimybę gaunamas pajamas sunaudoti ne vien tik vartojimui, bet ir kaupimui, investuojant jas į verslą, vertybinius popierius, padedant į bankus, perkant nekilnojamąjį turtą.

1.4. Pajamų diferenciacijos priežastys

Analizuojant pajamų diferenciacijos priežastis būtina akcentuoti visuomenės socialines problemas. A. Šileika (2006) išskiria tai, jog kuriant socialiai orientuotą valstybę pirmiausia būtina efektyvi socialinių visuomenės sluoksnių raida: turi mažėti ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumai tarp tų sluoksnių – visuomenė turi judėti link vienalytiškumo. Tai pasireikštų socialinės nelygybės šalyje, tai yra gyventojų pajamų bei gyvenimo lygio tarp visuomenės narių diferenciacijos, sumažėjimu. Kartu turėtų sumažėti socialinė atskirtis, skurde gyvenančiųjų lyginamasis svoris bendroje gyventojų struktūroje bei nuosekliai didėti vidurinis sluoksnis [73].

J.L.Grand skiria kelis galimus lygybės *apibrėžimus*. Paprasčiausias – *galutinių pajamų lygybės* – apibrėžimas teigia, kad individai yra lygūs, jei jų gaunamos pajamos – piniginės ir natūrinės yra lygios [74, p.11]. Tačiau gali kilti sunkumų įvertinant pajamas natūra.

Asmeninių pajamų diferenciacijos augimą lemia itin daug priežasčių [7, p.82-86]:

- *dėl techninės pažangos pasireiškiantis darbo taupymo efektas (mažinantis darbo paklausą ir didinantis kvalifikacijos, taip pat ir darbo užmokesčio pasiskirstymo netolygumą),*
- *prekybos liberalizavimas ir globalizavimas,*
- *finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimas,*
- *aukštas žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnis,*
- *nevienodas priėjimas prie kredito rinkų ir kt.*

Kalbant apie socialinį efektyvumą bei visų visuomenės narių gerovę, reikėtų pabrėžti, jog esamas diferenciacijos bei nelygybės lygis yra pernelyg aukštas ir turėtų būti mažinamas visų pirma remiant pačius neturtingiausius visuomenės sluoksnius. Remiantis JAV 1913-2002 m. mokestiniais duomenimis, pateikiami įdomūs didžiausių pajamų kitimo dėsningumai. Vienam procentui gyventojų, turinčių didžiausias pajamas, praėjusio amžiaus pradžioje teko 18 proc. visų šalies pajamų. Nuo didžiosios depresijos iki pat 1980 m. jų pajamų dalis nuolat mažėjo ir nukrito iki 8 proc. Vėliau ji sparčiai didėjo ir dabar siekia 17 proc. Amžiaus pradžioje beveik visas turtingiausiųjų pajamas sudarė kapitalo pajamos. Nuo 1985 m. situacija kito drastiškai. Dabar didesnės už kapitalo pajamas yra verslo pajamos, o didžiausios gaunamos iš išskirtinių vadybininkų, sportininkų, dainininkų atlyginimų [82, p.18].

Europoje yra reguliuojami minimalūs darbo užmokesčiai ir nustatomos darbo užmokesčio kitimo ribos. Taip rinkoje nekvalifikuotos darbo jėgos atlyginimai išlieka pakankamai aukšto lygio. Naujos į rinką įeinančios darbo jėgos paklausa Europoje nėra didelė, todėl jaunimo nedarbas yra ypač ryškus. Šie faktai paaiškina tolygaus darbo pajamų pasiskirstymo ir didelio nedarbo lygio Europos šalyse derinį. Skurdesnės šalys junta didesnę pajamų netolygumą, kurį lemia įvairūs veiksniai: korupcija, nedarbas, diskriminacija, socialinės politikos netobulumas [46].

Būtina pabrėžti tai, kad pajamų pasiskirstymo santykis Lietuvoje didėjo tiek represijos 1999 metais (BVP sumažėjo 3,9 proc.), tiek 2000 m., ekonomikos pakilimo metais (BVP padidėjo 3,3 proc.). Vadinas, pajamų pasiskirstymo netolygumas tiesiogiai nepriklauso nuo ekonomikos augimo. Veikiau ekonomikos augimas priklauso nuo pajamų diferenciacijos [69, p.23-28].

E.O. Wright išskiria penkias pagrindines *priežastis*, kodėl visuomenėse paprastai norima lygesnių pajamų pasiskirstymo [34, p.22-29]:

1. Nelygus paskirstymas sukelia daugiau socialinių problemų nei santykinai lygus pasiskirstymas.
2. Nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje generuoja nelygias galimybes būsimoms kartoms.
3. Iš pajamų ir turto nelygybės kyla realios laisvės nelygybė. Kai turtas nelygiai paskirstytas, žmonės, kurie gali gyventi iš kapitalo investicijų, turi didesnę laisvę ir autonomiją nei žmonės, kurie gyvena tik iš darbo rinkos.
4. Didesnė turto ir pajamų nelygybė griauna demokratiją, suteikdama kai kuriems žmonėms daug didesnius išteklius veikti politinius procesus nei kitiems.
5. Pajamų nelygybė skaido bendruomenę, kelia pavydą, pagiežą ir silpnina socialinį solidarumą, kuris vertingas dėl daugelio geros visuomenės aspektų – asmeninio saugumo, pagarbos ir t.t.

Galima teigti, kad gyventojų pajamų nelygybė artimai siejasi su turtine gyventojų diferenciacija. Tačiau gyventojų turtinė diferenciacija ne visada sutampa su pajamų pasiskirstymu. Taip atsitinka todėl, kad nevienodos pajamos tėra viena iš turtinės diferenciacijos priežasčių [19, p.294-295].

Gyventojų pajamų diferenciacija didėja, nes [69, p.23-28]:

- nėra patikimo ir akivaizdaus ryšio tarp disponuojamų pajamų nelygybės ir augimo,
- per didelės socialinės išlaidos stabdo pajamų augimą,
- aktyvios socialinės priemonės paremia pajamų augimą,
- didesnė pajamų (be mokesčių ir socialinių transferų) nelygybė sudaro geresnes sąlygas didinti socialines išlaidas,
- skurdo pažinimas yra svarbus siekiant išvengti socialinių neramumų, skatinant investicijas į žmogiškąjį kapitalą.

Pajamų nelygybės didėjimas gali paskatinti investicijas ir ekonomikos augimą, tačiau taip nutolintų santykinio skurdo mažinimo tikslą [19, p.294].

Priemonės neturtui mažinti galima sugrupuoti pagal jų pobūdį į šias pagrindines grupes [19, p.302]:

- pajamų perskirstymas, panaudojant pajamų mokesčius ir individualias transferines išmokas mažas pajamas gaunančioms gyventojų grupėms pensijų, pašalpų bei kitų išmokų pavidalu,

- neturtingų gyventojų perkamosios galios padidinimas per kainų politiką, t.y. svarbiausių vartojimo prekių kainų apribojimas, komunalinių, transporto bei kitų paslaugų lengvatas,
- gamybos veiksnių – žemės, darbo ir kapitalo – paskirstymo sąlygų suvienodinimas per paveldėjimo mokesčius bei auklėjimo, švietimo ir profesinio rengimo sistemos demokratizavimą.

Būtina pabrėžti tai, kad pajamų lygiava mažina žmonių *iniciatyvą*. Sulyginus darbo pajamas, nyksta darbo stimulai, sumažinus pelną, palūkanas, rentą, dingsta polinkis taupyti ir investuoti, mažėja žmonių veiklumas ir noras rizikuoti, dingsta verslumo dvasia, prarandami veiklos orientyrai. Viso ūkio mastu šie procesai galiausiai sumažina bendrąjį produktą, sukelia ūkio stagnaciją ir net nuosmukį, apriboja pajamų didėjimo galimybes visiems gyventojų sluoksniams [19, p.298].

Akcentuojama tai, kad pajamų perskirstymas tarp jaunimo ir vyresniojo amžiaus žmonių vis didėja. Viena iš priežasčių yra ta, kad didėja socialinio draudimo išlaidos [85]. Tai reiškia, kad vyksta pajamų perskirstymas, nes jaunimas, mokėdamas mokesčius, kartu finansuoja vyresniojo amžiaus žmonių rėmimo programas. Perskirstomųjų pajamų dydis ir dalis didėja ne tik dėl pensininkų ar bedarbių dalies didėjimo bei aktyvumo mažėjimo, bet ir dėl ekonomiškai aktyvių žmonių – verslininkų, žemdirbių, samdomųjų darbuotojų – aktyvumo mažėjimo, smunkančio arba nepakankamai didėjančio darbo efektyvumo. Esant tokioms sąlygoms, jokios pašalpos negali įveikti skurdo, o tik paskatina atsisakyti aktyviųjų pajamų šaltinių [67].

Išanalizavus pajamų diferenciacijos priežastis, galima daryti išvadą, kad asmeninių pajamų diferenciacijos augimą lemia šie veiksniai: techninė pažanga pasireiškiantis darbo taupymo efektas, finansinio kapitalo pasiskirstymo nelygybės augimas, aukštas žmogiškojo kapitalo pasiskirstymo nelygybės laipsnis. Nevienodos gyventojų pajamos sąlygoja skirtingą gyventojų turtą. Kuo gyventojų pajamos yra didesnės, tuo didesnes galimybes žmonės turi jas paversti ilgalaikio naudojimo daiktais ar santaupomis. Pajamos sąlygoja turto didėjimą, kaip ir turto didėjimas lemia pajamų augimą.

1.5. Pajamų diferenciacijos problemos

Pakankamai didelė pajamų ir turtinė nelygybė sąlygoja vieną iš skaudžiausių socialinių problemų – skurdo atsiradimą. Analizuojant skurdą, būtina pabrėžti, kad ši sąvoka yra daugiaprasmė ir ji kinta vystantis visuomenei. Anot R. Lazutkos (2001), skurdas pasireiškia labai įvairiais pavidalais, t.y. ne vien lėšų stygiumi, bet ir negalėjimu dalyvauti visuomenės gyvenime. Tai ir nepakankamos pajamos, ir produktyvių išteklių, kuriais galima būtų užtikrinti pragyvenimą, stoka, ir menkas maitinimasis, bloga sveikata, socialinė diskriminacija, atskirtis ir nedarbas, neprieinamas išsilavinimas ir pan. [33, p.103].

Gyventojų pajamos yra pagrindinis asmeninį vartojimą lemiantis veiksnys - **gyvenimo lygio rodiklis**. Pajamų lygis ir diferenciacija – tinkamiausiai gyvenimo lygį šalyje apibūdinantys rodikliai, leidžiantys objektyviai įvertinti tokią skaudžią visuomenės problemą kaip *skurdą*. A. Šileika, I. Blažienė (2000) teigia, kad šalyje esant žemam pajamų lygiui ir palyginti apskritai didelei pajamų diferenciacijai, skurdo problema tampa ypač aktuali, kadangi, esant minėtoms sąlygomis, padidėja dalis žmonių, gaunančių labai mažas pajamas [76].

Būtina pabrėžti, kad prieš keletą dešimtmečių skurdas būdavo apibrėžiamas kaip ekonominių išteklių stygius būtiniems poreikiams tenkinti. Išsivysčiusių šalių skurstantis žmogus silpnai išsivysčiusioje šalyje nebūtų priskirtas prie skurstančiųjų grupės. Pastaruoju metu skurdo sąvoka apibrėžiama bendriau. Skurstančiais individualais ar šeimomis laikomi tie, kurių materialiniai, kultūriniai ir socialiniai ištekliai nepakankami savo šalyje susiklosčiusiam minimaliam gyvenimo būdui tenkinti [65, p. 141].

Būtina paminėti dvi pagrindines **pajamų paskirstymo problemas** [64, p.324-328]:

- pirma problema susijusi su tuo, kad žmonės yra skirtingi, vadinasi, jų ribinis naudingumas taip pat skirtingas. Todėl galima sakyti, kiek yra žmonių, tiek bus skirtingų ribinių naudingumo variantų,
- antra problema kyla dėl to, kad bendra pajamų suma nėra nepriklausoma nuo pajamų pasiskirstymo būdų.

Anot R. Lazutkos (2001), žmogaus socialinės raidos požiūriu didžiausią nerimą kelia ideali ir vis didėjanti pajamų nelygybė tarp turtingiausių ir neturtingiausių pasaulio šalių [33, p.102-103]. Netolygus pajamų ir turto pasiskirstymas visuomenėje sukelia skurdo apraiškas. Neturtas arba skurdas gali būti suvokiamas nevienodai.

Svarbu paminėti tai, kad vienas iš skurdo tyrimo pradininkų **B.S. Rowntee** 1901 m. Anglijoje rašė, kad šeimos laikomos skurstančiomis, kai jų pajamos yra nepakankamos įsigyti minimumą reikmenų paprasčiausio fizinio produktyvumo išlaikymui. Toms reikmėms patenkinti reikalingas maistas, pastogė, rūbai ir pan. Panašiai apibrėžti skurdą buvo pasiūlyta ir Lietuvoje 2000 m. rengiant skurdo mažinimo strategiją. Joje skurstančiaisiais vadinami žmonės, kurių pajamos ir kiti ištekliai yra tokie menki, kad neužtikrina Lietuvos visuomenei įprastų gyvenimo standartų [33, p.103].

Anot R. Zabarauskaitės (2005), skurdas – viena aktualiausių problemų, su kuria susiduria tiek besivystančių, tiek išsivysčiusių pasaulio šalių gyventojai. Skurdas yra daugiamatis savo prigimtimi, todėl pasaulio mokslinėje literatūroje galima rasti skirtingas jo matavimo metodikas bei rodiklius. XX a. pirmajame dešimtmetyje skurdas buvo suprantamas kaip pajamų nepakankamumas būtiniausiems reikmenims įsigyti. Todėl pagrindinis skurdo matavimo kriterijus buvo gyventojų pajamos. Gerokai vėliau, XX a. septintajame dešimtmetyje, buvo suvokta, jog tiriant skurdą, būtina atsižvelgti ne tik į

fizinius, bet ir į socialinius žmonių poreikius, todėl skurdas buvo pradėtas matuoti ir nepinigine išraiška [86, p.254].

Akcentuojama tai, kad pastaraisiais metais su skurdu siejama socialinės atskirties sąvoka. ES valstybės akcentuoja dvejopą socialinės politikos vaidmenį įvertinant skurdą ir socialinę atskirtį: kaip produktyvaus veiksnio ir kaip pagrindinio nelygybės mažinimo įrankio. Todėl pagrindinis vaidmuo skurdo įveikimo strategijoje tenka užimtumui didinti, atkreipiant dėmesį į tas gyventojų grupes, kurios susiduria su nepalankiomis aplinkybėmis [69, p.23-28]. A. Šileika (2006) teigia, jog, didėjant skurdui ir socialinei atskirčiai, kartu didėja ir gyventojų socialinė nelygybė [73].

Europos Sąjungoje skurdas daugiausia suprantamas ne kaip lėšų trūkumas atskiriems individams ar namų ūkiams, o kaip visuomenės sanglaudos stoka. Siekiama, kad visi asmenys – tarp jų bedarbiai, imigrantai, mažumos ir kiti – galėtų lygiai dalyvauti visuomenės gyvenime. Laikomasi nuostatos, kad kova su socialine atskirtimi ir skurdu yra vienas svarbiausių Europos socialinio modelio modernizavimo elementų ir kad negalintieji dirbti turi gauti socialinę paramą, kuri jiems leistų aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime. Iki 2010 m. pasiekti apčiuopiamų rezultatų likviduojant skurdą Europos Sąjungoje yra vienas iš Lisabonos darbotvarkės tikslų [31, p.226-228].

Pabrėžtina tai, kad žmogaus socialinės raidos požiūriu didžiausią nerimą kelia ideali ir vis didėjanti pajamų nelygybė tarp turtingiausių ir neturtingiausių pasaulio šalių. Šeimos pašalpa yra svarbus pajamų šaltinis mažas pajamas turinčioms šeimoms, tačiau jos nepakanka net minimaliems poreikiams tenkinti [79].

A. Šileika, I. Blažienė (2000) pabrėžia, kad nors šalies gyventojų realiosios pajamos pastaraisiais metais didėja, skurdo problemos spindimą apsunkina tai, kad Vyriausybė kaip neišvengiamą ekonomikos sureguliuavimo rinkos pagrindais priemonę metodiškai liberalizuoja daiktinių gamybos veiksnių ir energijos išteklių kainas, o tai ženkliai didina ir ekonominių gėrybių, skirtų asmeniniam vartojimui, kainas [77, p.146].

R. Lazutka (2001) teigia, kad valstybės įsikišimu stengiamasi sumažinti pirminių pajamų nelygybę tokiu mastu, kuris visuomenėje laikomas priimtiniu. Pagrindinė tokio persikirstymo priežastis yra mažiausias pirmines pajamas gaunančių asmenų ar šeimos skurdas. Apskaičiuota, kad daugiau kaip pusė gyventojų ES šalyse gyventų skurde, jeigu jie negautų socialinių transferų [33, p.102-103]. Gyventojų pajamų socialinių transferų dydis ir dalis didėja ne tik dėl pensininkų ir nedirbančių asmenų dalies didėjimo bei aktyvumo mažinimo, bet ir dėl ekonomiškai aktyvių žmonių mažėjimo, smunkančio arba nepakankamai didėjančio darbo efektyvumo. Esant tokioms sąlygoms, jokios pašalpos negali įveikti skurdo, o tik paskatina atsisakyti aktyviųjų pajamų šaltinių.

A. Šileika, I. Blažienė (1999) pabrėžia, jog asmeninės pajamos, lyginant su jų objektyviais minimaliais normatyvais, yra žemos. Vertinant skurdą reikėtų remtis absoliutaus skurdo kriterijumi ir tirti socialinį skurdą [75, p.23].

Skurdo priežastys labai įvairios. Tuo požiūriu skiriasi ir atskiros šalys, jų grupės, ir gyventojų sluoksniai, kategorijos šalių viduje. Masinį skurdą besivystančiose šalyse lemia silpna ekonomika, labai mažos algos, didelis vaikų skaičius šeimose, stichinės nelaimės [33, p.102]. Net ir turtingose šalyse žmonės patenka į skurdą dėl nedarbo, netekę pakankamos šeimos ir socialinių institucijų paramos senatvėje ar ištikus negaliai.

Paprastai skurdo **priežastimis** laikomi tokie veiksniai [69]:

- nedarbas, ypač ilgalaikis, susijęs su struktūriniais darbo rinkos pokyčiais vykstant ekonominėms permainoms,
- mažos pajamos, susijusios su neefektyviais ūkiais ar mažai apmokamu darbu,
- mažos pajamos, kurias nulemia demografiniai faktoriai ar kitos žmonių gyvenimo aplinkybės,
- lyčių nelygybė, kitataučių diskriminacija ar etniniai konfliktai,
- šeimos institucijos irimas ir skyrybos, piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu.

Mėginant sugrupuoti skurdo priežastis, pirmiausia išskirtinas skurdas, atsirandantis dėl vadinamųjų pataloginių veiksnių, ir struktūrinis skurdas. Pagal individualistinį požiūrį skurstantieji laikomi nevykusiai pasirinkusiais tam tikrą gyvenimo stilių. Pasaulio bankas išskiria skurdo priežastis pagal visuomenės veiklos sektorius: ūkinė veikla, politinis procesas, socialinė apsauga.

Anot R. Lazutkos (2001), skurdą lemia keli veiksniai [33, p.110]:

- pajamų ir išteklių stygius, užtikrinantis būtiniausių poreikių patenkinimą,
- balso ir galios neturėjimas valstybės ir visuomenės institucijose,
- silpnumas įveikiant nepalankias aplinkybes ir krizes.

Visuomenė taip sparčiai kinta, kad bet koks gyvenimo ar vartojimo standartas, nustatytas tam tikram terminui, sunkiai pritaikomas naujomis sąlygomis. Žmonės patenka vis į naujas sąlygas ir ima vartoti naujas prekes ir paslaugas. Todėl jų pajamos negali būti pritaikomos pasikeitusioms sąlygoms tik pakoregavus vartojimo biudžetą kainų indeksu. Skurdas geriau suprantamas, kai jis taikomas ne tik tiems, kurie yra neteisingo pajamų paskirstymo aukos, bet ir tiems, kurių ištekliai neleidžia jiems įvykdyti sudėtingo socialinio vaidmens, kurį visuomenė iškelia savo piliečiams, ir gyventi pagal susiklosčiusius papročius [35]. Skurdą netiesiogiai apibūdina bendrieji ekonominės padėties rodikliai, tokie kaip BVP vienam gyventojui, vidutinės namų ūkio pajamos, vidutinis atlyginimas, nedarbo lygis, infliacija ir pan. [31, p.226-228].

Anot V. Ruzgienės (2005), skurdas apibūdinamas įvairiai. Skurdui įvertinti naudojami įvairūs rodikliai, būtent [65, p.141]:

- *minimalus vartotojo krepšelis,*
- *minimalus gyvenimo lygis (MGL),*
- *skurdo ribos (absoliuti, santykinė, subjektyvi),*
- *skurdo lygis ir skurdo gylis.*

Pabrėžtina tai, kad visi šie rodikliai susiję tarpusavyje. Anot R. Lazutkos (2001), minimalaus vartotojo krepšelio pagrindu skaičiuojamas minimalus gyvenimo lygis (MGL), kuris savo ruožtu yra absoliučios skurdo ribos nustatymo pagrindas. Standartinio biudžeto, arba vartotojo krepšelio, metodas. Šis metodas remiasi vartotojų krepšeliu – žmogaus fizinėms jėgoms palaikyti būtinų prekių ir paslaugų rinkiniu. Maisto prekių rūšys ir kiekis į krepšelį įtraukiami remiantis dietologinėmis rekomendacijomis. Po to šios maisto prekės įvertinamos pinigais, atsižvelgiant į jų kainas rinkose [33, p.106].

Minimalus vartotojo krepšelis glaudžiai susijęs su vartojimo lygiu ir struktūra. Taigi minimalaus maisto produktų rinkinio vidutinė vertė nustatoma pagal maisto produktų įsigijimo kainas mieste ir kaime bei atsižvelgiant į miesto ir kaimo gyventojų lyginamąjį svorį.

Pagal LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą, *minimalus gyvenimo lygis (MGL)* reiškia šeimos mėnesinių pajamų sumą, tenkančią vienam žmogui per mėnesį ir garantuojančią minimalų, socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalius drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius [25]. Ypač gilų skurdą formaliai gana lengvai galima įveikti manipuluojant MGL dydžiais ir užtikrinant, kad socialinė pašalpa būtų skiriama visiems, kurie negali uždirbti pakankamai pajamų. Pašalpa skiriama tokio dydžio, kad pajamos padidėtų ne mažiau kaip iki MGL, o skurstantys asmenys dėtų pastangas jai gauti. Dėl skurdaus MGL krepšelio ypač gilaus skurdo realiai įveikti neįmanoma tik pajamų palaikymo priemonėmis [69].

Santykinio skurdo riba – tai pusė vartojimo išlaidų vidurkio. Ji nepasako nieko apie to vidurkio dydį, tik apie žmonių, išleidžiančių vartojimui mažiau nei pusę vidurkio, skaičių [31, p.226]. Anot R. Lazutkos (2001), *santykinė skurdo riba* siejama su tam tikrais, dažniausiai pajamų arba išlaidų, vidutiniais rodikliais [33, p.108].

Anot V. Ruzgienės (2005), santykinė skurdo riba siejama su pajamų ar išlaidų vidutiniais rodikliais (aritmetiniu vidurkiu arba mediana). Ši skurdo riba visiškai priklauso nuo pajamų (išlaidų) pasiskirstymo visuomenėje ir kinta tiek keičiantis gyventojų pasiskirstymui pagal gyvenimo lygį, tiek augant ar smunkant vidutiniam pragyvenimo lygiui šalyje. Pagal santykinį skurdo kriterijų prie skurstančiųjų priskiriami tie visuomenės nariai, kurių asmeninės pajamos daug mažesnės nei vidutinės [65].

Absoliutus skurdo riba - tai minimalus pajamų ir išlaidų lygis būtiniausiomis reikmėms patenkinti [21]. Lietuvoje kaip atitikmuo šiai skurdo ribai yra minimalus pragyvenimo lygis (MGL). Absoliutus skurdo riba turėtų būti apskaičiuojama remiantis minimaliomis asmeninio vartojimo normomis. O subjektyvi skurdo riba nustatoma klausiant respondentų, kiek pinigų jiems užtektų minimaliems poreikiams tenkinti [65, p.141]. Viena yra netekti pajamų keletą mėnesių dėl laikino

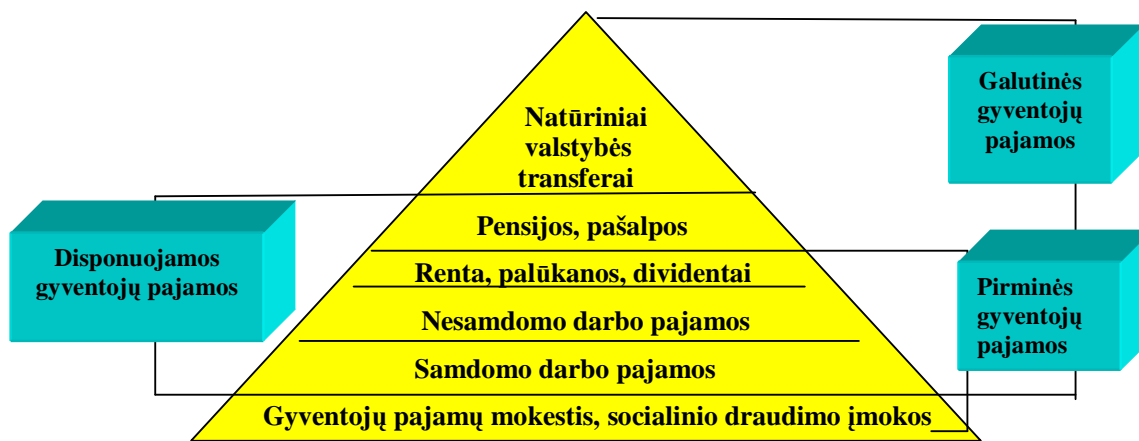
nedarbo, o visai kas kita – ilgalaikis skurdas dėl nuolatinio namų ūkio ekonominio silpnumo. Taip gali atsitikti dėl menkų pajamų už nekvalifikuotą darbą ir didelio išlaikytinių skaičiaus [33, p.104].

Anot V. Ruzgienės (2005), *skurdo lygis* – tai dalis asmenų, esančių žemiau skurdo ribos. Jų pajamos (vartojimo išlaidos) yra mažesnės nei tam tikru metodu apskaičiuota skurdo riba. Žmonės, gaunantys mažesnes pajamas nei ši riba, įvardijami kaip esantys ypač giliame skurde [65, p.128]. Didelis pajamų pasiskirstymo netolygumas mažina tikėtiną gyvenimo trukmę, didina mirtingumą ir net nutukimą. *Santykinio skurdo lygis* – tai gyventojų, kurių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos yra mažesnės, negu tam tikru metodu apskaičiuota skurdo riba [80]. A. Šileika, I. Blažienė (2000) pabrėžia, jog Darbo ir socialinių tyrimų institute, dalyvaujant Lietuvos respublikinio mitybos centrų mokslininkams, sumodeliuotas agreguotas minimalaus gyvenimo lygio rodiklis, grindžiamas *minimaliu normatyviniu vartojimo biudžetu* (MNVB), kuris parodo absoliutaus skurdo socialinę ribą. MNVB apibūdina minimalų būtinausių fizinių, dvasinių – intelektualinių ir socialinių - poreikių patenkinimo lygį [77, p.146]. Skaičiuojant MNVB biudžetą, buvo atsižvelgta tiek į objektyvius minimalaus vartojimo normatyvus, tiek į faktiškai susiklosčiusius Lietuvos gyventojų vartojimo, ypač mitybos, įpročius ir esamą šalies ekonominio išsivystymo lygį [76].

Išanalizavus pajamų diferenciacijos problemas, galima daryti išvadą, kad santykinio skurdo lygis priklauso ne tik nuo ekonomikos augimo, bet ir nuo pajamų nelygybės.

1.6. Gyventojų pajamų diferenciacijos rodiklių sistema

Naudojant pajamų diferenciacijos pasiskirstymo ir lygio-struktūros rodiklius, tik dalinai galima *išspręsti visuomenės socialines problemas*. Būtina pabrėžti tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje gyventojų pajamų paskirstymas paklūsta ne tik griežtiems ekonomikos dėsniams. Jis yra socialinių procesų ir skirtingo lygio sutarčių tarp valstybės, verslininkų ir profsajungų rezultatas. Anot V. Rudzkienės (2005), esant žemam pajamų lygiui ir palyginti didelei pajamų diferenciacijai, daugėja žmonių, gaunančių labai mažas pajamas. Tokios situacijos padarinys - aukštas bendras skurdo lygis bei vaikus auginančių šeimų skurdas [65, p.122]. Pajamų pasiskirstymo netolygumui įvertinti taikomi įvairūs metodai. Sukurta metodų, kuriuos taikant vertinamas pajamų pasiskirstymo netolygumas tam tikroje geografinėje srityje. Tačiau dažniausiai taikomi metodai pajamų pasiskirstymui tarp visuomenės narių įvertinti.

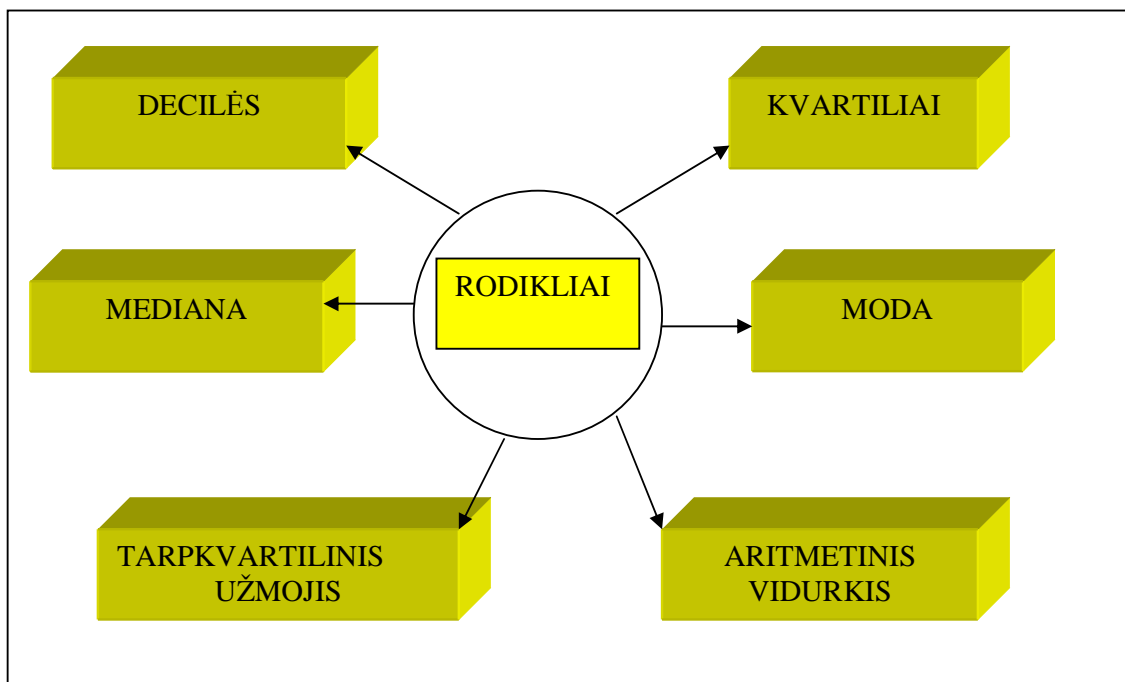

10 pav. Galutinių gyventojų pajamų piramidė

Šaltinis: *Pajamos*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą
 <www.mruni.lt/~katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc>.

10 paveiksle pateikta gyventojų pajamų piramidė, kuri leidžia atlikti visapusišką gyventojų pajamų, jų struktūros ir diferenciacijos analizę. Šią piramidę sudaro trys rodikliai: pirminės gyventojų pajamos, disponuojamos gyventojų pajamos bei galutinės gyventojų pajamos.

Tiriant gyventojų pajamų pasiskirstymą, paprastai naudojamas gyventojų variacinis grupavimas pagal gautų pajamų dydį. Taip gaunama gyventojų pasiskirstymo pagal pajamų dydį variacinė eilutė. Jai aprašyti naudojami *struktūriniai rodikliai*. Labai paprastai randami atsitiktinių dydžių struktūriniai vidurkliai: moda, mediana ir kvartilai [42, p.38].

11 pav. Lygio-struktūros rodikliai

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bagdono, E. (2004). *Socialinė statistika. Pirmoji dalis*. Metodai. Kaunas: Technologija. p.74.

Pajamų lygio–struktūros rodikliai pateikti 11 paveiksle. Gyventojų pajamų diferenciacija leidžia namų ūkį suskirstyti į **decilius**. Jie tiksliausiai apibūdina pajamų diferenciacijos laipsnį, kai požymio variantai dalija skaičių eilutę į dešimt lygių dalių. Gali būti sudaromi tiek pajamų (pagal disponuojamų pajamų lygį), tiek ir išlaidų decilai (pagal vartojimo išlaidų lygį) [56].

Decilės žymimos simboliu D . Pirmoji decilė D_1 dalija visumą į 1/10 ir 9/10, antroji decilė D_2 - į 2/10 ir 8/10 ir t.t. Decilių formulės intervalinėje variacinėje eilutėje užrašomos taip [41, p.145]:

$$D_1 = x_0 + d \frac{1/10 \sum f - S_{D_1-1}}{f_{D_1}}, \quad (1.9.)$$

$$D_2 = x_0 + d \frac{2/10 \sum f - S_{D_2-1}}{f_{D_2}}, \quad (1.10.)$$

Galima paminėti tą faktą, kad disponuojamos pajamos tiek pajamų, tiek išlaidų deciliuose didėja, tačiau didėjimo intensyvumas visiškai skirtingas. Pajamų ir išlaidų deciliuose visiškai skirtingas disponuojamų pajamų ir einamųjų išlaidų nesutapimas [57, p.30-31].

Kitas svarbus struktūros rodiklis **moda** – tai dažniausiai pasikartojanti požymio reikšmė tiriamoje visumoje (populiacijoje ar imtyje). Skaičiuojant modą iš intervalinės variacinės eilutės, pirmiausia nustatomas modalusis intervalas. Čia galimi du atvejai [47, p.47-50]:

1. Kai intervalai lygūs – pagal didžiausią dažnį.
2. Kai intervalai nelygūs – pagal didžiausią tankį.

E. Bagdonas (2004) aiškina, kad *moda* – tai kintamojo vertė, dažniausiai pasikartojanti tam tikroje vietovėje. Intervalinėje eilutėje apskaičiuoti modą kur kas sudėtingiau. Šiuo atveju pagal dažnumų skaičių nustatoma ne moda, o tik modalinis intervalas, kuriame yra moda. Intervalinėje eilutėje su lygiais intervalais moda apskaičiuojama pagal šią formulę [2, p. 67]:

$$M_0 = x_0 + d \frac{f_2 - f_1}{(f_2 - f_1) + (f_2 - f_3)}, \quad (1.11.)$$

Kurioje: x_0 - modalinio intervalo, t.y. intervalo, turinčio didžiausią dažnumą, žemutinė riba, d – modalinio intervalo dydis, f_1 - priešmodalinio intervalo dydis, f_2 - modalinio intervalo dažnumas, f_3 - pomodalinio intervalo dažnumas.

Kvartiliai – dydžiai, dalijantys variacinę eilutę į keturias lygias dalis. Kvartiliai atitinka pajamų dydžius, kurie dalija variacinę eilutę į keturias dalis. Intervalinėse variacinėse eilutėse pirmoji ir trečioji kvartilės apskaičiuojamos pagal formules, analogiškas medianos formulei [41, p.145]:

$$Q_1 = x_0 + d \frac{1/4 \sum f - S_{Q_1-1}}{f_{Q_1}}, \quad (1.12.)$$

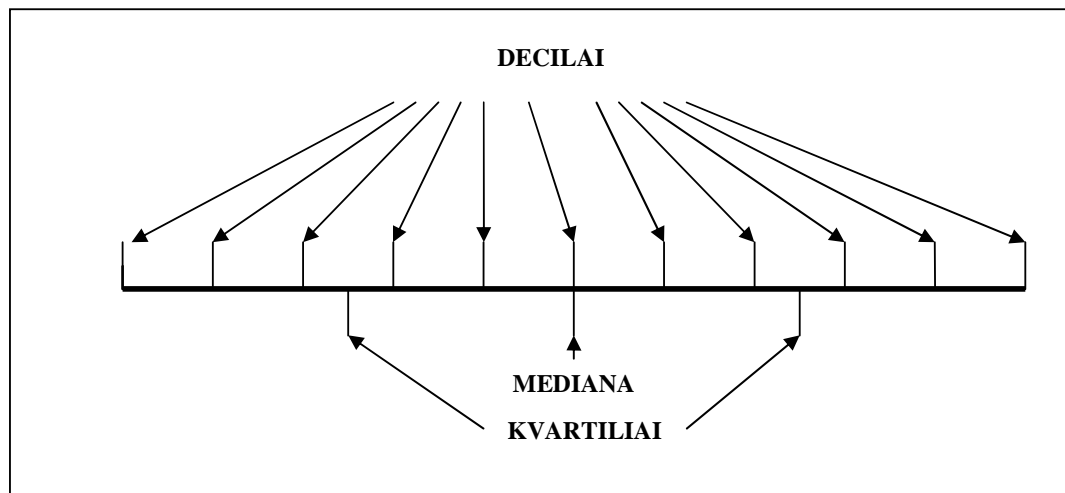
$$Q_3 = x_0 + d \frac{3/4 \sum f - S_{Q_3-1}}{f_{Q_3}}, \quad (1.13.)$$

kurioje: x_q - kvartilinio intervalo žemutinė riba, d - kvartilinio intervalo dydis, f - eilutės dažnumų suma,

$\left. \begin{matrix} S_{Q_1-1} \\ S_{Q_3-1} \end{matrix} \right\}$ - sukauptų dažnumų suma iki atitinkamų kvartilinių intervalų,

$\left. \begin{matrix} f_{Q_1} \\ f_{Q_3} \end{matrix} \right\}$ - atitinkamų kvartilinių intervalų dažnumai.

Pirmasis kvartilis dalija eilutę į dvi dalis: vienoje yra $\frac{1}{4}$ eilutės mažesnių narių, kitoje – $\frac{3}{4}$ narių didesnių už jį. Trečiasis kvartilis dalija eilutę į dvi dalis: vienoje yra $\frac{3}{4}$ eilutės mažesnių narių, kitoje – $\frac{1}{4}$ didesnių už jį. Koks ryšys tarp decilių, kvartilijų ir medianos, pavaizduota 12 paveiksle.

12 pav. Kvantiliai: decilių, kvartilijų ir medianos tarpusavio ryšys

*Šaltinis: Bagdonas, E. (2004). *Socialinė statistika. Pirmoji dalis*. Metodai. Kaunas: Technologija. p.74.

Mediana vadinamas imties variacinės eilutės vidurinis skaičius, kai imties dydis yra nelyginis skaičius, ir dviejų viduriniųjų skaičių aritmetinis vidurkis, kai imties dydis – lyginis skaičius. Taip pat mediana parodo pajamas, kurios dalija gyventojų pasiskirstymo eilutės vidurinį tašką.

E. Bagdonas (2004) aiškina, kad *mediana* – tai kintamojo vertė, kuri skirtinio eilutę, išdėstytą pagal skaitmenines požymio vertes didėjančią arba mažėjančią tvarką, t.y. ranžuotą eilutę, dalija į dvi lygias dalis taip, kad vienoje dalyje atsiduria visumos vienetai, kurių požymių vertės yra mažesnės už medianą, kitoje – didesnės už ją [2, p.71].

Taigi mediana yra antrasis kvartilis. Kiti autoriai teigia, kad mediana – požymio reikšmė, esanti ūgio eilutės viduryje, t. y. šią eilutę dalijanti į dvi lygias dalis. Jei variacinėje ūgio eilutėje narių

skaičius nelyginis, mediana yra vidurinioji konkreti požymio reikšmė, o jei lyginis – ji apskaičiuojama kaip dviejų viduriniųjų požymio reikšmių aritmetinis vidurkis [47, p.50].

Intervale mediana apskaičiuojama pagal tokią formulę:

$$Me = x_0 + d \frac{\frac{\sum f}{2} - S_{me-1}}{f_{me}}, \quad (1.14.)$$

Kurioje: x_0 - medianinio intervalo žemutinė riba, d - medianinio intervalo dydis, $\sum f$ - eilutės dažnumų suma, $\frac{\sum f}{2}$ - medianinio varianto numeris, S_{me-1} - sukauptų dažnumų suma iki medianinio intervalo, f_{me} - medianinio intervalo dažnumas.

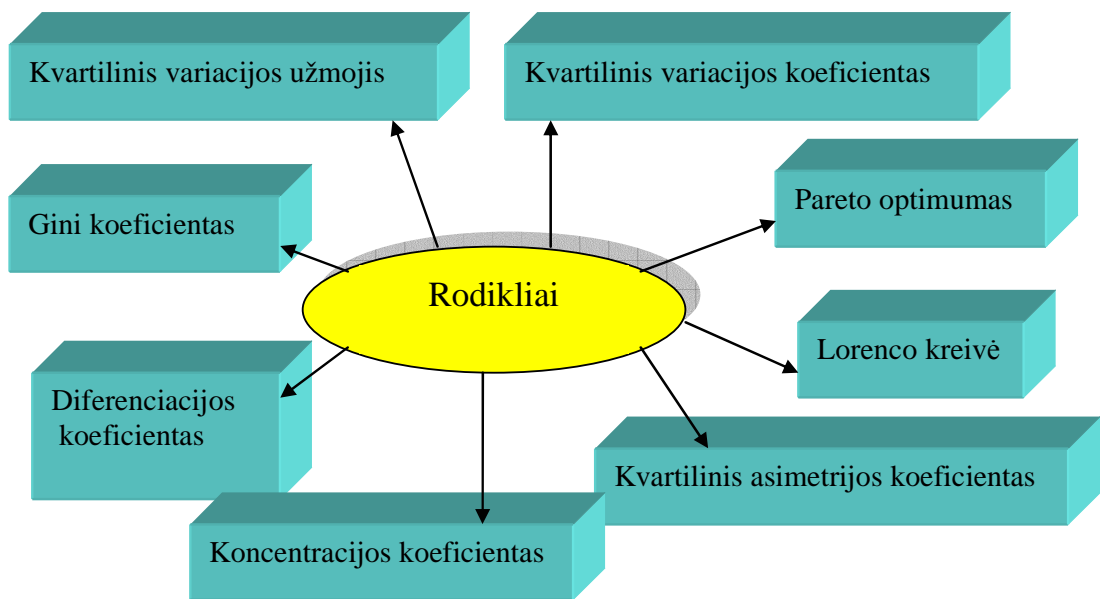
Mediana statistikoje skaičiuojama rečiau. Tačiau mediana kai kuriais atvejais turi didelį pranašumą palyginti su aritmetiniu vidurkiu. Jeigu statistinė eilutė santykinai nedidelė, tai aritmetinio vidurkio dydžiui gali turėti įtakos kraštutinių ribų atsitiktiniai svyravimai, o medianos dydžiui tai neturi įtakos. Pastarajam neturi įtakos ir pasiskirstymo eilutės neapibrėžti intervalai. Skaičiuojant medianą, imami tik kraštutinių intervalų dažnumai, o intervalų vidurio nustatyti nereikia [2, p.69-73].

Mažiau išsivysčiusios šalys, kuriose yra neteisingas pajamų pasiskirstymas, galėtų pasinaudoti *tarpkvartiliniu užmoju vidutinės klasės turto dalies analizavimui*. Paprastas aritmetinis vidurkis skaičiuojamas iš pirminių duomenų. Iš variacinių eilučių pasiskirstymo dažniausiai skaičiuojamas svertinis aritmetinis vidurkis [4, p.6].

Disponuojamųjų pajamų skirtumų analizei apskrityse, skaičiuojami įvairūs diferenciacijos indeksai. Apskaičiuoti indeksai leidžia pasirinktu aspektu palyginti keleto šalių apskričių diferenciacijos lygį arba stebėti, kaip tam tikros šalies apskričių skirtumų laipsnis kinta dinamikoje. Populiariausi tokie indeksai yra Theilo indeksas, Atkinsono indeksas, Williamsono indeksas, Hooverio koeficientas, variacijos koeficientas. Visi šie indeksai parodo regionų diferenciacijos laipsnį tik kokio nors vieno rodiklio atžvilgiu [30]. Dažniausiai jie naudojami apskrityse vertinant pajamų nelygybę, tačiau yra tinkami ir kitų rodiklių netolygumams analizuoti. Nors indeksas skaičiuojamas tik vieno rodiklio atžvilgiu, apskaičiavus indeksus keleto rodiklių atžvilgiu, galima susidaryti preliminarų vaizdą, ar apskričių skirtumai šalyje didėja, ar, atvirkščiai, po truputį menksta.

Aptartieji pajamų diferenciacijos įvertinimo rodikliai gali būti priskiriami lygio ir struktūros įvertinimo rodiklių grupei. Tačiau yra ir kita grupė su savo rodikliais - tai yra perskirstymo rodikliai, tokie kaip Džini (Gini) koeficientas ir kiti, kurie pateikti 13 paveiksle.

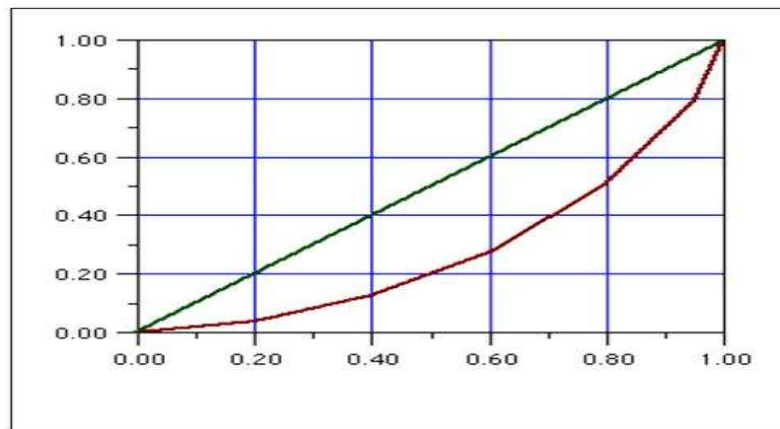

13 pav. Pasiskirstymo rodikliai

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bagdono, E. (2004). *Socialinė statistika. Pirmoji dalis. Metodai*. Kaunas: Technologija. p.74.

Paprastas būdas, kuris iliustruotų nelygybę pajamose ir turto padalijimą yra vadinamas Lorencio kreive [10]. Pajamų nelygybės statistinei-grafinei analizei atlikti dažnai naudojama **Lorencio kreivė**, kuri vaizduoja priklausomybę tarp šeimų lyginamojo svorio ir pajamų [64, p.321]. Kiti autoriai Lorencio kreivę apibūdino kaip šeimų pasiskirstymą pagal pajamas vaizduojančią kreivę, naudojamą socialinei nelygybei apibūdinti. Dekarto koordinatinių sistemos horizontalioje šalyje atidedami namų ūkio procentai, o vertikalioje ašyje – pajamų procentai. Paprastai namų ūkiai padalijami į 5 dalis, į kiekvieną iš jų įeina 20 proc. namų ūkių. Namų ūkių grupės atidedamos ašyje nuo skurdžiausių iki turtingiausių [39, p.565].

Esant netolygiam pajamų (vartojimo išlaidų) pasiskirstymui, jų koncentracijos linija atitolsta nuo tiesės ir sudaro išlenktą kreivę. *Kuo gilesnė Lorencio kreivė, tuo didesnis pajamų (vartojamo išlaidų) koncentracijos lygis*. Plotas, esantis tarp Lorencio kreivės ir absoliučios lygybės tiesės, vadinamas koncentracijos plotu. Jis parodo skirtumus tarp siekiamos ir realios padėties pajamų ir vartojimo išlaidų pasiskirstymo atžvilgiu [47, p.47-50]. Dėl to Lorencio kreivė yra tarp absoliučios nelygybės ir absoliučios lygybės kreivių. Kuo netolygesnis pajamų pasiskirstymas, tuo labiau išgaubta Lorencio kreivė (žr. 14 pav.).

14 pav. Lorenco kreivė

*Šaltinis: *Einkommensverteilung in Entwicklungsländern: Spielt Handel eine Rolle?* [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą: <<http://w3.ub.unikonstanz.de/v13/volltexte/2003/1074/pdf/Einkommensverteilung.pdf>>.

Lorenco kreivėje parodoma, kurią pajamų dalį gauna tam tikra visuomenės dalis. Įstrižainė parodo idealiai vienodą pajamų pasiskirstymą. O.G. Molienė (2004) išskiria svarbiausias *Lorenco kreivės savybes* [47, p.47-50]:

- 1) kreivės pradžia sutampa su nuline reikšme, nes nulinis tiriamųjų skaičius turi nulines pajamas/vartojimo išlaidas,
- 2) kreivė visada pasibaigia viršutiniame dešiniajame apibrėžto ploto kampe, kuriame 100 proc. namų ūkių turi 100 proc. pajamų/vartojimo išlaidų,
- 3) Lorenco kreivė atspindi realią ekonominę padėtį (pasislenka žemyn nuo absoliučios lygybės tiesės), taip parodydama esamus pajamų/vartojimo išlaidų netolygumus.

Galima pabrėžti tai, jog jei kiekviena šeima per savo gyvenimą gautų vienodo dydžio pajamas, tai Lorenco kreivė vis tiek nesutaptų su absoliučios lygybės tiese, nes atsirastų tam tikri pajamų skirtumai. Pajamų skirtumai vis tiek egzistuotų kasmet, net jei kiekviena šeima gautų vienodo dydžio pajamas per visą savo gyvenimą. Netgi visiškai įvertinus šį poveikį, pajamų skirtumai išliktų [85]. *Taigi pajamų skirtumų problema būtų daug didesnė, jei vyriausybė neperskirstytų pajamų tarp turtingesnių ir mažiau turtingų šalies gyventojų.*

Požymių reikšmių pasiskirstymo netolygumą apibūdina jų koncentracija. Grafinę pajamų ir vartojimo išlaidų pasiskirstymo analizę galima lengvai transformuoti į matematinę. Tam tikslui nustatomas *Gini (Džini) koeficientas*. Grafiškai jį galima pavaizduoti Lorenco kreive, matematiškai – Gini ir kitais koeficientais. Gini koeficientas yra pajamų pasiskirstymo statistinis matas, taip pat vienas geriausių statistinių metodų atsitiktinės kaitos pasiskirstymui matuoti [18, p.47-57]. Kaip matoma, Gini (Džinio) koeficiento esminė reikšmė per daugelį metų nepakito. Vienodas neturtas su fiksuota neturto linija tampa blogesniu proporcingo mokesčio dydžiui. Gini koeficientas apskaičiuojamas šia formule [48, p.720-729]:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n (2 \cdot i - n - 1) x_i}{n^2 \cdot \mu}, \quad (1.15.)$$

Kur: i – decilio eilės numeris, n – decilių skaičius, μ – vidutinių išlaidų deciliuose aritmetinis vidurkis.

V. Rudzkienė (2005) teigia, kad pagrindinė Gini koeficiento savybė yra ta, kad vieno kurio nors gyventojų sluoksnio pajamų didėjimas, kai kitų sluoksnių pajamos nekinta, didina Gini koeficiento reikšmę [65, p. 141]. Gini koeficiento, kaip pajamų paskirstymo mato, reikšmė yra nepaprastai svarbi šalies ekonomikai. Aukštos Gini koeficiento reikšmės rodo asimetrinį pajamų paskirstymą ir vyriausybei yra rimtas signalas, kad reikia kurti papildomas darbo vietas, švelninti tam tikroms darbuotojų kategorijoms mokesčių našta, teikti daugiau socialinių privilegijų [18, p.47-57]. Paprastas judėjimas Gini koeficiento nuo 1990 m. pažymėtas G_i , vietoj SD_i [9]. Kuo didesnė šio koeficiento reikšmė, tuo pajamų ir vartojimo išlaidų pasiskirstymas netolygesnis (svyruoja nuo 0 iki 1) [47, p. 70-72].

Galima akcentuoti tai, kad kuo daugiau kreivė išlenkta į dešinę nuo absoliučios lygybės, tuo ryškesni parametru netolygumai ir koncentracija. Kuo Gini koeficiento reikšmė arčiau 1, tuo didesnis tiriamo rodiklio koncentracijos lygis atskiruose visumos vienetų grupėse [6, p.119]. Galima pabrėžti tai, kad net vieno visuomenės nario pajamų didėjimas, kai kitų visuomenės narių pajamos nesumažėja, socialinės gerovės funkciją didina. Anot V. Ruzgienės (2005), socialinė gerovė yra susijusi su neturtingiausių visuomenės narių pajamomis [65, p.141].

Išanalizavus pajamų diferenciacijos rodiklius, galima daryti išvadą, kad aptarti pajamų nelygybės matai gali būti taikomi tiek darbo užmokesčio, tiek asmeninių pajamų, tiek gyventojų turto pasiskirstymui įvertinti. Lorenco kreivė vaizduoja tik lygybės (vienodumo) idėją. Jei žmonėms bus garantuotas tam tikras pajamų dydis, tai sumažės jų paskata našiau ir daugiau dirbti. Disponuojamųjų pajamų ir einamųjų išlaidų skirtumus pajamų ir išlaidų deciliuose galima paaiškinti pajamų slėpimu, pajamų gavimo ir išleidimo laikotarpių nesutapimu, skirtingais turtingesnių ir skurdesnių namų ūkių taupymo ir kaupimo mastais.

2. LIETUVOS GYVENTOJŲ DISPONUOJAMŲJŲ PAJAMŲ 2002-2006 METAIS ANALIZĖ

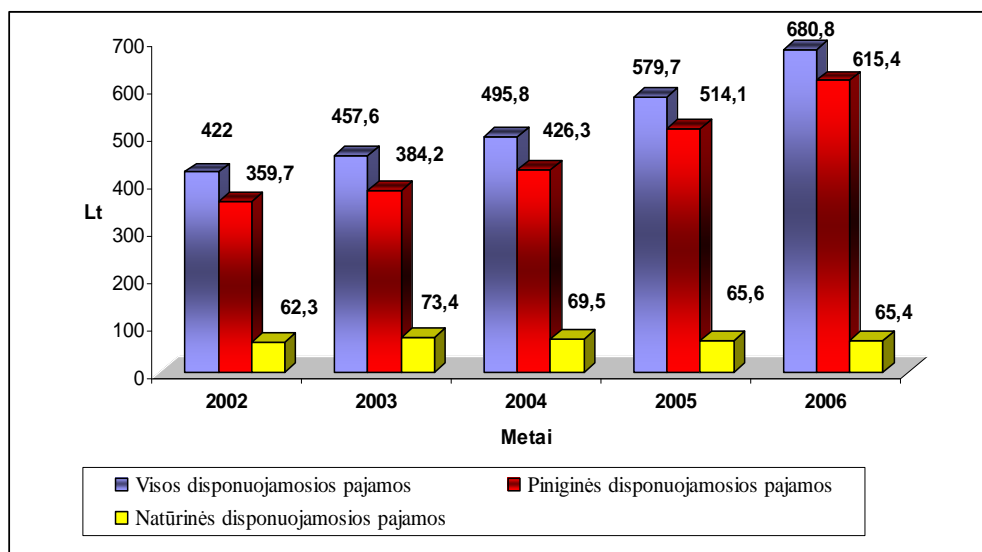
2.1. Lietuvos gyventojų vidutinių disponuojamųjų pajamų dinamika ir skirtumai apskrityse

2002-2006 metais

Šioje darbo dalyje nagrinėjamas namų ūkio pajamų struktūros kitimas. Tyrinėjant kitimo tendencijas buvo analizuojamas 2002-2006 metų laikotarpis. Išanalizuotas piniginių ir natūrinių disponuojamųjų pajamų lygis, struktūra, disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas pagal įvairius kriterijus.

Lietuvos gyventojų skaičius paskutinį dešimtmetį mažėja. 2007 metais gyveno 3375,5 tūkst. žmonių (kaime 1120,1 tūkst., o mieste 2255,4 tūkst.), tai 18,4 tūkst. mažiau negu 2006 metų pradžioje. Teigiamos pastarojo dešimtmečio pajamų kitimo tendencijos suteikia tolimesnių pokyčių viltį. Augantys atlyginimai, didėjančios pensijos, parama iš ES struktūrinių fondų Lietuvos namų ūkiams suteikia stabilesnį gyvenimą [3]. Neigiamą poveikį gyvenimo lygio gerėjimui Lietuvoje turėjo Rusijos finansinė ir ekonominė krizė [22]. Pajamų nelygybė buvo ryški visą pastarąjį dešimtmetį. 1997–1999 m. stebimas rodiklio sumažėjimas, sąlygotas privataus verslo smukimo dėl prasidedančios Rusijos krizės ir vėliau atsiradusio dalies verslininkų (turtiniausiųjų grupės) pajamų sumažėjimo, kai tuo tarpu samdomieji darbuotojai buvo mažiau paliesti. Laikotarpis nuo 2002 m. pasireiškė sumažėjusiu nedarbo lygiu, žemės ūkio produktų kainų didėjimu, pastoviu minimalių dydžių kėlimu, o tai gerino situaciją diferenciacijos atžvilgiu. Dėl nuolatinio neigiamo migracijos saldo, mokesčių pokyčių, vidutinio darbo užmokesčio augimo, darbo našumo kilimo, didelių ekonominių viršpelnių iš rinkos gaunančių asmenų pajamos augo daug sparčiau nei perskirstymo mastai, todėl kasmet augo ir diferenciacija [45].

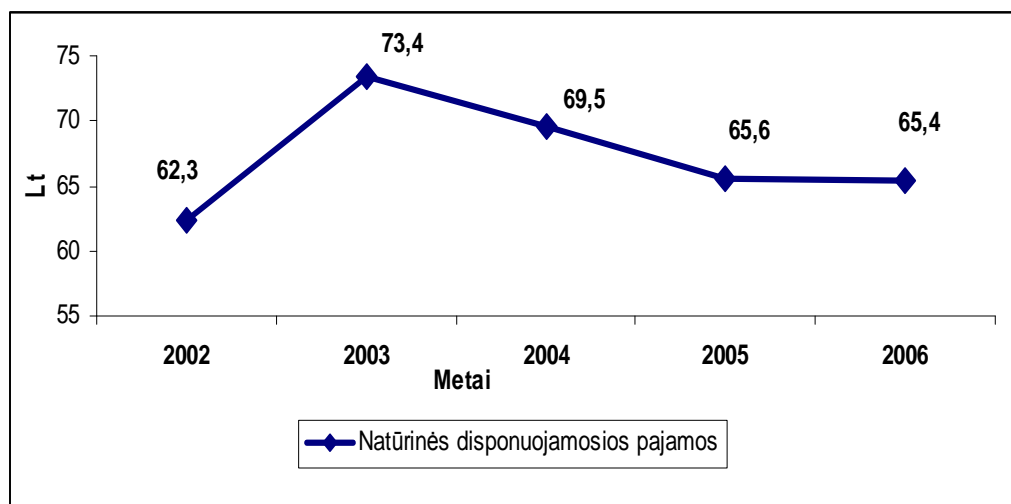
Gyventojų pajamos priklauso nuo bazinio dydžio: minimalaus gyvenimo lygio (MGL), minimalios mėnesinės algos ir bazinės pensijos. Tai yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinami dydžiai ir jie reguliariai didinami. Nuo 2005 metų liepos mėnesio minimali mėnesinė alga buvo padidinta iki 550 Lt. Nuo 2007 metų liepos mėnesio pakilo iki 700 Lt, o nuo 2008 m. sausio 1 d. minimali mėnesinė alga yra 800 litų. Būtina pabrėžti, kad 2006 m. daugiau kaip pusės (60 proc.) namų ūkių pagrindinis pajamų šaltinis buvo samdomojo darbo pajamos, trečdalis (21,4 proc.) – pensija. Nuo 2007 m. vasario 1 d. Lietuvoje didėjo draudžiamosios pajamos (11,9 proc.) ir valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija (15,7 proc.), o valstybės remiamų pajamų dydis 2007 m. buvo didinamas net du kartus, tai leido gerokai praplėsti socialinę pašalpą gaunančių gyventojų sąrašą.

15 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2002-2006 metais, litai per mėnesį

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis 15 pav. duomenimis, galima teigti, kad 2006 m. namų ūkių disponuojamosios pajamos (piniginės ir natūrinės), skaičiuojant vienam namų ūkio nariui, buvo 680,8 litų per mėnesį. Piniginės pajamos sudarė 615,4 litų, t.y. 90,39 procentų visų disponuojamųjų pajamų. Likusi dalis – pajamos natūra. Taigi piniginės disponuojamosios pajamos 2006 m. palyginti su 2005 m. padidėjo 17,4 procento. Tai sparčiausias augimas per visą pastarąjį dešimtmetį, kurio viena iš priežasčių yra pajamų mokesčio sumažinimas. Ankstesnio laikotarpio pajamų didėjimą skatina augantis šalies bendrasis vidaus produktas. Palyginus 2006 m. su 2005 m. pastebima, kad labiausiai išaugo darbo pajamos, iš jų – individualios ne žemės ūkio veiklos ir samdomojo darbo pajamos. *Disponuojamosios pajamos augo greičiau nei vartojimo išlaidos. Išaugo investicijoms ir taupymui skiriama pajamų dalis. Nominalus pajamų augimas buvo fiksuotas jau penktus metus iš eilės, bet tai savaiminis procesas, nes Lietuvos gyventojų disponuojamosios pajamos gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Augimas taip pat sąlygoja siekimą konkuruoti dėl kvalifikuotų darbuotojų, apsirūpinant tinkama darbo jėga.*

16 pav. Natūrinės disponuojamosios pajamos 2002-2006 m., litais per mėnesį
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Natūrinės pajamos yra visa iš savo ūkio gauta produkcija, kurią namų ūkis suvartos pats už tai negavęs pajamų. Analizuojant 16 paveikslą duomenis galima teigti, kad nuo 2003 m. natūrinės disponuojamosios pajamos mažėja, o pinigines disponuojamosios pajamos lyginant 2006 m. su 2003 m. padidėjo net iki 60,18 procentų (žr. 21 priedą). *Remiantis pateiktais duomenimis nustatyta, kad samdomojo darbo rinka Lietuvoje yra gana monetarizuota, didžioji atlyginimo dalis yra mokama pinigais, o ne įvairiomis nuolaidomis, galimybe naudotis įmonės automobiliu ar kitomis netiesioginio skatinimo priemonėmis bei pajamomis natūra.*

1 lentelė

**Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai
2002-2006 metais**

	2003, lyginant su 2002		2004, lyginant su 2003		2005, lyginant su 2004		2006, lyginant su 2005	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %
Visos disponuojamosios pajamos	35,6	108,44	38,2	108,35	83,9	116,92	101,1	117,44
Samdomojo darbo pajamos	26,9	111,89	22,1	108,73	52,8	119,12	80,5	124,54
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	15	131,51	6,1	109,74	10,7	115,57	10,8	113,60
Žemės ūkio pajamos	13,3	147,33	3,8	109,18	5,6	112,39	7,6	114,96
Socialinės išmokos	5,7	105,62	10,6	109,89	13	111,04	15,1	111,54

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant disponuojamąsias gyventojų pajamas, svarbu apskaičiuoti ne tik absoliutų jų pokytį, bet ir procentinį pasikeitimą, nes jis geriausiai rodo pokyčio mastą. Kaip matyti iš 1 lentelės duomenų, disponuojamųjų pajamų 2006 m. didėjimo tempas pakito 17,44 procentais, tačiau 2005 metais padidėjo 16,92 procentais. Būtina pabrėžti, kad 2006 metais lyginant su 2005-aisiais, sumažėjo kitos gaunamos pajamos (15,75 proc.), o gautos socialinės pajamos neženkliai padidėjo (žr. 19 priedą).

Skurdžiausiųjų pajamos labiausiai priklauso nuo socialinių išmokų. Didelė nesamdomojo darbo dalis rodo, kad nemažai šio sluoksnio gyventojų dirba ūkiuose. Nemažai gyventojų grupių gauna valstybės ar užsienio labdaros. Didžiausias pajamas uždirbančio viršutinio sluoksnio pelnas gaunamas iš nuosavo kapitalo. Didžiausia disponuojamųjų pajamų augimo dalis yra samdomojo darbo pajamų didėjimas, todėl jis labiausiai paveikia turtingiausiųjų grupę, kai tuo tarpu skurdžiausieji labiausiai priklauso nuo perskirstymo sistemos [45].

Analizuojant namų ūkių piniginių pajamų struktūrą – samdomąjį darbą, nesamdomąjį darbą (žemės ūkio, amatų, laisvosios profesinės veiklos), pajamas iš nuosavybės (dividendai, palūkanos, nuoma ir kt.), pensijas, pašalpas, kitas pajamas – didžiausia reikšmė tenka samdomojo darbo pajamoms. Tačiau socialinės išmokos viršija vidutines pajamas iš verslo bei žemės ūkio. Tai dar kartą tik patvirtina valstybės vaidmens svarbą gyventojų pajamoms ir nepakankamą atsakingų asmenų (politikų, valdžios) dėmesį verslo plėtrai.

2 lentelė

Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui 2002-2006 metais, proc.

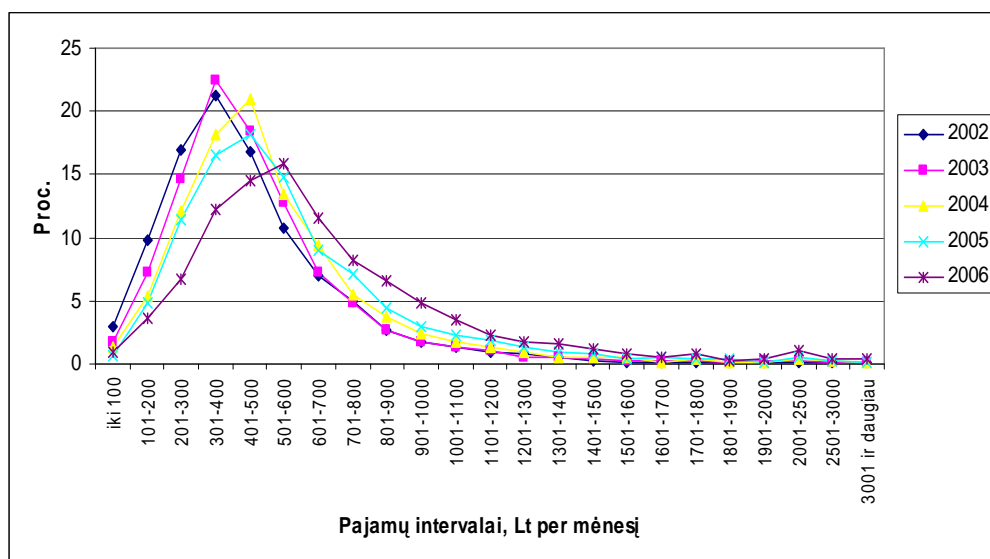
Metai	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Visos disponuojamosios pajamos, iš jų</i>	100	100	100	100	100
Samdomo darbo pajamos	53,63	55,33	55,53	55,59	60,0
Verslo pajamos	11,28	13,68	13,86	13,69	13,2
Turto ir rentos pajamos	0,19	0,17	0,36	0,22	0,2
Socialinės išmokos	24,05	23,43	23,76	22,56	21,4
Kitos pajamos	10,85	7,39	6,49	7,94	5,2

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti iš 2 lentelės duomenų, samdomojo darbo pajamos yra pagrindinis pajamų šaltinis. Darbo užmokestis ir nesamdomojo darbo pajamos kartu sudarė daugiau nei pusę visų disponuojamųjų pajamų. Beveik visos samdomojo darbo pajamos yra piniginės, tuo tarpu didžioji dalis nesamdomojo darbo pajamų yra natūrinės, t. y. pajamos iš žemės ūkio. Analizuojant 2 lentelės duomenis ryškėja, kad per 2002-2006 metų laikotarpį didžioji dalis disponuojamųjų pajamų tenka samdomojo darbo pajamos (nuo 53,63 proc. iki 60,0 procentų). Ši lyginamoji dalis kasmet vis didėja, todėl galima daryti išvadą, kad Lietuvoje išivyrąja samdomųjų darbuotojų klasė ir kad nepakankamai skatinamas smulkusis verslas, nepalanki situacija žemdirbystės vystymuisi, todėl gyventojai tampa vis labiau priklausomi nuo einamųjų pajamų ir jų pokyčių, o ne nuo turto ir kapitalo. Tačiau socialinės išmokos 2006 m.

lyginant su 2002 m. sumažėjo 2,65 procentais. *Vadinasi, esant ekonomikos nuosmukiui, svarbiu namų ūkio šaltiniu tampa socialinės išmokos, o esant ekonomikos augimui didelę įtaką turi samdomojo darbo pajamų didėjimas.* Pajamos ne iš darbo ar pensijų bei pašalpų daugiausia gaunamos natūra, tai yra nemokamos paslaugos, maisto produktai, ne maisto prekės ir pan. Kitos į anksčiau paminėtas kategorijas neįtrauktos namų ūkio mėnesinės pajamos (alimentai, pinigai, gauti pardavus daiktus, laimėjimai loterijose ir kt.) 2006 m. lyginant su 2005 m. vidutiniškai sumažėjo 5,2 proc. Samdomojo darbo pajamų augimas buvo pagrindinis komponentas, sąlygojęs vidutinių disponuojamųjų pajamų didėjimą. Kai kuriose pajamų srityse įplaukos (renta bei kitos pajamos)– kito nedaug. Šios kategorijos turi visas galimybes plėstis, nes pakilimą išgyvena nekilnojamojo turto rinka, vyksta pensijų reforma, vis daugiau investuojama, užuot pasirinkus konservatyvius kaupimo variantus. Bet ryškesnių rezultatų teks palaukti dar kurį laiką, kol pasikeis gyventojų požiūris, atsiras pasitikėjimas šiomis sistemomis.

Taigi aukštas išmokų lygis bei jų skyrimas gyventojams sumažina paskatas ieškoti darbo arba skatina imtis mažai apmokamų darbų. Nelygus turto ir pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje sąlygoja nelygias galimybes būsimoms kartoms.

17 pav. Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal disponuojamąsias pajamas 2002-2006 m., litais per mėnesį

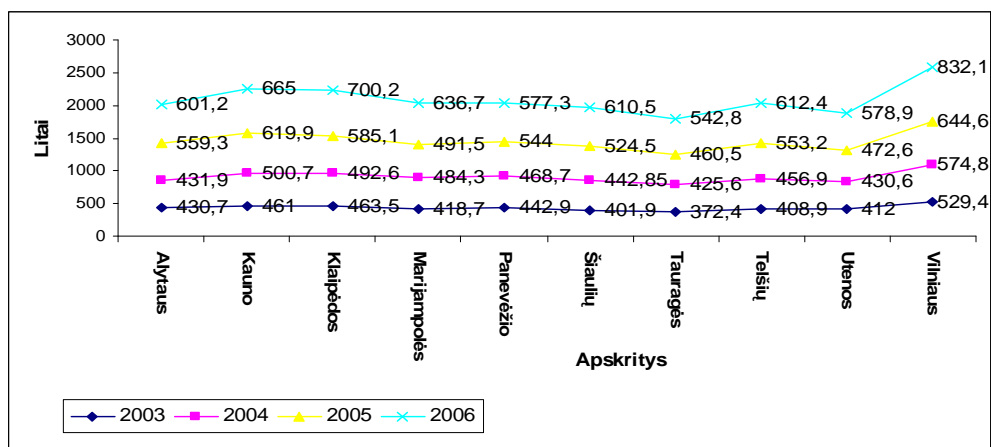
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 17 paveikslo duomenis matyti, kad didžioji dalis namų ūkio narių pajamų 2006 m per mėnesį sudarė intervalą nuo 401 Lt iki 700 Lt (tai yra 41,9 proc. namų ūkio narių pajamų). Tačiau mažiausią pajamų sumą, t.y. LR Vyriausybės nustatytą pagrindinį neapmokestinamąjį pajamų dydį per mėnesį (NPD) gavo 11,3 proc. gyventojų (žr.1 priedą). *Taigi Lietuvoje yra nemaža dalis namų ūkių, kuriuos sudaro samdomojo darbo nedirbantys asmenys (pensininkai, studentai ir pan.). Didelis pajamų suvartojimas atspindi pernelyg žemą disponuojamųjų pajamų lygį, nes gyventojai negali taupyti ilgalaikiam turtui, o pajamos skiriamos būtiniausiems poreikiams patenkinti.*

Disponuojamosios pajamos augo gerokai sparčiau nei vartojimo išlaidos, dėl to išaugo investicijoms ir taupymui skiriama pajamų dalis.

Lietuva skirstoma į 10 regionų-apskričių, gerokai besiskiriančių ekonomine situacija, taip pat ir vidutinėmis disponuojamosiomis pajamomis. Statistikos departamentas publikuoti duomenis apie vidutinių disponuojamųjų pajamų dydį apskrityse pradėjo tik nuo 2003 metų, taigi analizuoti ankstesnių metų duomenis nėra galimybės.

18 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal apskritis 2003-2006 m., litais per mėnesį

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 18 paveikslo duomenis, nustatyta, kad didžiausios disponuojamosios pajamos vienam gyventojui per mėnesį yra Vilniaus apskrityje - 823,1 Lt. Mažiausias disponuojamųjų pinigų didėjimas pastebimas Tauragės apskrityje - 542,8 Lt. Tauragės apskrityje nėra stambios pramonės įmonių, čia vystosi smulkusis ir vidutinis verslas bei pigi darbo jėga. 2006 metais Vilniaus, Klaipėdos bei Kauno apskrityse piniginės disponuojamosios pajamos sudaro daugiau nei 90 proc., nes daugiausia pajamų gaunama iš samdomojo darbo.

Kita didelė *natūrinių pajamų grupė* – pajamos iš žemės ūkio, kurių dalis didžiosiose apskrityse yra mažesnė nei kitose apskrityse tiek absoliučia, tiek procentine išraiška. Marijampolės apskrityje žemės ūkio pajamos 2006 m. sudaro 17,4 proc., o Vilniaus apskrityje tik 0,5 proc. Žemės ūkio sektoriuje dažnai dirba gana didelė darbuotojų dalis. Tačiau dėl bendrų žemės ūkio sektoriaus problemų (daugybė smulkių ūkių, modernių technologijų stoka, žemas efektyvumas) pridėtinės vertės čia sukuriama palyginti mažai. Todėl galima sakyti, kad apskritys, kuriose vyrauja žemės ūkio sektorius, neefektyviai išnaudoja gamybos veiksmų potencialą. Apskrityse, kuriose didesnė dalis gyventojų dirba žemės ūkio sektoriuje ir kurių didelę darbo pajamų dalį sudaro būtent iš žemės ūkio gaunamos pajamos, susiduria su didele pajamų diferenciacija. *Remiantis pateiktais duomenimis, galima teigti, kad didžiuosiuose miestuose natūra gaunamų samdomojo darbo pajamų dalis yra didesnė nei kaime ar kituose miestuose.*

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal apskritis absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais

	2004, lyginant su 2003		2005, lyginant su 2004		2006, lyginant su 2005	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %
Alytaus	1,2	100,28	127,4	129,5	41,9	107,50
Kauno	39,7	108,61	119,2	123,81	45,1	107,27
Klaipėdos	29,1	106,28	92,5	118,78	115,1	119,67
Marijampolės	65,6	115,67	7,2	101,48	145,2	129,54
Panevėžio	25,8	105,82	75,3	116,06	33,3	106,12
Šiaulių	40,95	110,19	81,65	118,43	86,0	116,39
Tauragės	53,2	114,29	34,9	108,2	82,3	117,87
Telšių	48,0	111,74	96,3	121,07	59,2	110,70
Utenos	18,6	104,51	42,0	109,75	106,3	122,49
Vilniaus	45,4	108,57	69,8	112,14	187,5	129,09

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis atliktais 3 lentelės duomenų apskaičiavimais nustatyta, kad 2006 m. lyginant su 2005 m. vidutinės disponuojamosios pajamos Vilniaus ir Marijampolės apskrityse padidėjo daugiau nei 29 proc., nes Vilniuje paslaugų sfera plečiasi dar didesniais tempais nei vidutiniškai Lietuvoje bei Vilniuje koncentruojasi didžioji dalis Lietuvos pramonės, o Marijampolės miesto ir apskrities gyventojai verčiasi automobilių prekyba į Rusiją. 2006 m. pajamos mažiausiai padidėjo Panevėžyje - tik 9,67 proc., nes pagal ekonominio išsivystymo lygį Panevėžio apskritis šiek tiek atsilieka nuo šalies vidurkio - bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, čia yra 15 procentų mažesnis nei visoje Lietuvoje.

Vidutinių disponuojamųjų pajamų Lietuvos apskrityje 2006 metais duomenų padėties ir sklaidos rodikliai

	Vidutinis lygis, litais	Standartinis nuokrypis, litais	Variacijos koeficientas, proc.
Visos disponuojamosios pajamos:	636,01	82,49	12,97
Samdomojo darbo	349,65	111,02	31,75
Verslo pajamos	105,69	37,473	35,45
Turto ir rentos pajamos	0,84	0,7988	95,10
Socialinės išmokos	148,84	22,23	14,93
Kitos pajamos	30,98	8,78	28,34
Piniginės disponuojamosios pajamos	564,14	92,57	16,41
Samdomojo darbo	346,85	109,47	31,56
Verslo pajamos	64,25	28,43	44,26
Turto ir rentos pajamos	0,84	0,79	95,10
Socialinės išmokos	139,07	20,96	15,07
Natūrinės disponuojamosios pajamos	71,88	14,55	20,24

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis 4 lentelės duomenimis, apskaičiuotos duomenų padėties ir sklaidos charakteristikos: vidutinis lygis, standartinis nuokrypis bei variacijos koeficientas. Vidutinių pajamų vidurkis 2006 metais sudarė 636,01 litų. Didžiausios pajamos buvo Vilniaus apskrityje, net iki 832,11 litų, o mažiausios - Tauragės apskrityje ir siekė tik 542,8 litų. Samdomojo darbo pajamų vidutinis lygis sudarė 349,65 litus. Didžiausias pajamas už samdomąjį darbą gavo Vilniaus (576,9 litus) ir Klaipėdos apskritis (497,1 litus), o mažiausios pajamos Tauragės apskrityje, net 235,4 litai, o tai yra net 2,5 kartus mažiau nei Vilniaus apskrityje. Variacijos koeficientas 31,75 proc., o tai rodo, kad atskirų apskričių samdomojo darbo pajamos nuo vidurkio buvo vidutiniškai nutolusios apie 32 procentus.

Socialinių išmokų vidutinis dydis 2006 metais lygus 148,84 litų. Didžiausias socialines išmokas gyventojai gavo Panevėžio (181,6 litų) ir Utenos apskrityje (181,1 litų), o mažiausias - Klaipėdos apskrityje (net 116,3 litų). Analizuojant socialinių išmokų variacijos koeficiento reikšmes, galima pastebėti, kad variacijos koeficientas lygus 14,93 procentų, o tai reiškia, kad atskirų apskričių reikšmės skiriasi nežymiai.

Analizuojant pinigines disponuojamąsias pajamas vidutinis lygis buvo 564,14 litų, o variacijos koeficientas 16,41 procentų ir jis yra didesnis nei visos disponuojamosios pajamos, o tai reiškia, kad pinigines disponuojamosios pajamos yra labiau nutolusios nuo vidurkio. Vidutinės natūrinės disponuojamosios pajamos apskrityse buvo 71,88 litų, jų variacijos koeficientas sudarė 20,24 procentus. Didžiausios pajamos buvo Telšių apskrityje (93 litai), mažiausios – Klaipėdos apskrityje (51,2 litai).

Taigi lyginant pajamų diferenciaciją pagal atskiras pajamų rūšis pastebima, kad variacijos koeficientai lieka pastovūs samdomo darbo pajamų, rentos bei socialinių išmokų atveju. Vilniaus, Kauno, Klaipėdos apskritims būdinga didelė įmonių koncentracija, stiprus pramonės sektorius, gerai išvystytas paslaugų sektorius, aukšti prekybos sektoriaus rodikliai. Taip pat Vilniaus, Kauno, Klaipėdos apskrityse daug tiesioginių užsienio investicijų, šiuose apskrityse nusistoja ir didžioji dalis ES paramos, o tai skatina tolesnę šių apskričių plėtrą.

2.2. Socialinių gyventojų grupių disponuojamųjų pinigų lygis ir jų dinamika 2002-2006 metais

2.2.1. Disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą ir amžių 2002-2006 metais

Namų ūkio disponuojamųjų pajamų lygis ir jo kitimas priklauso nuo daugelio veiksnių: darbuotojų ir išlaikytinių skaičiaus namų ūkyje, namų ūkio pajamų šaltinių. Socialinių gyventojų grupės pagal disponuojamąsias pajamas skirstomos taip:

- namų ūkio gyvenamąją vietą (miestas ir kaimas),
- namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę (žemdirbiai, pensininkai ir kiti),

- namų ūkio tipus (vienišas asmuo, vienas suaugęs asmuo su vaiku ir kiti),
- namų ūkio galvos amžius,
- namų ūkio išsilavinimą.

Didžiausią įtaką disponuojamosioms pajamoms tiek mieste, tiek kaime turėjo samdomojo darbo pajamų didėjimas. Kaimo gyventojų disponuojamosioms pajamoms buvo svarbūs ir kiti veiksniai: socialinių išmokų ir žemės ūkio pajamų augimas. Dideliam skurdo rizikos lygiui kaime turėjo įtakos tai, kad į pajamas nebuvo įskaičiuotos iš žemės ūkio veiklos gautos pajamos natūra, kurios buvo gana svarbios nemažai daliai žemdirbių ir kitų kaimo namų ūkių.

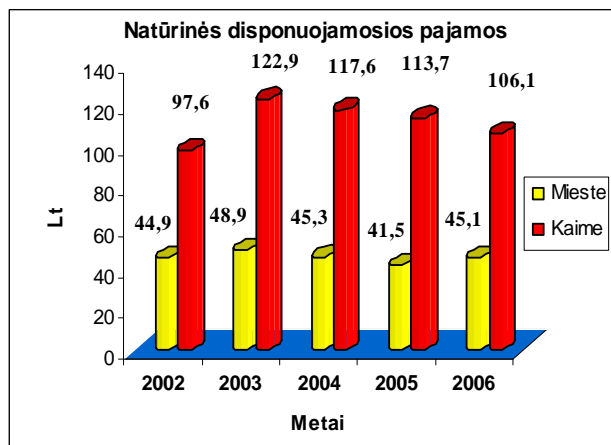
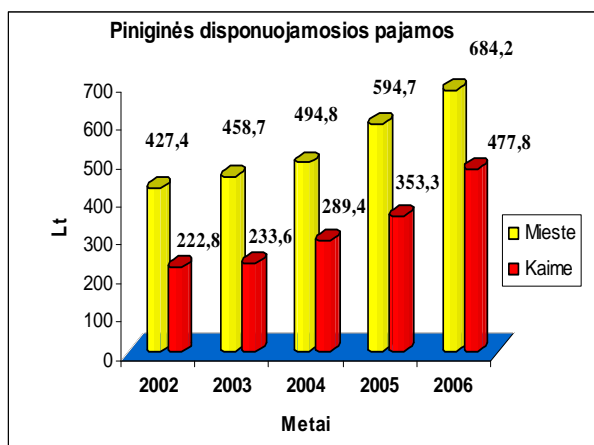
5 lentelė

Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą 2002-2006 m.

	Mieste					Kaime				
	2002	2003	2004	2005	2006	2002	2003	2004	2005	2006
Visos disponuojamosios pajamos	472,2	507,6	540,2	636,3	729,2	320,4	356,4	407	467	583,9
Samdomojo darbo pajamos	284,2	322,8	347,9	411,4	501,8	107,6	112,4	130,1	162,1	222,2
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	32,8	37,4	39,9	46,1	47,4	77,5	113,7	126,2	145,9	175,8
Žemės ūkio pajamos	8,9	10,1	9,6	8,7	10,2	67	104,8	116,3	134,7	154,7
Socialinės išmokos	103,2	104,3	110,6	127,7	137,7	104,2	113,1	132,2	137	166,4
Kitos pajamos	50,2	42,1	39,1	49,4	42,6	30,9	17	18,2	21,3	19,3

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Kaip matyti iš 5 lentelės duomenų, miesto namų ūkių pajamos yra gerokai aukštesnės už kaimo. 2006 m. miestiečių disponuojamosios pajamos buvo 729,2 Lt per mėnesį. Vienam namų ūkio nariui 2006 m. lyginant su 2003 m., padidėjo 221,6 Lt (14,6 proc.), tačiau kaime gyvenančiųjų disponuojamosios pajamos buvo 584 Lt, t.y. mažesnės už miestiečio pajamas, bet padidėjo net iki 227,5 Lt (25 proc.). Miesto ir kaimo gyventojų namų ūkių pajamų šaltinių lyginamieji svoriai ženkliai skyrėsi. Kaimo gyventojų disponuojamosios pajamos augo sparčiau nei miestiečių ir dėl to sumažėjo atotrūkis tarp šių gyventojų grupių. 2006 m. miesto namų ūkių darbo pajamos sudarė 68,8 proc. visų disponuojamųjų pajamų, kaimo – 38,1 proc. Kaimo gyventojų pajamose įvairios pensijos ir pašalpos sudarė didesnę dalį – 28,5 proc. visų pajamų, miesto gyventojų – 18,8 proc. Pajamos iš žemės ūkio kaime yra 144,5 Lt didesnės nei mieste (žr. 18 priedą).

19 pav. Piniginės ir natūrinės disponuojamosios pajamos 2002-2006 m., litais per mėnesį
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 19 pav. duomenis nustatyta, kad didžiąją dalį savo pajamų 2006 m. miestiečiai gauna pinigais – 93,83 proc. (684,2 Lt). Miesto namų ūkių piniginės pajamos buvo daugiau nei du kartus didesnės nei kaimo, kurios sudarė 206,4 Lt. *Taigi miestiečiai gauna daugiau pajamų nei kaimiečiai iš kitų šaltinių nei darbas, pensijos ir pašalpos – 42,6 Lt ir 19,3 Lt, nors šių pajamų lyginamasis svoris mieste ir kaime yra beveik vienodas (5,8 proc. ir 3,3 proc.). Kaimo gyventojų pajamos auga dėl padidėjusios ES struktūrinių fondų paramos.*

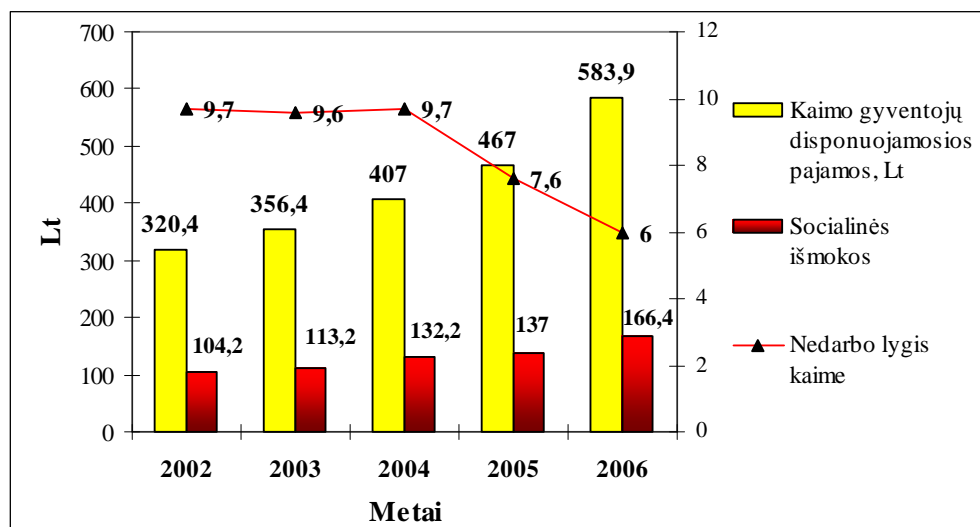
6 lentelė

Disponuojamųjų pajamų kitimas 2002 – 2006 m.

	Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt					Disponuojamųjų pajamų 2006 m., palyginti su 2005 m., padidėjimas, proc.
	2002	2003	2004	2005	2006	
Visi namų ūkiai	422	457,6	495,8	579,7	680,8	17,4
Miesto namų ūkiai	472,2	507,6	540,2	636,3	729,2	14,6
Kaimo namų ūkiai	370,4	356,4	407	467	583,9	25

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

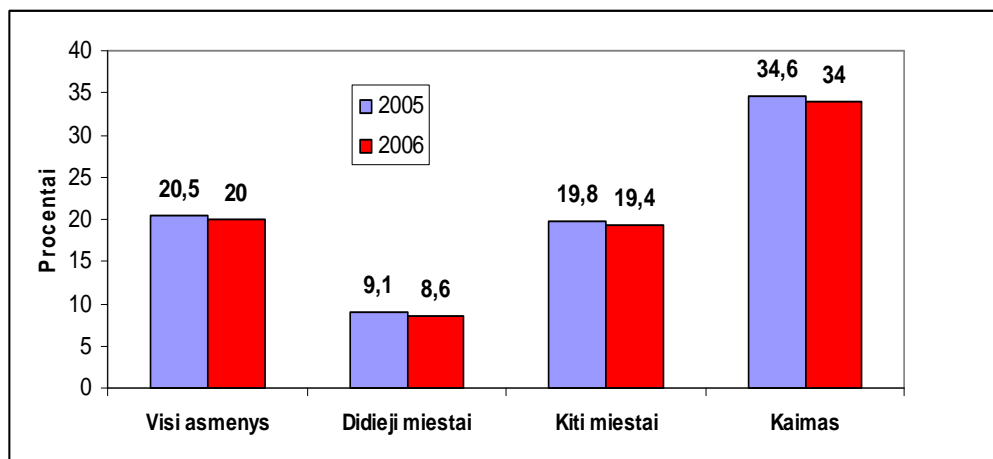
Analizuojant 6 lentelės duomenis nustatyta, kad visos disponuojamosios pajamos 2006 m., palyginti su 2005 m., padidėjo 101,1 litų (17,4 proc.). Kadangi vartojimo kainos per metus padidėjo 3,7 procento, realios pajamos padidėjo 13,2 procento. Kuomet visos disponuojamosios pajamos kaime ir mieste augo nevienodai, kaime išaugo net iki 25 proc., o mieste tik 14,6 proc., tai tam įtakos turėjo ES kaimui gaunamų paramų didėjimas. *Taigi žemės rinka sudaro sąlygas ūkių plėtrai, taip pat gali veikti kaimo dirbančiųjų pajamų bei nedarbo lygmenį, kaimo infrastruktūros plėtojimą, investicijų apimtį ir panašius procesus.*

20 pav. Kaimo gyventojų disponuojamosios pajamų, socialinių išmokų nedarbo lygio kaime pasiskirstymas 2002-2006 metais

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Iš 20 pav. duomenų matyti, kad kaimo gyventojų disponuojamosios pajamos 2002 m. didėjo 356,4 Lt, o 2006 m. - 583,9 Lt (padidėjo 227,5 Lt), o nedarbo lygis kaime mažėja. 2002 m. jis siekė 9,7 proc., o 2006 m. jau tik 6,0 proc. (sumažėjo 3,7 proc.). Sėkmingi prekiniai ūkiai, ypač besiplečiantys savo ruožtu, kuria naujas darbo vietas, užtikrina sau ir samdomiems darbuotojams pajamų šaltinį, didina pajamas, skatina investicijas ir panašiai.

21 pav. Skurdo rizikos lygis pagal namų ūkio gyvenamąją vietą 2005-2006 m., proc.

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Iš 21 pav. duomenų matyti, kad kaime skurdo rizikos lygis 2006 m. buvo 34 procento, o didžiuosiuose miestuose tik 19,4 procento. Dideliam skurdo rizikai lygiui kaime turėjo įtakos tai, kad pajamos nebuvo įskaičiuotos iš žemės ūkio veiklos gautų pajamų natūra.

Vertinant vidutines disponuojamasias pajamas pagal namų ūkio galvos išsilavinimą, namų ūkiai yra skirstomi į penkias grupes:

- namų ūkio galva neturi pradinio arba turi tik pradinį išsilavinimą,
- namų ūkio galva turi pagrindinį išsilavinimą,
- namų ūkio galva turi bendrą vidurinį išsilavinimą,
- namų ūkio galva turi aukštesnį išsilavinimą,
- namų ūkio galva turi aukštą išsilavinimą.

Namų ūkio disponuojamosios pajamos labai priklauso nuo namų ūkio galvos išsilavinimo (žr. 7 lentelės duomenis), nes kuo aukštesnis žmogaus išsilavinimas, tuo jis turi didesnes galimybes dirbti geriau apmokamą darbą, ir atvirkščiai, kuo žemesnis išsilavinimas, tuo namų ūkio galvos gauna mažiau apmokamą darbą, o tai yra mažesnės jų pajamos.

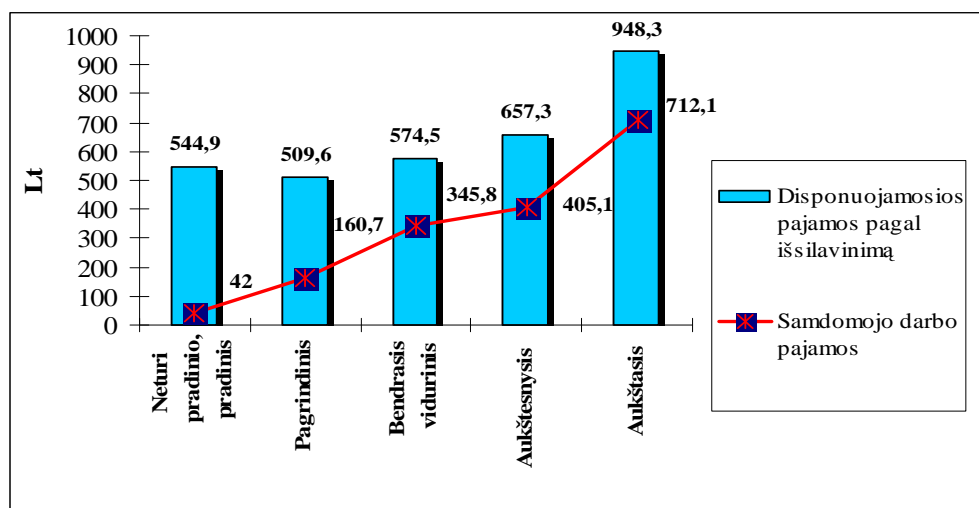
7 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal išsilavinimą absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais

	2003 m., lyginant su 2002 m.		2004 m., lyginant su 2003 m.		2005 m., lyginant su 2004 m.		2006 m., lyginant su 2005 m.	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %
Neturi pradinio, pradinis	44,4	113,19	32,1	108,42	47,7	111,55	84,3	118,30
Pagrindinis	38,9	111,92	38,8	110,63	58,3	114,43	47,5	110,27
Bendrasis vidurinis	39,1	110,9	25,6	106,44	71,7	116,93	79,4	116,04
Aukštesnysis	-3,1	99,27	44,6	110,52	81,4	117,38	107,5	119,55
Aukštasis	5,6	100,84	40,2	106,01	112,9	115,93	127	115,46

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis atliktais 7 lentelės skaičiavimais nustatyta, kad didžiausias pajamas gavo namų ūkio nariai turintys aukštą išsilavinimą, tai yra 662,6 Lt 2002 m., iki 948,3 Lt 2006 m. Mažiausias pajamas gavo namų ūkio nariai, turintys pagrindinį išsilavinimą (bet ne nariai neturintys pradinio ar tik pradinį išsilavinimą), tai yra 326,1 Lt 2002 m. iki 509,6 Lt 2006 m. Didžiausias augimo tempas pastebimas namų ūkio nariams, turintiems aukštesnį išsilavinimą, vadinasi, neatitinka to, kad kuo žmogus labiau išsilavinęs, tuo didesnes pajamas gauna.

22 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam ūkio nariui pagal išsilavinimą bei samdomojo darbo pajamų pasiskirstymas 2006 metais

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 22 paveikslo duomenis nustatyta, kad 2006 metais didžiausias pajamas gavo namų ūkio nariai turintys aukštąjį išsilavinimą (948,3 Lt) ir jų samdomojo darbo pajamos sudarė 75,09 proc. visų pajamų, o mažiausias pajamas gavo namų ūkio nariai, neturintys pradinio ir pagrindinio išsilavinimo (tai nuo 509,6 Lt iki 544,9 Lt). Vadinasi, didžiąją dalį disponuojamųjų pajamų sudarė socialinės išmokos (pašalpos ir kt.).

Vertinant vidutines disponuojamasias pajamas pagal namų ūkio galvos amžių, namų ūkiai yra skirstomi į penkias grupes:

- namų ūkio galvos amžius iki 30 metų,
- namų ūkio galvos amžius 30-39 metų,
- namų ūkio galvos amžius 40-49 metų,
- namų ūkio galvos amžius 50-59 metų,
- namų ūkio galvos amžius 60 metų ir vyresni.

8 lentelė

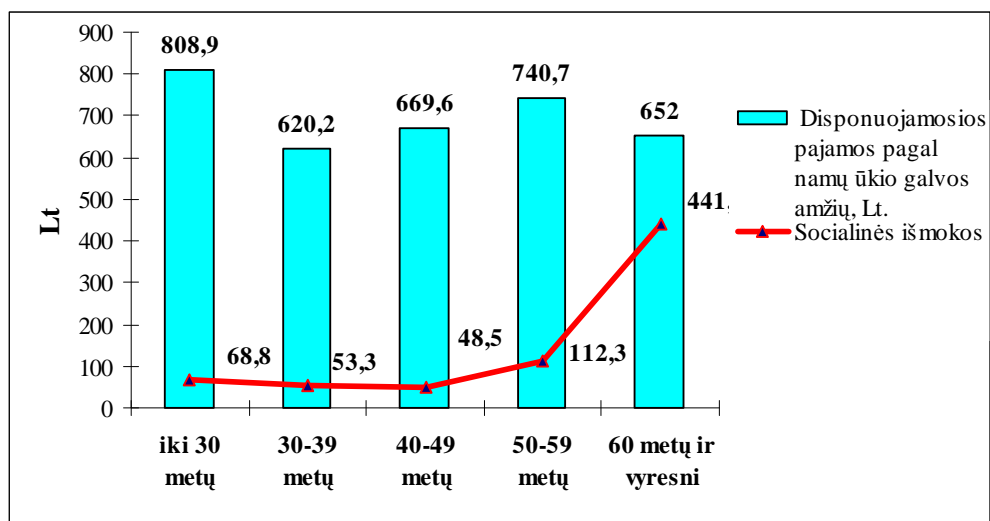
Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal amžių absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais

	2003, lyginant su 2002		2004, lyginant su 2003		2005, lyginant su 2004		2006, lyginant su 2005	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %
iki 30 metų	39,8	108,57	47,9	109,50	124,9	122,63	132,2	119,53
30-39 metų	31,3	108,02	48,5	111,51	79,3	116,88	71,2	112,97
40-49 metų	38,2	109,23	28,1	106,21	75,2	115,66	114,5	120,62
50-59 metų	32,2	106,89	29,7	105,95	96,8	118,31	115,2	118,41
60 metų ir vyresni	39,2	109,41	34,8	107,63	65	113,26	96,7	117,41

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis 8 lentelės atliktais skaičiavimais nustatyta, kad disponuojamosios pajamos pagal namų ūkio narių amžius didelių pajamų skirtumų nėra. Visos disponuojamosios pajamos pasižymėjo panašiomis tendencijomis. 2003 m. lyginant su 2002 m. didžiausias didėjimo tempas pastebimas grupėse virš 60 m. ir vyresnių ir pajamos siekia iki 9,41 proc., o jau 2006 metais lyginant su 2005 didžiausias tempas yra grupėje kurių amžius siekia nuo 40-49 metų (iki 20,62 proc.).

23 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal amžių bei socialinių išmokų pasiskirstymas 2006 metais

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 23 pav. duomenis nustatyta, kad 2006 metais didžiausias pajamas gavo gyventojai iki 30 metų bei nuo 50 iki 59 metų. O 60-mečių ir vyresnių žmonių amžiaus grupėje pajamų struktūra iš esmės labiausiai skiriasi nuo kitų grupių, nes čia socialinės išmokos sudaro net 67,65 proc., o samdomojo darbo pajamos - tik 15 procentų. Tačiau verslo pajamos išlieka panašios kaip ir kitose grupėse – jos sudaro apie 13-15 procentų. *Taigi galima teigti, kad vidutinė senatvės pensija 2006 m. buvo mažesnė už skurdo rizikos ribą. Tai reiškia, kad vieniši pensininkai, gaunantys vidutinę ar mažesnę už vidutinę senatvės pensiją ir neturintys kitų pajamų, atsidūrė skurdo rizikos grupėje.*

2.2.2. Disponuojamosios pajamos pagal namų ūkio galvos socialinę - ekonominę grupę ir tipą 2002-2006 metais

Namų ūkiai yra suskirstyti į 5 socialines ekonomines grupes. Jos yra nustatomos pagal namų ūkio galvos, t.y. asmens, gaunančio didžiausias pajamas, pagrindinį pajamų šaltinį. *Socialinė-ekonominė grupė* yra nustatoma pagal namų ūkio galvos pagrindinį pajamų šaltinį. Pagal šį požymį yra skiriamos tokios *socialinės - ekonominės* grupės:

- žemdirbiai,
- sandomieji darbuotojai,
- dirbantys sau, darbdaviai,
- pensininkai.

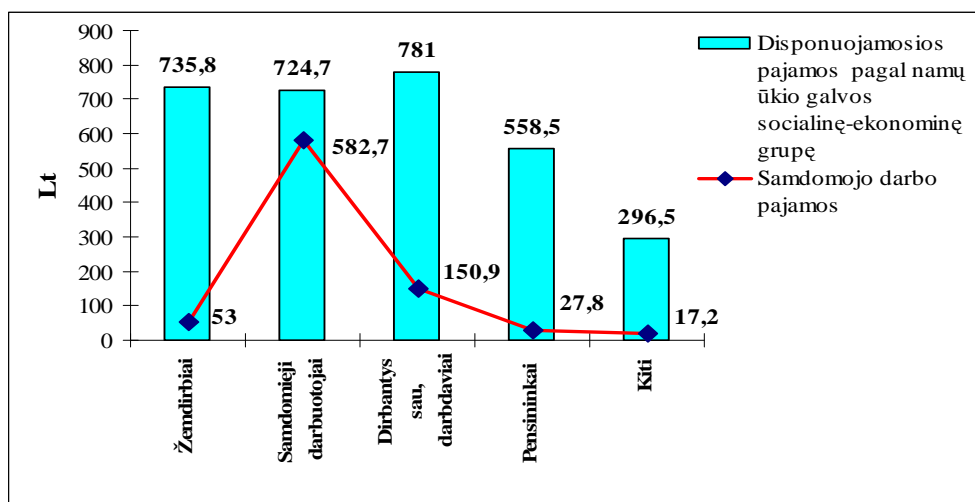
9 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais

	2003 m., lyginant su 2002 m.		2004 m., lyginant su 2003 m.		2005 m., lyginant su 2004 m.		2006 m., lyginant su 2005 m.	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas, %
Žemdirbiai	92,4	138,97	74,6	122,64	126,6	131,33	205,1	138,65
Sandomieji darbuotojai	26,5	105,69	35,3	107,18	91,4	117,34	106,1	117,15
Dirbantys sau, darbdaviai	47	108,49	14,6	102,43	114,7	118,65	51,3	107,03
Pensininkai	25,9	106,88	37,5	109,32	48,9	111,11	69,8	114,28
Kiti	23,1	108,8	-44,9	84,27	108,7	145,16	-52,9	84,86

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis 9 lentelėje atliktais skaičiavimais nustatyta, kad didžiausias disponuojamąsias pajamas gavo darbdaviai 2002 metais - 553,4 Lt, o 2006 metais - 781 Lt (7,09 proc. augimo tempo). Mažiausias disponuojamąsias pajamas 2002-2006 m. laikotarpiu gavo namų ūkiai, priskiriami žemdirbių socialinei-ekonominei gyventojų grupei. Tačiau svarbu pabrėžti, kad žemdirbių disponuojamosios pajamos per 2002-2006 m. laikotarpį ženkliai padidėjo nuo 237,1 Lt iki 735,8 Lt (padidėjo 38,65 proc.). Tokį spartų žemdirbių disponuojamųjų pajamų augimą lėmė ES fondų teikiama finansinė parama.

24 pav. Vidutinės disponuojamosios pajamos vienam ūkio nariui pagal namų ūkio galvos socialinę-ekonominę grupę bei samdomojo darbo pasiskirstymą 2006 metais

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 20 paveikslo duomenis nustatyta, kad disponuojamųjų pajamų diferenciacija tarp žemdirbių ir dirbančių sau išlieka didelė, t.y. nuo 735,8 Lt iki 781 Lt. Senatvės pensija buvo 558,5 Lt, tai yra 122,3 Lt mažesnė už vidutines pajamas. *Analizuojant pajamas pagal namų ūkio galvos socialines-ekonomines grupes, nustatyta, kad savarankiškai dirbantys asmenys gavo 20 proc. didesnes pajamas nei sandomieji darbininkai ir gerokai didesnes nei žemdirbiai ar pensininkai. Taigi galima daryti išvadą, kad didžiausias disponuojamąsias pajamas turėjo namų ūkiai, gyvenantys iš sandomojo darbo pajamų. Jų disponuojamosios pajamos, skaičiuojant sąlyginiam asmeniui, 1,15 karto viršijo vidutines disponuojamąsias pajamas. Sandomojo darbo pajamų mažiausiai gauna žemdirbiai (53 Lt) ir pensininkai (27,8 Lt).*

Namų ūkio tipas yra nustatomas pagal namų ūkio demografinį sudėtį. Skiriami šie tipo:

- *vienišas asmuo,*
- *vienas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų,*
- *sutuoktinių pora be vaikų,*
- *sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų,*
- *kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų. Šiam namų ūkio tipui priklauso namų ūkiai, kuriuos sudaro tėvai su vaikais iki 18 metų ir vyresniais, kelių kartų namų ūkiai su vaikais iki 18 metų, seneliai su anūkais iki 18 metų ir pan.,*
- *kiti namų ūkiai be vaikų iki 18 metų.*

10 lentelė

Vidutinių disponuojamųjų pajamų vienam ūkio nariui pagal namų ūkio tipą absoliutūs pokyčiai ir didėjimo tempai 2002-2006 metais

	2003 m., lyginant su 2002 m.		2004 m., lyginant su 2003 m.		2005 m., lyginant su 2004 m.		2006 m., lyginant su 2005 m.	
	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas,%	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas,%	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas,%	Pokytis, Lt	Didėjimo tempas,%
Vienišas asmuo	43,9	108,3	30	105,2	96,1	115,94	113,1	116,18
Vienišas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų	27,8	107,99	18,9	105	53,5	113,57	22,2	104,95
Sutuoktinių pora be vaikų	-2,8	99,49	74,4	113,5	107,3	117,11	111,3	115,16
Sutuoktinių pora su vaikais iki 18 metų	48,1	112,68	35,9	108,4	61,5	113,27	87,1	116,57
Kiti namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	37	111,1	16,2	104,4	62,5	116,17	100,4	122,36
Kiti namų ūkiai be vaikais iki 18 metų	35	107,8	29,3	106,1	88,7	117,29	133,3	122,15

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Remiantis atliktais skaičiavimais, kurie pateikti 10 lentelėje, galima teigti, kad didžiausias disponuojamąsias pajamas 2006 m. (1,24 karto didesnes už vidutines visų namų ūkių pajamas) turėjo sutuoktinių poros be vaikų (845,7 Lt) ir vieniši asmenys – 811,9 Lt (1,19 karto didesnes už vidutines visų namų ūkių pajamas). Mažiausias pajamas 2006 m. gavo vienišas suaugęs asmuo su vaikais iki 18 metų – 470 Lt arba 69 proc. vidutinių namų ūkių pajamų. Apie 85 proc. visų tipų namų ūkių pajamų sudarė piniginės pajamos. Žemiau skurdo rizikos ribos 2006 m. gyveno 42,8 procento nepilnų šeimų narių. Iš dirbančių asmenų žemiau skurdo rizikos ribos gyveno 10 procentų, bedarbių – net 61,4 procento.

11 lentelė

Skurdo rizikos lygis iki ir po socialinių išmokų pagal namų ūkio sudėtį 2006 m. procentais

	Skurdo rizikos lygis	
	Po socialinių išmokų (į pajamas įskaitytos visos socialinės išmokos)	Iki socialinių išmokų (į pajamas įskaitytos senatvės ir našlių pensijos, bet neįskaitytos kitos socialinės išmokos)
Visi asmenys	20,0	26,6
Vienas asmuo	38,0	42,3
Du suaugę jaunesni nei 65 metų asmenys be vaikų	13,7	22,5
Du suaugę asmenys, bent vienas 65 metų ar vyresnis, be vaikų	12,1	16,3
Kiti namų ūkiai be vaikų	10,4	18,7
Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	42,8	49,3
Du suaugę asmenys su vienu vaiku	16,6	21,4
Du suaugę asmenys su dviem vaikais	15,5	19,9
Du suaugę asmenys su trimis ir daugiau vaikų	41,9	52,8
Kiti namų ūkiai su vaikais	13,1	22,2

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 11 lentelės duomenis nustatyta, kad skurdo rizikos lygis 2006 m. buvo 20 procentų. Palyginti su 2005 m., skurdo rizikos lygis sumažėjo 0,5 procentinio punkto. 2006 m. apie 680 tūkst. šalies gyventojų gyveno žemiau skurdo rizikos ribos. Šiai grupei priskirti asmenys, gyvenantys namų ūkiuose, kurių disponuojamosios pajamos 2005 m. buvo mažesnės už 60 procentų ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos. Skurdo rizikos riba buvo 437 litai per mėnesį vienišam asmeniui ir 918 litų šeimai, susidedančiai iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų amžiaus. Skurdo rizikos riba 2006 m. buvo 355 litai per mėnesį vienišam asmeniui ir 746 litai šeimai, susidedančiai iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 m. amžiaus. Didžiausias skurdo rizikos lygis buvo namų ūkiuose, susidedančiuose iš vieno suaugusio asmens ir išlaikomų vaikų (42,8 proc.) ir dviejų suaugusių asmenų su 3 ar daugiau vaikų (41,9 proc.). Palyginti 2006 m. su 2005 m., skurdo rizikos lygis šiose namų ūkių grupėse sumažėjo atitinkamai 5,1 ir 3,1 procentinio punkto.

Dideliu skurdo rizikos lygiu pasižymėjo ir vieniši asmenys (38 proc.). Vieniškų asmenų rizika atsidurti skurde, palyginti su 2005 m., padidėjo 6,4 procentinio punkto. Iš disponuojamųjų pajamų atėmus socialines išmokas (išskyrus senatvės ir našlių pensijas), skurdo rizikos lygis padidėja iki 26,6 procento. Skirtumas tarp skurdo rizikos lygio iki socialinių išmokų ir po jų rodo, kokią įtaką skurdo rizikos mažėjimui turi socialinės išmokos [21].

Taigi dažniausiai atsidurti skurde rizikuoja asmenys, gyvenantys nepilnose šeimose (namų ūkiuose, susidedančiuose iš vieno suaugusio asmens ir išlaikomų vaikų) ir daugiavaikėse šeimose (namų ūkiuose, susidedančiuose iš dviejų suaugusių asmenų su 3 ar daugiau vaikų).

2.3. Pajamų netolygumo pasiskirstymo 2002-2006 metais analizė

Remiantis Pasaulio banko duomenimis, nustatyta, kad pasaulyje egzistuoja didžiulis skirtumas tarp tų kurie „turi“, ir tarp tų, kurie „neturi“, ir šis skirtumas per pastarąjį dešimtmetį itin padidėjo. Pajamų pasiskirstymo netolygumui įvertinti taikomi įvairūs metodai. Sukurta metodų, kuriuos taikant vertinamas pajamų pasiskirstymo netolygumas tam tikroje geografinėje srityje. Tačiau dažniausiai taikomi metodai pajamų pasiskirstymui tarp visuomenės narių įvertinti. Dažniausiai taikomi šie metodai: Gini (Džini) koeficientas, struktūriniai koeficientai ir kiti [65, p.131].

Analizei pasirinkti decilinis diferenciacijos koeficientas, kvartilinis diferenciacijos koeficientas ir Gini (Džini) koeficientas, nes jie yra dažniausi pajamų pasiskirstymo netolygumo matai. Juos pasitelkiant vertinama situacija šalyje. Eilute išreikšti duomenys yra tinkamas atspirties taškas, nes suteikia galimybę skaičiuoti informaciją reprezentuojančius pagrindinius aprašomuosius statistikos rodiklius (vidurkį, medianą, modą, standartinį nuokrypį ir t.t.), kuriais remiantis galima sudaryti bendrą vaizdą apie šalies gyventojų pajamų pasiskirstymo tendencijas. Gerovę apibūdinantys pagrindiniai rodikliai yra du: pajamos ir išlaidos.

Pagal Europos Bendrijų statistikos tarnybos (Eurostato) rekomendacijas, analizuojant gerovę, tikslinga naudoti vartojimo išlaidas, paskirstytas deciliais. Decilinis diferenciacijos koeficientas yra kraštinių decilių santykis, kuris parodo, kiek kartų 10 procentų turtingiausių gyventojų pajamos (išlaidos) viršija 10 procentų skurdžiausių gyventojų pajamų (išlaidų). Kvartiliai variacinę eilutę dalija į keturias maždaug lygias dalis, jie žymimi Q_1 , Q_2 , Q_3 . Medianą Q_1 galima prilyginti trečio decilio vidutinei reikšmei, o Q_3 – aštuntojo decilio vidutinei reikšmei [65, p.131]. *Pajamų nelygybė* Lietuvoje yra santykinai didelė. Ji nežymiai viršija Europos Sąjungos vidurkį, bet yra panaši į kitų Baltijos šalių pajamų nelygybę.

Pajamų lygio-struktūros ir pasiskirstymo rodiklių absoliutūs pokyčiai 2006 metų, litais

Rodikliai	Visi namų ūkiai
Moda	661,88
Mediana	576,19
I kvartiliai	411,24
III kvartiliai	512,94
Kvartiliniai variacijos koeficientai	0,087
Kvartiliniai asimetrijos koeficientai	-2,243

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

$$Mo = 501 + 99 \cdot \frac{15.8 - 14.5}{(15.8 - 14.5) + (15.8 - 16.3)} = 661,88$$

$$Me = 501 + 99 \cdot \frac{50 - 38}{15.8} = 576,19$$

$$Q_1 = 401 + 99 \cdot \frac{25 - 23.5}{14.5} = 411,24$$

$$Q_3 = 501 + 99 \cdot \frac{75 - 73.6}{11.6} = 512,94$$

$$Q_3 - Q_1 = 101,7$$

$$K_{k \text{ var tilinis\_asimetrijos\_koeficientas}} = \frac{(Q_3 - M_e) - (M_e - Q_1)}{Q_3 - Q_1} = -2,243$$

$$K_{k \text{ var tilinis\_variacijos\_koeficientas}} = \frac{Q_3 - Q_1}{M_e} = 0,087$$

Analizuojant 12 lentelės duomenis, galima teigti, kad 2006 metais daugiausia šalies gyventojų gavo pajamas lygias 661,88 litams (tai atspindi *modos* reikšmė). *Mediana* - tai rodiklis, kuris parodo, kiek gyventojų skyrė 50 procentų mažiausias pajamas ir 50 procentų didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių (2006 metais buvo lygus 576,19 litams). Pirmasis kvartilis, kuris parodo 25 procentų mažiausias pajamas gaunančių namų ūkio pajamas, neviršijo 411,24 litų. Trečiasis kvartilis parodo namų ūkius, kurių pajamos buvo didžiausios ir siekė 512,94 litų. Kvartilinis variacijos koeficientas 0,087 Lt. Jis atspindi pusės tarpkvartilinio užmojo santykį su mediana. Kuo šis rodiklis didesnis, tuo plačiau aplink medianą išsklidusios 50 centrinių namų ūkių pajamų. Kvartilinis asimetrijos koeficientas lygus 2,243 litų. Šio rodiklio dydis gali būti ir teigiamas, ir neigiamas. Teigiamas asimetrijos koeficientas rodo namų ūkio narių pasiskirstymo pagal pajamų lygį dešiniašonę asimetriją, o neigiamas – kairiašonę asimetriją. Paprastai pajamų eilutė turi dešiniašonę asimetriją. Kuo ši asimetrija didesnė, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo nelygybė.

2006 metais vidutinės vartojimo išlaidos sudarė 651,5 lito vienam namų ūkiui per mėnesį, o vidutinės pajamos – 680,8 lito. Remiantis A. Misiūno, N. Bratčikovienės (2007) apskaičiavimais, vidutinis tiesinis ribinis polinkis vartoti (MPC) sudarė 0,957 (tokią dalį pajamų namų ūkis vidutiniškai skiria vartojimui), o skurdo riba turėtų siekti apie 400 litų ekvivalentiniam vartotojui (bet ne gyventojui) [45]. Vadinasi, kuo MPC yra aukštesnis, tuo mažesnę dalį pajamų skiria taupymui ir investavimui, o tai reiškia, kad namų ūkio narys mažai dėmesio skiria finansinei veiklai. Skurdo lygis kiekvienais metais didėja keliais procentais ir tai apima apie 20 procentų Lietuvos gyventojų. Vadinasi skurstančiųjų pajamos didėja lėčiau nei vidutinės pajamos, todėl ir skurstančiųjų skaičius didėja.

13 lentelė

Vidutinės disponuojamosios pajamos ir išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2006 m. ir atskirų decilių MPC

Deciliai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Visos vartojimo išlaidos	197,1	293,0	362,2	462,2	490,6	565,1	656,9	784,2	993,2	1746,6
Visos disponuojamos pajamos	197,1	293,0	365,3	433,5	503,1	584,4	685,1	824,8	1053,4	1868,2
MPC	1,00	1,00	0,99	0,98	0,98	0,97	0,96	0,95	0,94	0,93

Šaltinis: Misiūnas A., Bratčikovienė N. (2007). *Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas*. Lietuvos statistikos darbai. [žiūrėta 2008-01-22]. Prieiga per Internetą.

<[Analizuojant 13 lentelės duomenis, galima daryti išvadas, kad gyventojai, patenkantys į pirmuosius du decilius, sunaudoja visas savo pajamas einamajam laikotarpiui \(197,1 ir 293,0\). Kitose deciliuose išlaidų dalis vis mažėja ir pasiskirsto taip, kad vidutinis visų decilių MPC nepakistų.](http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=9&id=1142&PHPSESSID=7293bca3f5ffc24dfeaa78d0c007b9b8.></p>
</div>
<div data-bbox=)

Praktikoje pajamų nelygybei vertinti dažniausiai naudojamas Gini koeficientas, kuris parodo santykinę pajamų koncentracijos lygį. Indekso reikšmė varijuoja nuo 0 iki 1, t. y. kuo ji didesnė, tuo pajamų koncentracijos lygis atitinkamai didesnis. Pati Gini koeficiento formulė apskaičiuojama įvairiai. Pateikiamos vienas iš galimų variantų [65, p.131]:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n (2 \cdot i - n - 1) x_i}{n \cdot \mu} \quad (1.16.)$$

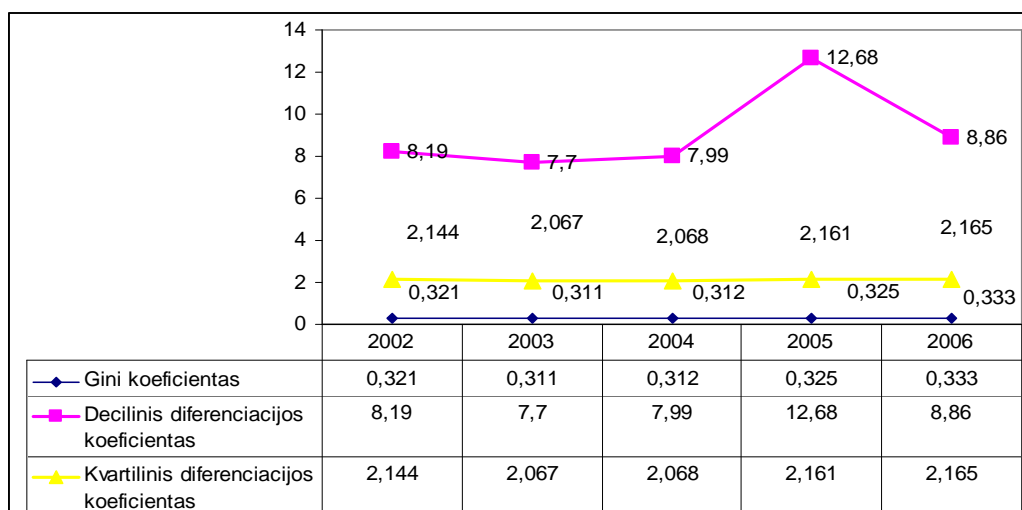
Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai

Decilio Nr. i	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt.) x_i	Gyventojų dalis (Fp_i)	$D_i = x_i * Fp_i$	$Ft_i = D_i / \sum D_i$	$(2*i-n-1)x_i$
	2006 m.				
1	197,1	0,1	19,71	0,030	-1773,9
2	293,0	0,1	29,3	0,045	-2051
3	362,2	0,1	36,22	0,056	-1811
4	426,3	0,1	42,63	0,065	-1278,9
5	490,6	0,1	49,06	0,075	-490,6
6	565,1	0,1	56,51	0,087	565,1
7	656,9	0,1	65,69	0,101	1970,7
8	784,2	0,1	78,42	0,120	3921
9	993,2	0,1	99,32	0,152	6952,4
10	1746,6	0,1	174,66	0,269	15719,4
SUMA	6515,2		651,52	1,0	21723,2

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Remiantis 14 lentelės duomenų apskaičiavimais nustatyta, kad $G = \frac{21723,2}{10 \cdot 10 \cdot 651,52} = 0,333$

arba, padauginus iš 100 proc., apytiksliai 33 proc. Vadinasi, kai 33 proc. gyventojų pajamos lygios nuliui, tai 67 proc. gyventojų pasidalina visas gaunamas valstybėje pajamas tarpusavyje. 2002-2005 m. laikotarpio Gini apskaičiavimai pateikti 2-8 prieduose.

25 pav. Gini, decilinio ir kvartilinio diferenciacijų koeficientų dinamika Lietuvoje

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Remiantis 25 pav. duomenimis galima teigti, kad Lietuvoje Gini koeficientas, 2006 m. lyginant su 2002 m., padidėjo 1,9 proc. Vadinasi auga gyventojų pajamų diferenciacijos lygis. Dėl koeficiento

nejautrumo pajamų pasiskirstymui tarp didelės ir mažos pajamos gaunančių asmenų, nelygybės analizei tenka pasitelkti ir kitus rodiklius. Decilinis diferenciacijos koeficientas parodo, kiek kartų 10 proc. turtingiausių gyventojų pajamos viršija 10 proc. skurstančių gyventojų pajamas. Pagal pateiktus duomenis nuo 2002 m. iki 2004 m. decilinis diferenciacijos koeficientas sumažėjo, tačiau didelis padidėjimas buvo 2005 m. (net iki 12,68), tačiau jau 2006 m. pastebimas ženklus sumažėjimas (3,82 kartus). Pagal pateiktus duomenis nuo 2002 m. iki 2003 m. kvartilinis diferenciacijos koeficientas sumažėjo 0,077, tačiau didelis padidėjimas buvo 2006 m. (iki 2,165). *Taigi Gini reikšmės jautresnės pajamų pasiskirstymui vidutinėje visuomenės dalyje ir nepakankamai rodo pajamų pasiskirstymą kraštutinėse (skurdžiausioje ir turtingiausioje) visuomenės dalyse.*

2.4. Lietuvos gyventojų disponuojamųjų pajamų tendencijos

Prognozavimas – būsimų bendrų ekonomikos ir rinkos sąlygų numatymo sistema, kuria, priimdami sprendimus remiasi vyriausybė ir verslininkai. Galima taikyti įvairius prognozių metodus: prognozavimą pagal intervalų sustambinimą ir apibūdinimą vidurkiais, pagal sukauptus duomenis, ekstrapoliaciją ir kt. Ekstrapoliacijos metodu norint numatyti būsimus ekonomikos polinkiai, kuriems taikoma analizė, įvertinanti kintamąsias eilutes ir ekonomikos dėsnius. Šie metodai reiškia, kad netiriant priežastinių ryšių tarp kintamųjų istorinės raidos polinkiai, būdingi praeičiai, gali tęstis ir ateityje [72]. Turimais duomenimis buvo atlikta Lietuvos vidutinių disponuojamųjų pajamų prognozė 2007-2009 m.

Disponuojamųjų pajamų prognozavimas Lietuvoje.

Prognozės pagal vidutinį absoliutų padidėjimą apskaičiuojamos disponuojamosios pajamos Lietuvoje 2007, 2008, ir 2009 metams:

$$\Delta \bar{y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1}, \quad (1.17)$$

$$\Delta \bar{y} = \frac{(680,8 - 422)}{5 - 1} = 64,7 \text{ Lt};$$

$$y_{2007LT} = y_{2006} + 1 \times \Delta \bar{y} = 680,8 + 64,7 = 745,5 \text{ Lt};$$

$$y_{2008LT} = y_{2006} + 2 \times \Delta \bar{y} = 680,8 + 129,4 = 810,2 \text{ Lt};$$

$$y_{2009LT} = y_{2006} + 3 \times \Delta \bar{y} = 680,8 + 194,1 = 874,9 \text{ Lt}.$$

Remiantis prognozėmis pagal absoliutų padidėjimą, nustatyta, kad 2007 m. namų ūkių disponuojamosios pajamos sieks 745,5 Lt, 2008 m. - 810,2 Lt, 2009 m. - 874,9 Lt. Prognozė rodo, kad disponuojamosios pajamos augs.

Prognozės pagal vidutinį didėjimo tempą:

$$\bar{T}_d = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} = \sqrt[5-1]{\frac{680,8}{422}} = \sqrt[4]{1,6132} = 1,127 \Rightarrow 112,7 \text{ proc.}$$

$$y_{2007LT} = 680,8 \times 1,127 = 767,26 \text{ Lt;}$$

$$y_{2008LT} = 680,8 \times (1,127)^2 = 864,70 \text{ Lt;}$$

$$y_{2009LT} = 680,8 \times (1,127)^3 = 974,52 \text{ Lt.}$$

Remiantis prognozėmis pagal vidutinį didėjimo tempą, nustatoma, kad 2007 m. namų ūkių disponuojamosios pajamos, skaičiuojant vienam namų ūkio nariui, siekia 767,26 litų per mėnesį, 2008 m. - 864,70 Lt, o 2009 m. - 974,52 Lt. Prognozė rodo, kad disponuojamosios pajamos auga.

Prognozavimas pagal tiesinį trendą.

Tiesinio trendo koeficientai apskaičiuojami formulėmis:

$$a = \frac{\sum y}{n}, \quad (1,18)$$

$$b = \frac{\sum ty}{\sum t^2}, \quad (1,19)$$

Laiko charakteristikos (t) parenkamos taip, kad $\sum t = 0$. Skaičiavimai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

Disponuojamųjų pajamų prognozavimas pagal tiesinį trendą

Metai	Vidutinės disponuojamosios pajamos Lt (y)	Apskaičiuoti dydžiai				
		t	y×t	t ²	y _t	$\left \frac{y_i - y_t}{y_i} \right $
2002	422	-2	-844	4	399,26	0,0539
2003	457,6	-1	-457,6	1	463,23	0,0123
2004	495,8	0	0	0	527,2	0,0633
2005	579,7	1	579,7	1	591,17	0,0198
2006	680,8	2	1361,6	4	655,14	0,0377
Viso:	2635,9		639,7	10		0,187

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Remiantis 15 lentelės duomenų apskaičiavimais nustatyta, kad koeficientai $a = 527,2$, o $b = 63,97$. Tuomet lygtis $y_t = 527,2 + 63,97t$. Pagal formulę prognozuojamos tokios 2007, 2008 ir 2009 metų disponuojamosios pajamos.

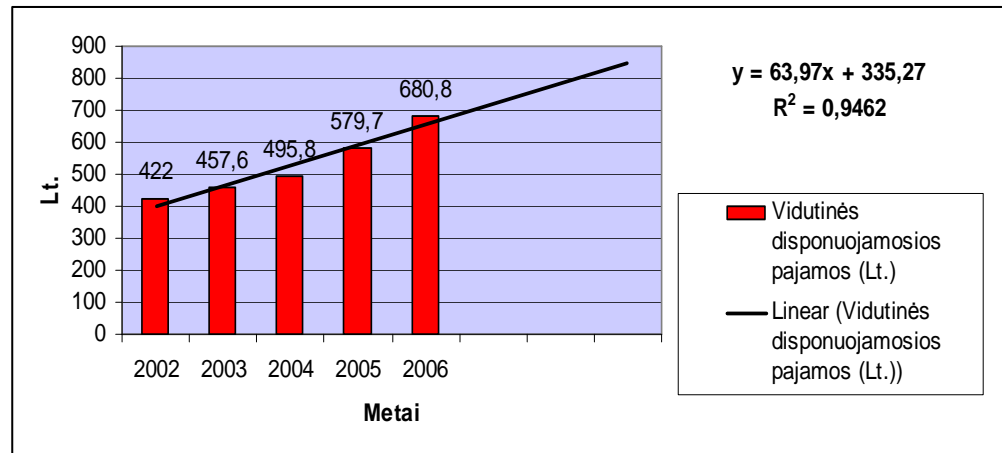
$$y_{2007LT} = 527,2 + 63,97t = 527,2 + 63,97 \times 3 = 719,11 \text{ Lt;}$$

$$y_{2008LT} = 527,2 + 63,97t = 527,2 + 63,97 \times 4 = 783,08 \text{ Lt};$$

$$y_{2009LT} = 527,2 + 63,97t = 527,2 + 63,97 \times 5 = 847,05 \text{ Lt}.$$

Taigi prognozuojama, kad disponuojamosios pajamos 2007 m. siekia 719,11 Lt, 2008 m. – 783,08 Lt, o 2009 m. – 847,05 Lt, prognozė parodo, kad disponuojamosios pajamos auga. Rezultatų tikslumui įvertinti paskaičiuota aproksimacijos paklaida:

$\mu_{\text{aproksimacijos}} = \frac{1}{n} \sum \left| \frac{y_i - y_n}{y_i} \right| \times 100 = 3,74 \text{ proc.}$, kuri neviršija 10 proc., vadinasi rezultatai yra patikimi.

26 pav. Vidutinių disponuojamųjų pajamų prognozė

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Remiantis trendo lygtimi apskaičiuojamos disponuojamąsias pajamas 2007, 2008 ir 2009 metais:

$$2007 \text{ metais} - y_i = 335,27 + 63,97x = 335,27 + 63,97 \times 6 = 719,09 \text{ Lt};$$

$$2008 \text{ metais} - y_i = 335,27 + 63,97x = 335,27 + 63,97 \times 7 = 783,06 \text{ Lt};$$

$$2009 \text{ metais} - y_i = 335,27 + 63,97x = 335,27 + 63,97 \times 8 = 847,03 \text{ Lt}.$$

Analizuojant 26 paveikslo duomenis nustatyta, kad disponuojamosios pajamos 2007 metais siekia 719,09 Lt, 2008 m. - 783,06 Lt, o 2009 m. - 847,03 Lt. Prognozė rodo, kad disponuojamosios pajamos auga. Prognozės rodo (pagal vidutinį didėjimo tempą, pagal vidutinį absoliutų padidėjimą ir pagal tiesinį trendą), kad disponuojamos pajamos 2007-2009 metais auga.

Disponuojamųjų pajamų prognozavimas apskrityse.

Pagal vidutinį absoliutų padidėjimą apskaičiuojama prognozuojamos disponuojamąsias pajamas apskrityse 2007, 2008, ir 2009 metais.

**Disponuojamųjų pajamų prognozavimas pagal vidutinį absoliutų padidėjimą apskrityse
2007-2009 m.**

APSKRITYS	Apskaičiuoti dydžiai			
	$\Delta \bar{y}$	Y ₂₀₀₇	Y ₂₀₀₈	Y ₂₀₀₉
Alytaus apskritis	56,83	658,03	714,86	771,69
Kauno apskritis	68	733	801	869
Klaipėdos apskritis	78,9	779,1	858	936,9
Marijampolės apskritis	73,67	713,37	787,04	860,71
Panevėžio apskritis	44,8	622,1	666,9	711,7
Šiaulių apskritis	69,53	680,03	749,56	819,09
Tauragės apskritis	56,8	599,6	656,4	713,2
Telšių apskritis	67,83	680,23	748,06	815,89
Vilniaus apskritis	100,9	933	1033,9	1134,8
Utenos apskritis	55,63	634,54	690,16	745,79

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Remiantis 16 lentelės duomenimis nustatoma, kad didžiausios vidutinės disponuojamosios pajamos 2007 m. siekia 933 Lt Vilniaus apskrityje. Atlikus prognozę paaiškėja, jog 2008 m. jos sieks 1033,9 Lt, 2009 m. - 1134,8 Lt. Mažiausios disponuojamosios pajamos susidaro Panevėžio apskrityje, kurios siekia 622,1 Lt 2007 m., o 2008 m. - 666,9 Lt, bei 711,7 Lt 2009 m., nes šioje apskrityje gyventojų su darbo santykiais susijusios pajamos santykinai nedidelės. Todėl jų gyvenimo kokybė atsilieka nuo šalies vidutinio lygio.

2.5. Disponuojamųjų pajamų pokyčius sąlygojančių veiksnių analizė

Šioje darbo dalyje buvo vertinamas disponuojamųjų pajamų ryšys su jį įtakojančiais ekonominiais ir socialiniais rodikliais. 17 lentelėje pateikti koreliacijos koeficientai, apibūdinantys disponuojamųjų pajamų ryšį su 4 pasirinktais rodikliais: bendruoju vidaus produktu, lietuviškos kilmės prekių eksportu, tiesioginėmis užsienio investicijomis vienam gyventojui bei bendrąją pridėtinę vertę. Apskričių koreliacijos koeficientų skaičiavimui buvo naudojamos visų metų (2003-2006 m.) duomenys, kuriuos, pateikia Statistikos departamentas. Pasirinktas reikšmingumo lygmuo $\square \square 0.1$.

Geografiškai tolygus didžiųjų ir mažesniųjų miestų išsidėstymas Lietuvoje sudaro prielaidas tolydžiam ekonomikos apskričių išdėstymui. Kai kurios apskritys yra atsilikusios dėl įvairių priežasčių: nepalankios geografinės padėties, istorinių aplinkybių, pramonės nuosmukio, rinkos konjunktūros pokyčių ir t.t. Nauji infrastruktūros objektai ir investicijos koncentruojasi didžiausios urbanizacijos apskrityse. Palyginti su dirbančiųjų pajamomis labai dideli būsto kainų skirtumai ir

padidėjusios transporto išlaidos stabdo darbo jėgos mobilumą ir tam tikrų apskričių gyventojams nesuteikia galimybių padidinti savo pajamas.

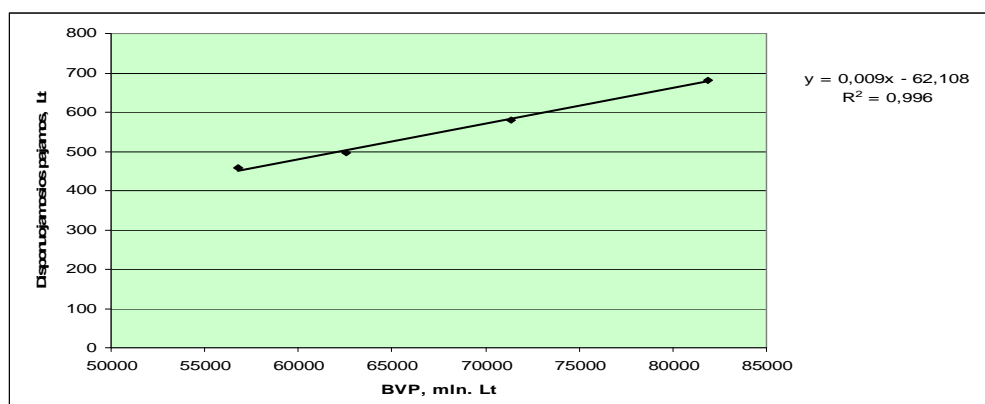
17 lentelė

Disponuojamųjų pajamų ir kitų ekonominių ir socialinių rodiklių koreliacijos koeficientai

	Lietuviškos kilmės prekių eksportas, mln. litų	Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai	Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	Bendroji pridėtinė vertė, mln. litų
Lietuva	0,9754	0,9630	0,9979	0,9953
Alytaus apskritis	0,9782	0,8728	0,9458	0,9148
Kauno apskritis	0,9925	0,8889	0,9899	0,9749
Klaipėdos apskritis	0,7281	0,9931	0,9784	0,9810
Marijampolės apskritis	0,9825	0,6561	0,9717	0,9927
Panevėžio apskritis	0,9604	0,7515	0,9794	0,9838
Šiaulių apskritis	0,9421	0,9019	0,9896	0,9690
Tauragės apskritis	0,9800	0,9162	0,9963	0,9961
Telšių apskritis	0,9622	0,8743	0,9908	0,9868
Utenos apskritis	0,8912	-0,2465	0,9541	0,9614
Vilniaus apskritis	0,9806	0,9689	0,9979	0,9969

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

Pagal 17 lentelėje pateiktus koreliacijos koeficientus nustatyta, kad dauguma rodiklių susiję su disponuojamomis pajamomis, tačiau šis ryšys nevienodai stipriai pasireiškia atskirose apskrityse. Analizuojant gautus koreliacijos koeficientus nustatyta, kad bendrasis vidaus produktas yra pagrindinis rodiklis, kuris parodo, kad disponuojamosios pajamos labiausiai priklauso nuo šalies viduje sukurtų prekių ir paslaugų vertės (žr. 9-16 priedus).

27 pav. Priklausomybė BVP tarp vidutinių disponuojamųjų pajamų

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

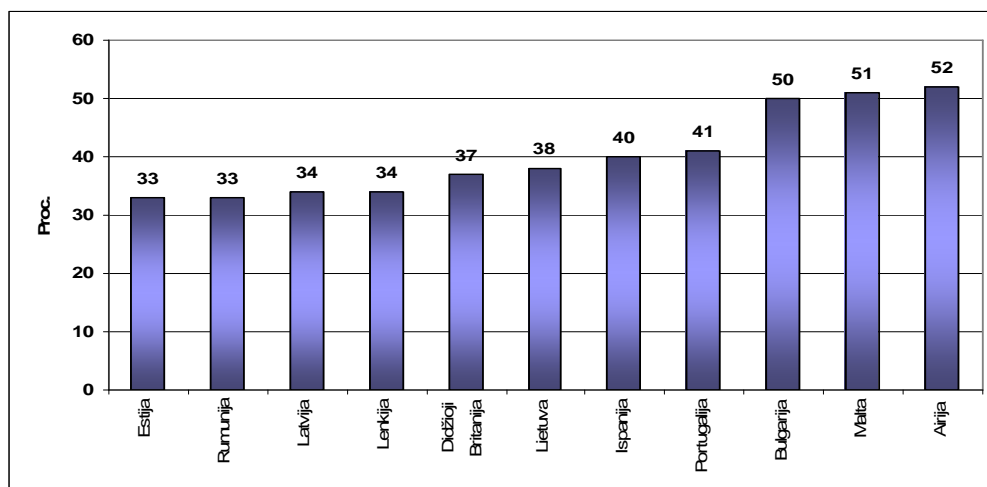
Analizuojant 27 pav. duomenis nustatyta, kad ryšys tarp vidutinių disponuojamųjų pajamų ir BVP yra stiprus ryšys (+0,996). Bendrasis vidaus produktas yra pagrindinis iš nagrinėjamų rodiklių, nes disponuojamųjų pajamų dydis labiausiai priklauso nuo šalies viduje sukurtų prekių ir paslaugų vertės. Kadangi koreliacijos koeficientai, apibūdinantys ryšį tarp disponuojamųjų pajamų ir BVP, yra teigiami, jie rodo, kad vienam iš rodiklių didėjant, kitas taip pat didėja.

2.6. Lietuvos ir ES šalių gyventojų pajamų diferenciacijos lyginamoji analizė

2.6.1. Darbo užmokesčių Lietuvoje ir ES šalyse lyginamoji analizė

Šioje darbo dalyje atlikta Lietuvos ir kitų ES valstybių gyventojų pajamų diferenciacijos lyginamoji analizė. Išanalizuotos kelios problemos: tai mažas minimalus darbo užmokestis ES valstybėse, netinkamas pajamų mokesčio tarifo naudojimas bei per didelė skurdo apraiška. Analizei naudojama Eurostato pateikti duomenys, tačiau susiduriama su kai kurių rodiklių informacijos stoka. Žinant apie šalių minimalius darbo užmokesčius galima geriau suprasti nacionalines darbo santykių sistemas. Nors įvairiose šalyse procentinė darbuotojų, kuriems mokamas minimalus darbo užmokestis, dalis labai skiriasi (kaip ir minimalaus užmokesčio bei vidutinio atlyginimo santykis), vis dėlto skirtumai tarp absoliučiuoju minimalaus darbo užmokesčio tarifų leidžia spręsti apie valstybių darbo užmokesčio lygių ir darbo sąnaudų skirtumus.

Iš gyventojų pajamų mokami ir apskaičiuojami pajamų mokesčiai bei socialinio draudimo įmokos. Todėl norint sukurti geresnes sąlygas žmonių motyvacijai ir ekonomikos augimui vien tik sumažinti gyventojų pajamų mokesčių, ar priešingai, atlikti pakeitimus tik socialinio draudimo srityje nepakanka. Lietuvoje vidutinis mėnesinis atlyginimas 2006 m. sudaro 1495,7 litų. Mūsų šalyje maisto ir ne maisto prekių kainų lygis sudaro apie 57-60 proc. vidutinio ES šalių lygio. Tokio dydžio pajamos daugelyje Europos šalių patenka į mažiausiais tarifais apmokestinamų pajamų kategoriją ir daugeliu atvejų šie tarifai yra kur kas mažesni nei Lietuvoje taikomas 27 proc. pajamų mokesčio tarifas. Visos Europos šalys taiko neapmokestinamąjį pajamų minimumą, t.y. sumą, kuri neįskaitoma į apmokestinamųjų pajamų bazę. Bendra tendencija – didinti neapmokestinamąjį pajamų dydį. Neapmokestinamojo minimumo paskirtis – socialinė. Taip siekiama sumažinti mokesstinę naštą mažas pajamas gaunantiems žmonėms [14]. Augant kainoms ir atlyginimams neatitinka LR Gyventojų pajamų įstatyme apibrėžtas minimalus gyvenimo lygis (MGL), kuris šiuo metu tesudaro 130 litų. MGL paskirtis – garantuoti minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, apimantį minimalius poreikius maistui, aprangai, būičiai, taip pat transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugoms.

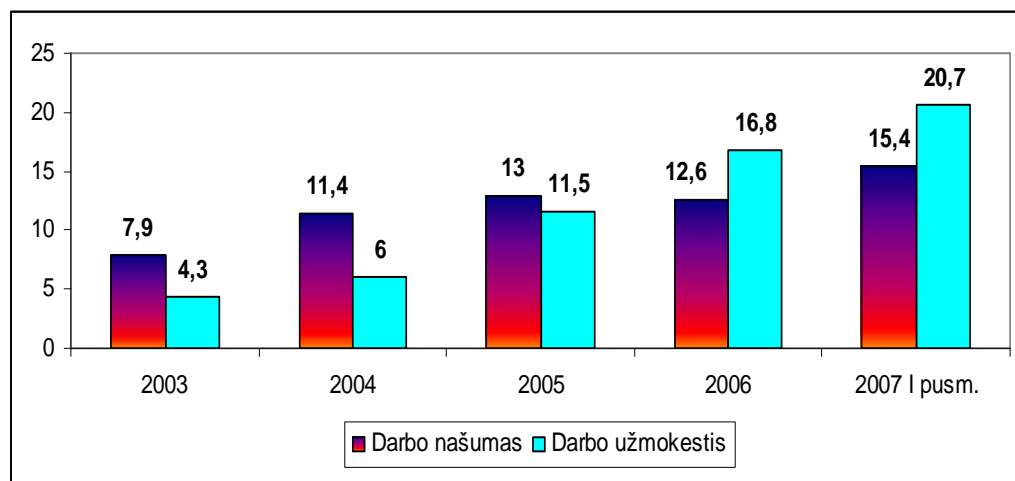

28 pav. MMA ir vidutinio darbo užmokesčio santykis 2007 m. procentais

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis *Lietuvos ekonomikos perspektyvos 2007 m. Dnb NORD banko*. [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą < <http://www.dnbnord.lt/lt/about/review/>>.

Remiantis 28 pav. duomenimis, nustatyta, kad MMA (minimalus mėnesinis atlyginimas) ir vidutinio darbo užmokesčio santykis 2007 m. Lietuvoje siekia 38 proc. Latvijos ir Estijos santykis tesiekia 33 proc. ir 34 proc., nors Lietuva balansuoja arti ES vidurkio, tačiau vis dar atsilieka nuo daugelio išsivysčiusių šalių, pvz. Airijoje siekia net 52 procentus. Rinkos mechanizmas koreguoja darbo užmokesčio struktūrą, sparčiai siaurėja atotrūkis tarp aukščiausio ir mažiausio atlyginimo, kvalifikuoti darbininkai pradeda uždirbti panašiai, o kartais net ir daugiau už atitinkamos srities specialistus su aukštuoju išsilavinimu. Vidaus namų ūkių vartojimas – pagrindinė pastarųjų metų ekonominio augimo Lietuvoje priemonė – 2006 m. sudarė 68 proc. BVP. Europos Sąjungos vidurkis 2006 m. buvo apie 56 proc., o gerokai aukštesnes nei vidutines pajamas gaunantiems Liuksemburgo ir Suomijos gyventojams atitinkamas rodiklis nesiekė ir 40 proc. *Tačiau, nepaisant atlyginimų augimo spartos, Lietuva pagal darbo užmokesčio dydį dar gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Dideli darbo jėgos kaštai yra viena rimčiausių kliūčių steigtis naujiems verslams ir didėti užimtumui.*

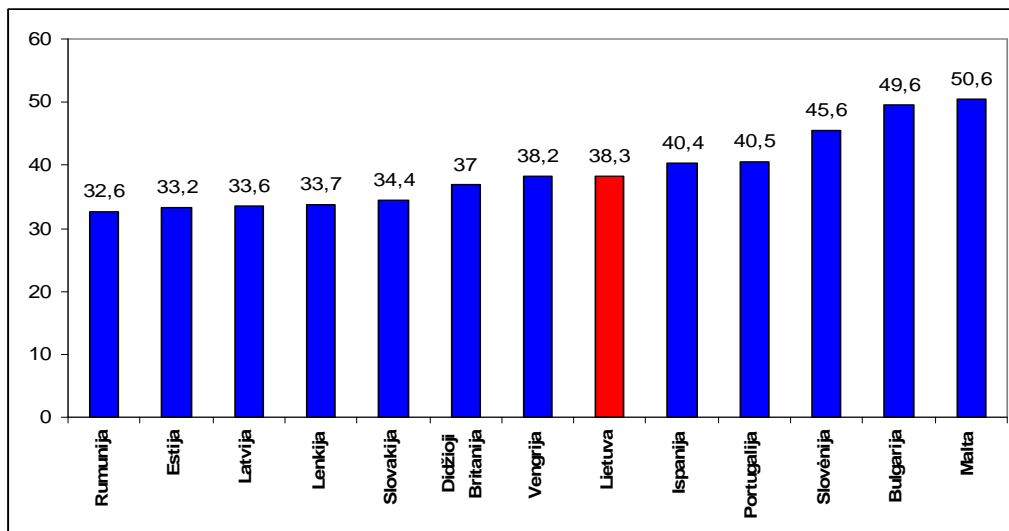
Europos Sąjungos statistikos tarnyba Eurostatas išplatino ES šalių minimalių mėnesinių atlyginimų (MMA) apžvalgą. Septyniuose iš 27 ES šalių minimalus darbo užmokestis valstybės neregamentuojamas visiškai. 2007 m. sausio mėn. Bulgarijoje minimali alga buvo 92 eurai, tuo tarpu Liuksemburge 17 kartų didesnė - 1570 eurų. ES šalis galima dalinti į tris grupes: 9 šalys (Rumunija, Bulgarija, Lietuva, Latvija, Slovakija, Estija, Lenkija, Vengrija ir Čekija), kuriose MMA siekia iki 300 eurų, o gyventojų perkamoji galia – iki 500 eurų; 5 šalys (Portugalija, Slovėnija, Ispanija, Graikija ir Malta), kuriose minimalus atlyginimas iki 700 eurų, o perkamoji galia – apie 800 eurų. Galiausiai 6 šalių grupė (Airija, Prancūzija, Belgija, Olandija, Didžioji Britanija ir Liuksemburgas), kur MMA didesnė nei 1200 eurų, o perkamoji galia – virš 1100 eurų. Palyginimui JAV 2007 m. sausio mėnesį minimali mėnesinė alga buvo 676 eurai [37].

29 pav. Darbo našumo ir darbo užmokesčio augimo tempai Lietuvoje 2003-2007 m. proc.

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis *Lietuvos ekonomikos perspektyvos 2007 m. Dnb NORD banko*. [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą < <http://www.dnbnord.lt/lt/about/review/>>.

Darbo našumas reiškia vieno dirbančiojo sukurtą pridėtinę vertę to meto kainomis. Pagal darbo našumo augimo tempus Lietuva atsilieka nuo ES. Analizuojant 29 pav. duomenis, galima teigti, kad nuo 2006 m. santykis tarp vieno darbuotojo sukuriamos pridėtinės vertės ir vidutinio atlyginimo vis didėja. 2003 m. darbo užmokestis buvo 3,6 proc. mažesnis už darbo našumo, o jau 2006 m. darbo užmokestis 4,2 proc. didesnis nei darbo našumas.

30 pav. Minimalus uždarbis kaip vidutinis proporcingas įnašas pramonės ir paslaugų sferoje, 2005 m. (proc.)

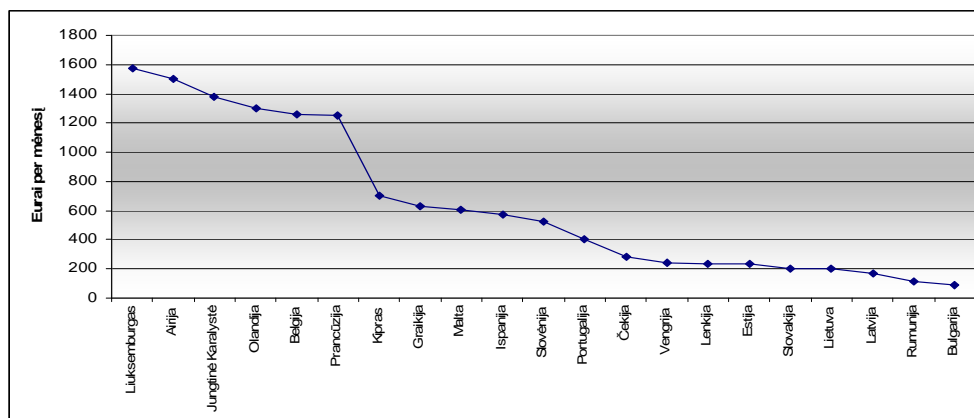
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Rainer Trinczek. *Wide variations in minimum wage among EU Member States*. 2007-10-10.

Analizuojant 30 pav. duomenis galima teigti, jog minimalus uždarbis kas mėnesį augo apie 33-35 proc. Rumunijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje, o Bulgarijoje ir Maltoje nuo 49 iki 50 proc. Tačiau minimalių pajamų reguliavimo egzistavimas negarantuoja ryškaus teigiamo efekto

dirbančių žmonių skurdo lygiui. 2005 metais devynios iš 15 ES šalių narių (išskyrus Austrija, Danija, Suomija, Vokietija, Italija ir Švedija neturėjo) turėjo minimalių pajamų reguliuojančius įstatymus. Tuo tarpu vidutinis rodiklis dirbančių ir rizikuojančių patirti skurdą šalyse, turinčiose minimalias pajamas reguliuojančius įstatymus buvo, 8,8 proc., o neturinčiose šio įstatymo šalyse jis siekė tik 5,4 procento.

Tarptautiniai atlyginimų tarifų palyginimai iš esmės grindžiami paprasčiausiai perskaičiuojant visus dydžius viena valiuta. Toks palyginimas yra priklausomas ir nuo valiutų keitimo kursų, todėl jis ne ypač gerai parodo tikrąją įvairių šalių minimalių atlyginimų vertę. Galutinio namų ūkių vartojimo išlaidoms pritaikius perkamosios galios paritetus (PGP), panaikinamas įvairių šalių kainų lygių skirtumo poveikis. Eurostatas pritaikė šią sistemą ES, į ją stojančiosioms šalims ir JAV. Taikant šią sistemą, paaiškėja, kad nors šalių pasiskirstymas pagal minimalų atlyginimą, naudojant PGP vietoje eurų, nesikeičia (pvz., Liuksemburgo minimumas vis tiek išlieka didžiausias, o Rumunijos – mažiausias), tačiau darbo užmokesčių lygių skirtumai labai sumažėja. Pašalinus kainų lygių skirtumus įvairiose šalyse, paaiškėja, kad minimalaus darbo užmokesčio perkamoji galia yra didesnė naujosiose valstybėse narėse - Ispanijoje ir Graikijoje (taip pat, nors ir nežymiai, JAV). Taikant PGP skirtumas tarp mažiausių ir didžiausių minimalių Europos atlyginimų sumažėja nuo 13 iki 5 kartų [43].

31 pav. Minimali alga ES šalyse 2007 m. eurais

*Šaltinis: Pažyma mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje. Ekonomikos ir finansų departamentas ekonominės analizės skyrius 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf>.

Analizuojant 31 pav. duomenis galima teigti, jog 2007 metų sausio mėnesį vidutinis mėnesio atlyginimas svyravo nuo 92 eurų Bulgarijoje iki 1570 eurų Liuksemburge, tuo išryškindamas diferencinį koeficientą 1:17. Žinoma, pragyvenimo lygis šiose šalyse taip pat skiriasi, taigi skirtumai tarp mėnesio atlygio sumažėja, kai algos yra išreiškiamos pirkimo galios standartais (PGS). Minimali alga, remiantis vidutinėmis bendromis mėnesio išmokomis svyruoja nuo 33-35 proc. Rumunijoje, Estijoje, Latvijoje ir Slovakijoje iki 49 proc. Bulgarijoje, Maltoje, Liuksemburge ir Airijoje. Ryškesni skirtumai iškyla vertinant ES šalių darbuotojų dirbančių, pilną darbo dieną, mažiausią atlygį. Šios

proporcijos svyruoja mažiau nei 3 proc. Ispanijoje, Maltoje, Slovakijoje, Jungtinėje Karalystėje, Čekijos Respublikoje, Nyderlanduose, Slovėnijoje ir Lenkijoje iki 16 proc. ar daugiau Bulgarijoje ir Prancūzijoje.

18 lentelė

ES minimalus darbo užmokestis 2004 -2007* m.

Šalis	NAC				EUR				PPS			
	2004	2005	2006	2007*	2004	2005	2006	2007*	2004	2005	2006	2007*
Belgija	1186	1210	1234	1259	1186	1210	1234	1259	1138	1161	1184	1203
Ispanija	537	599	631	666	537	599	631	666	615	685	722	725
Prancūzija	1173	1197	1218	1254	1173	1197	1218	1254	1086	1108	1128	1150
Portugalija	426	437	450	470	426	437	450	470	497	510	510	546
Didžioji Britanija	761	832	862	916	1083	1197	1269	1361	1061	1160	1202	1292
Estija	2480	2690	3000	3600	159	172	192	230	252	273	305	362
Latvija	80	80	90	120	121	116	129	172	213	213	240	310
Lietuva	430	500	550	600	125	145	159	174	228	265	292	324
Lenkija	824	849	899	936	177	205	234	246	347	358	379	389
Bulgarija	120	150	160	180	61	77	82	92	143	179	191	216
Malta	233	241	249	251	542	557	580	585	727	752	776	805

*2007 m. sausio mėnesio duomenys

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis *Minimum wages 2007. Variations from 92 to 1570 Euro gross per month. Population and social conditions. Statistics in focus. 71/2007.* [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-07-071/EN/KS-SF-07-071-EN.PDF>.

Remiantis 18 lentelės duomenimis, kurie pateikti pagal minimalų uždarbį eurais (EUR), nacionaline valiuta (NAC) bei pirkimo galios standartais (PPS) kiekvienų metų sausį, nustatyta, kad kasmetinis minimalaus atlygio padidėjimas svyruoja nuo 1 proc. Nyderlanduose iki 18 proc. Rumunijoje. Skaičiuojant PPS metinis minimalaus užmokesčio padidėjimas svyruoja nuo 4 proc. Čekijos Respublikoje iki 10 proc. Nustatytus ES šalių gyventojų pajamų mokesčio tarifus apsprendžia kiekvienos šalies esamas vidutinis darbo užmokestis bei nustatytas minimalus darbo užmokestis. Lietuva yra tarp mažiausių minimalią mėnesinę algą turinčių ES šalių. Didžiausias minimalus darbo užmokestis yra Didžiojoje Britanijoje (1269 eurų), Belgijoje (1269 eurų), o mažiausias – Bulgarijoje (82 eurų). Iš Europos Sąjungos valstybių pagal minimalų darbo užmokestį 2006 m. Lietuva yra viena iš mažiausiai gaunančių. Apie Austrijos, Danijos, Suomijos, Vokietijos, Italijos ir Švedijos valstybių minimalų darbo užmokestį duomenų nėra todėl, kad šiose valstybėse minimalus darbo užmokestis yra nustatomas kolektyvinėse darbo sutartyse ir įvairiose ūkio šakose yra skirtingas minimalus darbo užmokestis.

2004–2005 m. nacionalinis minimalus darbo užmokestis pateikiamas nacionaline valiuta

Šalis	Periodiškumas	2004 m.	2005 m.
Belgija	Mėnesinis	1 210 EUR	1 234 EUR
Estija	Valandinis	14,60 EEK (0,93 EUR)	15,90 EEK (1,02 EUR)
	Mėnesinis	2 480 EEK (158,50 EUR)	2 690 EEK (171,92 EUR)
Prancūzija	Valandinis	7,61 EUR	8,03 EUR
	Mėnesinis	1286,09 EUR	1 357,07 EUR
Graikija	Dieninis	25,01 EUR	26,41 EUR
	Mėnesinis	559,98 EUR	591,18 EUR
Airija	Valandinis	7,00 EUR	7,65 EUR
Latvija	Valandinis	0,474 LVL (0,71 EUR)	0,474 LVL (0,68 EUR)
	Mėnesinis	80 LVL (120,26 EUR)	80 LVL (114,90 EUR)
Lietuva	Valandinis	2,95 LTL (0,85 EUR)	3,28 LTL (0,95 EUR)
	Mėnesinis	500 LTL (144,81 EUR)	550 LTL (159,29 EUR)
Lenkija	Mėnesinis	824 PLN (182,03 EUR)	849 PLN (211,04 EUR)
Portugalija	Mėnesinis	365,60 EUR	374,70 EUR
Rumunija	Valandinis	16 340 ROL (0,40 EUR)	18 230 ROL (0,50 EUR)
	Mėnesinis	2 800 000 ROL (69,12 EUR)	3 100 000 ROL (85,61 EUR)
Slovakija	Valandinis	37,40 SKK (0,93 EUR)	39,70 SKK (1,03 EUR)
	Mėnesinis	6 500 SKK (162,41 EUR)	6 9000 SKK (178,76 EUR)
Slovėnija	Mėnesinis	117 500 SIT (491,45 EUR)	122 600 SIT (178,76 EUR)
Ispanija	Dieninis	16,36 EUR	17,10 EUR
	Mėnesinis	490,80 EUR	513,00 EUR
Jungtinė Karalystė	Valandinis	4,85 GBP (7,14 EUR)	5,05 GBP (7,39 EUR)

*Šaltinis: *Minimalus darbo užmokestis*. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą.
< www.lrtt.lt/Tyrimai/Minimalus_darbo_uzmokestis.doc >.

Analizuojant 19 lentelės pateiktus duomenis, galima teigti, kad ES šalyse minimalus darbo užmokestis 2005 m. Latvijoje buvo 115 EUR per mėnesį, o Rumunijoje užmokesčio tarifai buvo 86 EUR per mėnesį. Per pastaruosius 10 metų ES šalių nominalus įstatymų nustatytas minimalus darbo užmokestis apskritai didėjo, pakankamai sparčiai, ypač Vengrijoje ir Čekijoje. Padidėjimas penkiolikoje senųjų ES šalių nebuvo toks žymus (nors gana pastebimas Graikijoje ir Jungtinėje Karalystėje). Atsižvelgiant į infliaciją, minimalus darbo užmokestis (pagal Eurostato duomenis) pastaraisiais metais padidėjo labiau nei vartojimo kainos šiose valstybėse: Bulgarijoje, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Maltoje, Nyderlanduose, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje ir Jungtinėje Karalystėje. Belgijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Airijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Ispanijoje, Lenkijoje ir Portugalijoje minimalus atlyginimas dažniausiai didėjo kartu su vartotojų kainomis arba nuo jų atsiliko. Senosiose ES valstybėse narėse, taikančiose įstatymų nustatytą minimalų atlyginimą, vidutinis tarifas yra truputį didesnis nei 1000 euro per mėnesį, o naujosiose valstybėse narėse – vidutiniškai ketvirtadalis šio skaičiaus. Visos ES vidurkis 2005 m. buvo apie 640

euro per mėnesį [43]. Vidutiniškai moterims už kiekvieną dirbtą valandą mokama 15 proc. mažiau nei vyrams [15]. Taip yra dėl to, kad nesilaikoma vienodą darbo užmokestį reglamentuojančių teisės aktų ir dėl struktūrinės nelygybės, tokios kaip darbo rinkos susiskaldymas, darbo pobūdžio skirtumų, galimybės mokytis ir lavintis, pagal lytį atliekamų vertinimų ir darbo užmokesčio sistemų bei stereotipų.

Tose Europos Sąjungos šalyse, kuriose minimalus darbo užmokestis yra nustatomas įstatymu, dabartiniai tarifai labai skiriasi, tuo tik patvirtindami faktą, kad Europos Sąjungos valstybės tebėra labai skirtinguose ekonominio išsivystymo etapuose.

2.6.2. Lietuvos ir ES valstybių skurdo lygio lyginamoji analizė

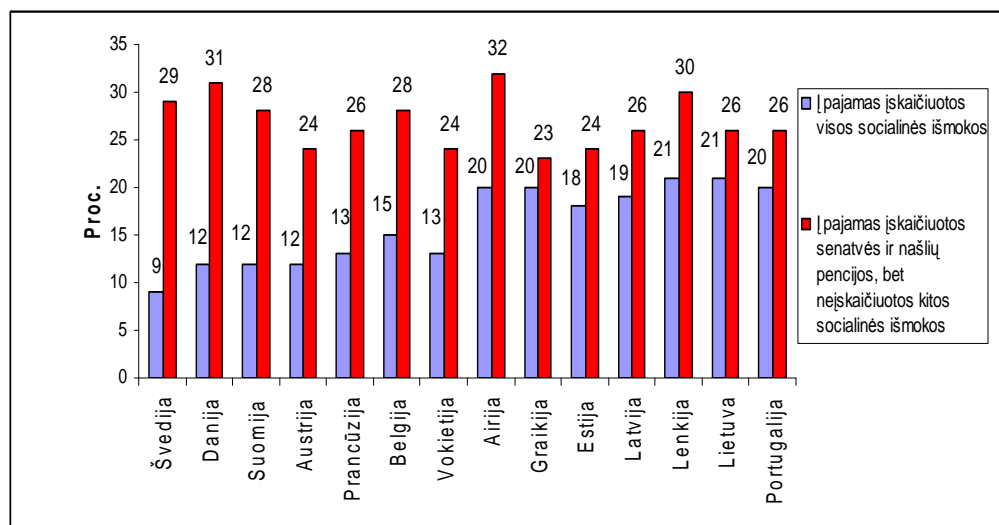
Be jokios abejonės, Europa yra vienas iš turtingiausių pasaulio regionų. Nepaisant to, vienas iš paskutinių Europos Sąjungos įplaukų trūkumo tyrimų išryškino faktą, kad turtinė gerovė ir toliau nėra vienodai pasiskirsčiusi nei tarp Europos Sąjungos šalių, nei šių šalių viduje tarp gyventojų. Jei seniau buvo manoma, kad darbo turėjimas sėkmingai apsaugo nuo skurdo rizikos. Pastaruoju metu tampa vis labiau aišku, kad taip yra ne visada. Dėl tokių pokyčių darbo rinkoje, kaip mažai apmokamų paslaugų sektoriaus išsivystymo, šeimos struktūros ir privataus gyvenimo pokyčių, pvz., didėjantis vienišų tėvų skaičius, darbas ir skurdas nebėra išskirtiniai. Pajamų trūkumas yra tik viena iš bendros skurdo ar nepritekliaus priežasčių. Skurdas gali būti apibūdintas kaip sąlygos, kuriose žmogus netenka galimybių gyventi minimalius poreikius atitinkantį gyvenimą. Todėl skurdas reiškia ne tik materialinių šaltinių, tokių kaip pinigai, maistas ar nekilnojamasis turtas, trūkumą, bet ir nusako socialinius šaltinius, tokius kaip galimybė mokytis, medicininė priežiūra ar prasmingi ryšiai su kitais žmonėmis. Skurdas yra viena iš didžiausių ES problemų.

Europos Sąjungoje šalyse skurdas matuojamas vienodai. Šis faktorius leidžia lyginti skurstančiųjų padėtį visoje ES erdvėje. 2005 m. Lietuvoje skurdo rizikos lygis buvo 20,5 procentų. Vadinasi, vieno iš penkių Lietuvos gyventojų pajamos buvo 60 procentų arba mažiau vidutinių Lietuvos gyventojų pajamų. Palyginus skurdo lygį Europos Sąjungos valstybėse, įskaičiavus visas socialines išmokas, matyti, kad 2005 m. jis buvo didžiausias dviejose valstybėse – Lietuvoje ir Lenkijoje (daugiau nei 20 proc.). Skurdo lygis buvo truptų žemesnis Latvijoje (19 proc.) ir Estijoje (18 proc.). Beje, žemiausias buvo Švedijoje (9 proc.) ir Čekijoje (10 proc.). Taigi Lietuvoje didesnis procentas žmonių kenčia skurdą negu kitose Europos Sąjungos šalyse ir lietuvių skurdas yra akivaizdesnis negu daugumoje ES šalių.

Aukšto gyvenimo lygio šalyse žemiau santykinio skurdo ribos esantys gyventojai, nors ir turintys gerokai mažesnes galimybes savo poreikiams tenkinti nei likusi visuomenės dalis, gali

realizuoti ne tik būtinausius poreikius, todėl pagal savo gyvenimo lygį neturėtų būti vadinami skurstančiais. Europos Sąjungoje pagal vienodą metodiką skaičiuojamus santykinio skurdo rodiklius sutarta vadinti skurdo rizikos rodikliais. Rodikliams skaičiuoti naudojami pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo (toliau – PGS tyrimas) duomenys. Pajamų trūkumas gali būti nusakytas absoliučiais ar santykiniais terminais. Santykinis skurdas reiškia nepriteklių, lyginant su sąlygomis, būdingoms tai šaliai[26]. ES šalyse didžiąją dalį sudaro dirbantys žmonės. Dirbantys ir patiriantys nepriteklių žmonės taip pat atstovauja atitinkamą žmonių, galinčių patirti skurdą [29].

Skurdo rizikos lygis – tai gyventojų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, dalis, kai jų pajamos yra mažesnės negu tam tikru metodu apskaičiuota skurdo rizikos riba. Skurdo rizikos lygis apskaičiuotas naudojant skurdo rizikos ribą, lygią 60 procentų ekvivalentinių piniginių pajamų, disponuojamųjų pajamų medianos. Skurdo rizikos lygio rodikliu matuojamas santykinis skurdas konkrečioje šalyje, o Europos Sąjungos 27 valstybių vidurkis apskaičiuojamas kaip konkrečių nacionalinių verčių svertinis rodiklis pagal gyventojų skaičių [27]. Nuo 2005 m. visos ES valstybės rengia duomenis pagal ES-SPGS reglamentą.

32 pav. Skurdo rizikos lygis ES šalyse 2005 m.

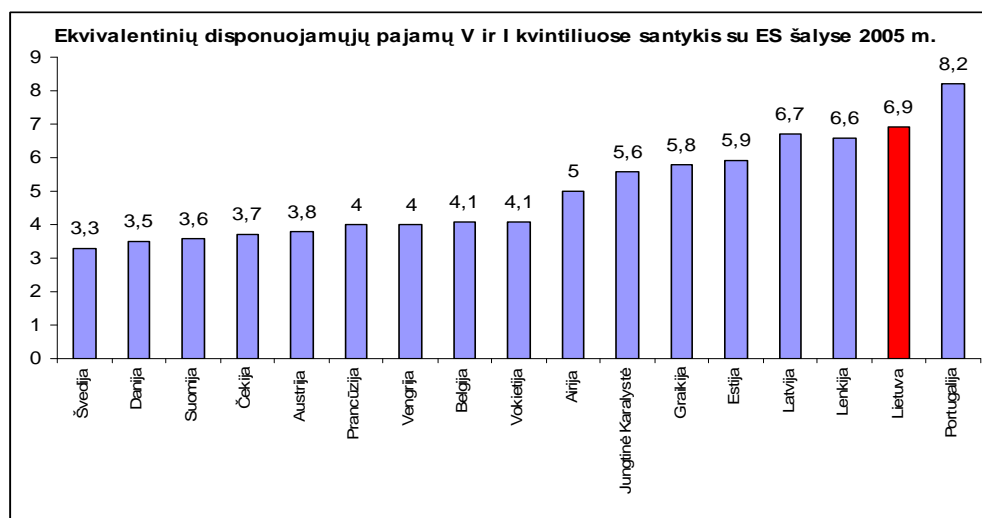
*Šaltinis: *Skurdas Lietuvoje. Ką daryti?* [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. < http://www.skurdas.lt/UserFiles/File/Skurdas_Lietuvoje.pdf>.

Analizuojant 32 pav. duomenis nustatyta, kad skurdo lygis Lietuvoje, lyginant su kitomis ES valstybėmis, įskaičiavus visas socialines išmokas, viršija 21 proc., o kaime – 34 proc. Tai reiškia, kad vidutiniškai kas penkto, o kaime kas trečio gyventojų pajamos nesiekia 60 proc. pajamų vidurkio, be to, žymūs skirtumai tarp regionų. Labiausiai skurstanti socialinė grupė yra kaime gyvenančios vienišos moterys, auginančios kelis vaikus. O likusios šalys susiduria su skurdo lygiu, kuris yra artimas vidutiniam ES vidurkiui. Suskaičiuota, kad nacionalinių rezultatų pasvertas vidurkis (jame kiekviena šalis įgauna tą svorį, kuris atitinka jos gyventojų skaičių) atskleidžia aiškų skirtumą tarp ES šalių. 2005

m. Europos Sąjungos 15 valstybių apie 25 proc. dirbančių žmonių virš 16 metų patiria skurdą. Taigi visi namų ūkio nariai, gyvenantys kartu, irgi laikomi patiriančiais skurdą, (šis skaičius pakyla iki 36 proc.). *Tai reiškia, kad dirbančių ES žmonių skurdas sudaro daugiau nei vieną trečiąją viso skurdą patiriančių žmonių skaičiaus.*

Norint sumažinti skurdą reikia apskaičiuoti socialinių išmokų efektyvumą, t.y. nustatyti, kiek skiriami pinigai padeda spręsti problemą. Tačiau Lietuvoje, pagal Statistikos departamento duomenis, socialinės išmokos skurdo rizikos lygį 2005 m. sumažina stebėtinai mažai – tik 5 proc. Šie duomenys skiriasi nuo Švedijos (20 proc.), ir nuo kaimyninių Estijos (6 proc.), Latvijos (7 proc.) ir Lenkijos (9 proc.) šalių. Pagal Statistikos Departamento duomenis, Lietuva 2005 m. yra antra nuo apačios tarp ES narių, nes socialinei apsaugai yra skiriama vos 13,3 procentų. Tai daug mažiau negu Lenkija (20 proc.), truputį mažiau negu Estija (13,4 proc.), bet daugiau už Latviją (12,6 proc.). Beje, iš visų ES šalių čia pirmauja Švedija. Net trečdalis (32,9 proc.) Švedijos bendro vidaus produkto atitenka socialinei apsaugai. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje nesiskiria nuo ES vidurkio, tačiau skirtumams tarp šalių įvertinti reikėtų atsižvelgti ir į vidutinių pajamų skirtumus šalyse.

Ekvivalentinės disponuojamosios pajamos skaičiuojamos namų ūkio disponuojamąsias pajamas dalijant iš namų ūkio ekvivalentinio dydžio. Visiems to paties namų ūkio nariams priskiriamos vienodos ekvivalentinės disponuojamosios pajamos. Kvintiliai skaičiuojami į 5 lygias dalis dalijant eilutę, kurią sudaro tiriami asmenys, išdėstyti didėjimo tvarka pagal ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų sąlyginiam asmeniui lygį. Pirmąjį penktadalį, t. y. pirmąjį kvintilį, sudaro namų ūkiai, kurių narių ekvivalentinės disponuojamosios pajamos yra mažiausios, antrą – namų ūkiai, kurių pajamos yra didesnės nei pirmojo kvintilio, bet mažesnės nei trečiojo kvintilio tiriamųjų ir t. t. Kiekvieno kvintilio asmenų skaičius vienodas [23].

33 pav. Pajamų nelygybė: santykis tarp daugiausiai ir mažiausiai dirbančių žmonių 2005 m.

*Šaltinis: *Skurdas Lietuvoje. Ką daryti?* [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą.

< http://www.skurdas.lt/UserFiles/File/Skurdas_Lietuvoje.pdf >.

Dar vienas rodiklis yra skirtumas tarp mažiausiai ir daugiausiai uždirbančių gyventojų. Kuo didesnis skirtumas, tuo didesnė socialinė nelygybė. Analizuojant 33 pav. pateiktus duomenis matyti, kad Lietuvoje turtingiausio kvintilio (penktadalio) asmenų piniginės disponuojamosios pajamos buvo 6,9 karto didesnės nei skurdžiausio kvintilio. Taigi daugiausiai uždirbantys gauna vidutiniškai septynis kartus daugiau negu mažiausiai uždirbantys žmonės. Skirtumas yra didesnis tik Portugalijoje, kur turtingiausio kvintilio (penktadalio) asmenų piniginės disponuojamosios pajamos buvo net 8,2 karto didesnės nei skurdžiausio kvintilio (Švedijoje te siekė tik 3,3 karto).

Reziumuojant galima sakyti, kad Lietuvoje didėja nelygybė - pasiturintys turtėja, o vargingesni vis labiau nuo jų atsilieka. Skurdo riba Lietuvoje – žemiausia Europos Sąjungoje. Nors kaime Lietuvoje gyvena trečdalis žmonių jie sudaro daugiau nei 60 proc. skurstančiųjų. Taigi Lietuvoje neefektyviai naudoja priemones, skirtas skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti.

2.6.3. Lietuvos ir ES valstybių pajamų mokesčio tarifų lyginamoji analizė

Po Pirmojo pasaulinio karo daugelyje šalių imta taikyti progresinius pajamų mokesčius – daugiau uždirbančius apmokestinti didesniu tarifu. Palengva progresinis gyventojų pajamų apmokestinimas tapo kone pasauline norma. ES vis dar dominuoja progresiniai mokesčiai, tačiau pastarąjį dešimtmetį kryptis yra priešinga - mažinti gyventojų mokesčių našta, mažinti skirtingų tarifų skirtumus bei tarifų skaičių, kaip tai daroma Belgijoje, Vokietijoje, Airijoje [38]. Lietuva, Latvija ir Estija paskutiniame praėjusio amžiaus dešimtmetyje ėmė taikyti administravimo paprastumu pasižyminčią proporcinę gyventojų pajamų apmokestinimo sistemą. Tuo metu tai buvo Europoje vienintelės valstybės, kuriose pajamų mokesčių tarifai nediferencijuojami pagal gyventojų uždirbamų atlyginimų dydį [61].

20 lentelė

Mokesčio tarifai darbo pajamoms ES šalyse

Nr.	Šalys	2004 m.	2005 m.	2006 m.
1.	Danija	59,0	59,0	59,0
2.	Švedija	60,0	60,0	56,6
3.	Olandija	52,0	52,0	52,0
4.	Suomija	51,0	51,0	50,9
5.	Belgija	50,0	50,0	50,0
6.	Austrija	50,0	50,0	50,0
7.	Slovėnija	50,0	50,0	50,0
8.	Ispanija	48,0	45,0	45,0
9.	Vokietija	48,5	47,0	42,0
10.	Airija	42,0	42,0	42,0
11.	Portugalija	40,0	40,0	42,0
12.	Prancūzija	49,6	49,6	40,0
13.	Graikija	40,0	40,0	40,0
14.	Lenkija	40,0	40,0	40,0
15.	Jungtinė Karalystė	40,0	40,0	40,0
16.	Lietuva	33,0	33,0	27,0
17.	Latvija	25,0	25,0	25,0
18.	Estija	26,0	26,0	23,0
19.	Italija	45,0	45,6	39,0
20.	Kipras	30,0	30,0	30,0
21.	Rumunija	40,0	16,0	16,0
22.	Slovakija	38,0	19,0	19,0

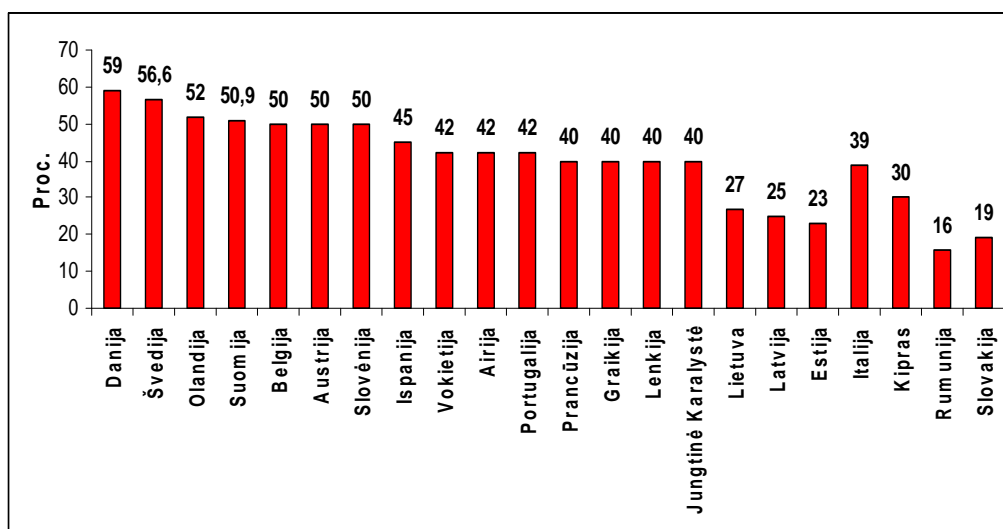
*Šaltinis: Pažyma mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje. Ekonomikos ir finansų departamentas ekonominės analizės skyrius 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf>.

Kaip matyti iš 20 lentelės duomenų, pagal gyventojų pajamų mokesčio tarifą 2006 m. Lietuva yra viena iš mažiausių taikomų tarifų ES lyderė. Tik keliose valstybėse, Rumunijoje (16 proc.), Slovakijoje (19 proc.), Estijoje (23 proc.) ir Latvijoje (25 proc.), gyventojų pajamų mokesčio tarifas yra mažesnis. 2006 m., palyginus su 2005 m., gyventojų pajamų mokesčio tarifas sumažėjo devyniose valstybėse ir padidėjo tik vienoje Portugalijoje. Daugiausiai pajamų mokesčių sumoka Danijos gyventojai (59 proc.). Pažymėtina, kad gyventojų pajamų tarifai 2006 m. ES šalyse svyruoja labai

žymiai - nuo 16 proc. Rumunijoje iki 59 proc. Danijoje. *Taigi Europos Sąjungos šalių tendencija yra tokia: mokesčių tarifai mažinami, įvedamos paprastos, proporcinės mokesčių sistemos.*

Pirmosios proporcinis mokesčius įvedė Baltijos valstybės, o vėliau jų pavyzdžiu pasekė kitos šalys – Slovakija, Rumunija, Bulgarija. Čekijoje žemieji parlamento rūmai taip pat sutiko svarstyti vyriausybės pasiūlymą atsisakyti progresinių mokesčių. Be to, proporcinės mokesčių sistemos veikia ne tik ES valstybėse, bet ir Rusijoje, Ukrainoje, Gruzijoje, Islandijoje.

34 pav. Mokesčio tarifai darbo pajamoms ES šalyse 2006 m.

*Šaltinis: Pažyma mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje. Ekonomikos ir finansų departamentas ekonominės analizės skyrius 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf>.

Remiantis 34 pav. duomenimis galima teigti, kad Europos Sąjungos šalyse yra taikomi progresiniai pajamų mokesčio tarifai. Airijoje 2006 m. taikomi 20 proc. ir 42 proc. tarifai, Slovėnijoje - 16 proc. ir 41 proc., Lietuvoje – 27 proc., Latvijoje – 25 proc., Estijoje – 23 proc., o Danijoje daugiausiai uždirbantys apmokestinami net 59 proc. pajamų mokesčio tarifu. Pažymėtina, kad ir proporciniai mokesčiai paprastai turi tam tikrų nukrypimų nuo grynosios formos. Neapmokestinamasis pajamų dydis laikomas gana patogiu progresiniu elementu, nes dėl jo mažiau uždirbantys turi atiduoti valstybei mažesnę savo pajamų dalį nei turtingesnieji. Kai kurias Lietuvoje taikomas GPM lengvatas galima laikyti suteikiančiomis mokesčiui netgi regresinio pobūdžio, nes jomis sėkmingiau gali pasinaudoti gaunantys didesnes pajamas [61].

Progresinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse mažiausią atlygį gaunančių gyventojų pajamos apmokestinamos nuliniu arba santykinai nedideliu tarifu. Austrijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Kipre mažiausias pajamas gaunantiems gyventojams taikomas nulinis pajamų mokesčio tarifas. Aukštesnius nei 30 proc. tarifus ES senosios valstybės paprastai taiko didesnėms nei 1000 eurų pajamoms. Didžiausias, kelis tūkstančius ir daugiau per mėnesį siekiančias pajamas

gaunantiems gyventojams taikomi aukšti – 40 proc. ir daugiau siekiantys pajamų mokesčio tarifai. Tokie aukšti tarifai taikomi Austrijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Olandijoje, Lenkijoje, Airijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje. Proporcinė mokesčių sistema yra penkiose Europos Sąjungos šalyse – Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Rusijoje. Lietuvoje mokesčio tarifas yra gerokai didesnis nei kitose proporcinę mokesčio sistemą turinčiose šalyse [14].

21 lentelė

Didžiausias įmonių pajamų mokesčio tarifas ES šalyse

Nr.	Šalys	2005 m.	2006 m.	2007 m.
1.	Vokietija	38,0	38,6	38,7
2.	Italija	37,3	37,3	37,3
3.	Malta	35,0	35,0	35,0
4.	Prancūzija	34,3	34,3	34,4
5.	Belgija	34,0	34,0	34,0
6.	Ispanija	35,0	35,0	32,5
7.	Jungtinė Karalystė	30,0	30,0	30,0
8.	Liuksemburgas	29,6	29,6	29,6
9.	Danija	30,0	30,0	30,0
10.	Švedija	28,0	28,0	28,0
11.	Portugalija	27,5	27,5	26,5
12.	Suomija	29,0	26,0	26,0
13.	Olandija	26,0	29,0	25,5
14.	Graikija	35,0	29,0	25,0
15.	Austrija	25,0	25,0	25,0
16.	Čekija	28,0	24,0	24,0
17.	Slovėnija	25,0	25,0	23,0
18.	Estija	24,0	24,0	22,0
19.	Lenkija	19,0	19,0	19,0
20.	Slovakija	19,0	19,0	19,0
21.	Vengrija	17,5	17,5	18,6
22.	Lietuva	15,0	15,0	18,0
23.	Rumunija	16,0	16,0	16,0
24.	Latvija	15,0	15,0	15,0
25.	Airija	12,5	12,5	12,5
26.	Bulgarija	19,5	19,5	10,0
27.	Kipras	15,0	10,0	10,0

*Šaltinis: Pažyma mokestinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje. Ekonomikos ir finansų departamentas ekonominės analizės skyrius 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf>.

Analizuojant 21 lentelės pateiktus duomenis, nustatyta, kad 2007 m. Lietuvą pagal įmonių pajamų mokesčio tarifą galima priskirti prie šalių, turinčių mažiausią mokesčio tarifą. Didžiausią pajamų mokesčio tarifą 2007 m. turi Vokietija (38,7 proc.), Italija (37,3 proc.). Tik Kipras (10 proc.), Bulgarija (10 proc.), Airija (12,5 proc.), Latvija (15 proc.) ir Rumunija (16 proc.) turi mažesnę įmonių pajamų mokesčio tarifą, o Estijoje nepaskirstytam pelno mokesčiui yra taikomas nulinis tarifas.

Taigi statistiniai duomenys iš progresinį mokesčių taikančių ir netaikančių ES valstybių neleidžia teigti, kad progresinis mokestis padeda pasiekti pagrindinio tikslo - mažinti gyventojų

pajamų diferenciaciją. Progresiniai pajamų mokesčiai reiškia, kai daugiau uždirbančius reikia apmokestinti didesniu tarifu. Progresinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse mažiausiai uždirbančių gyventojų pajamos apmokestinamos nuliniu arba santykinai nedideliu tarifu.

3. GYVENTOJŲ PAJAMŲ DIFERENCIACIJOS MAŽINIMO PRIEMONĖS

Atsižvelgiant į išryškėjusias gyventojų pajamų diferenciacijos problemas – aukštą jų diferenciacijos lygį bei nepakankamą gyventojų pajamų perskirstymo sistemos efektyvumą - siūloma gyventojų pajamų diferenciaciją tobulinti šiomis kryptimis: normalizuoti darbo apmokėjimą biudžetinėje sferoje bei tobulinti perskirstymo sistema didinant jos efektyvumą. Reikia taikyti visas įmanomas priemones, kad mažiau žmonių išvažiuotų dirbti į užsienį, nes pensijų dydis priklauso nuo to, kiek SODRA surenka įmokų iš dirbančiųjų. Tai yra didelė problema, nes darbingo amžiaus žmonės emigruoja iš šalies ir mažėja įmokų suma, o nuo to priklauso pensijų sumos augimas. Galima išskirti kelias priemones, kurios padėtų įveikti gyventojų pajamų diferencijavimo problemas (žr. 22 lentelę).

22 lentelė

Gyventojų pajamų diferenciacijos tobulinimo priemonės

Perskirstymo sistemos tobulinimo kryptys	Alternatyvos
Skurdo mažinimo sistema	<ul style="list-style-type: none"> ➤ „Atviras koordinavimo metodas“. ➤ „Lietuva be atskirties ir skurdo“.
Dirbančiųjų už minimalią algą skaičiaus mažinimas bei pensijų didinimas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Modernizuojant darbo vietas, naudojant kvalifikuotesnį darbą. ➤ Didinant pensijas siekti, kad mažiausių pensijų dydžiai nebūtų mažesni už santykinę skurdo ribą, o vidutinės pensijos dydžio santykis sutaptų su vidutiniu šalies neto uždarbiu.
Pajamų apmokestinimo sistema	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gyventojų neapmokestinamojo pajamų minimumo didinimas. ➤ Gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas. ➤ Minimalios mėnesinės algos didinimas. ➤ Gyventojų neapmokestinamojo pajamų minimumo didinimas bei gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas priklausomai nuo gaunamų pajamų.
Struktūrinė ES parama, naudojama apskrities politikos stiprinimui	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sudaryti palankias sąlygas privataus sektoriaus veiklai. ➤ Skatinti investicijas į atsiliekančias apskritis tuo užtikrinant apskričių užimtumo ir nedarbo skirtumų mažinimą.

*Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pajamų apmokestinimo sistema. Pagal LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą, numatoma nuo 33 proc. iki 24 proc. laipsniškai mažinti gyventojų pajamų mokesčio tarifą bei užtikrinti dvigubą pajamų apmokestinimo panaikinimą. Nuo 2006 m. liepos 1 d. buvo 27 proc., o nuo 2008 m. sausio 1 d. - iki 24 proc. dabartinėje gyventojų darbinių pajamų apmokestinimo sistemoje iš apskaičiuotų darbinių

pajamų atimamas 320 Lt dydžio gyventojų neapmokestinamas pajamų minimumas, o gautas skirtumas apmokestinamas 24 proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifu.

23 lentelė

Dirbančio ir neturinčio vaikų žmogaus pajamos, skaičiuojant pagal vidutinį darbo užmokestį

Vidutinis darbo užmokestis, 2007 m. II ketvirčio duomenys	NPD, Lt/mėn.	Iki 2008 m. sausio 1 d. galiojęs tarifas, proc.	Nuo 2008 m. sausio 1 d. galiojęs tarifas, proc.	GPM Lt/mėn. pagal buvusią tvarką	GPM Lt/mėn. pagal dabar galiojančią tvarką	Gaunamų pajamų pokytis dėl tarifo mažinimo, Lt/mėn.	Gaunamų pajamų pokytis dėl tarifo mažinimo, Lt/metus	Gaunamų pajamų augimas, proc.
1826	320	27 proc.	24 proc.	407	361	45	542	3,31 proc.

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos pateiktais duomenimis.

Analizuojant 23 lentelės duomenis, galima teigti, kad gyventojų pajamų mokesčio (GPM) tarifui sumažėjus nuo 27 proc. iki 24 proc., padidės realios gyventojų pajamos, nes gaunamų pajamų augimas pasikeis 3,31 procento. 2008 m. iš GPM prognozuojama gauti 5430,2 mln. litų pajamų, tai sudaro 22,6 proc. nacionalinio biudžeto pajamų. Dėl GPM tarifo sumažinimo nuo 27 proc. iki 24 proc. per 2008 metus nacionalinis biudžetas neteks apie 566 mln. pajamų. Esant tokiai gyventojų darbinių pajamų apmokestinimo sistemai, didesnės naudos sulaukia aukštas pajamas gaunantys gyventojai. *Tačiau pastarajai pajamų apmokestinimo sistemai galimos tokios alternatyvos: neapmokestinamojo pajamų minimumo didinimas, gyventojų pajamų mokesčio tarifo mažinimas, minimalios mėnesinės algos didinimas.*

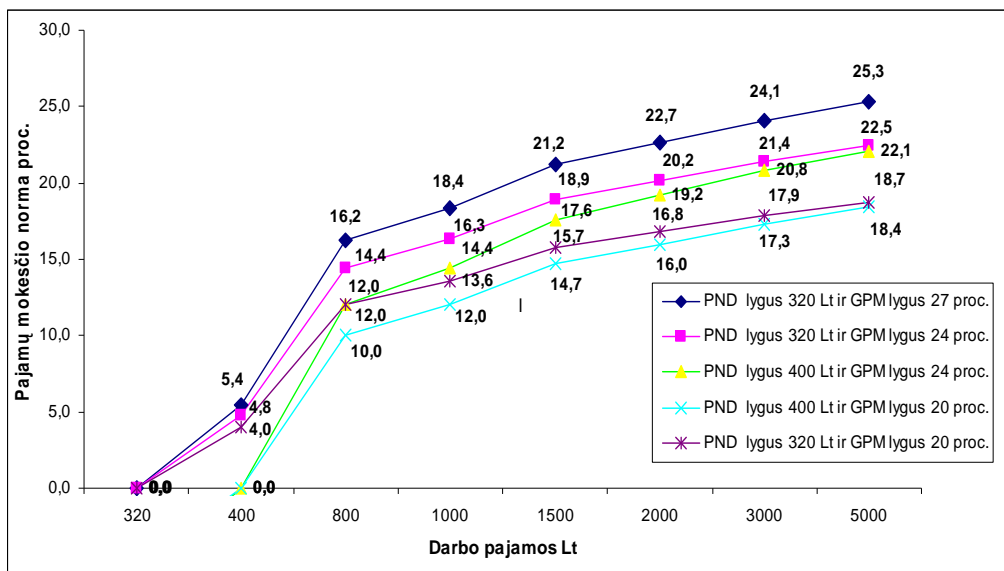
24 lentelė

Darbinių pajamų kitimas esant įvairiems PND ir GPM deriniams

PND IR GPM DERINIAI	Gyventojų samdomo darbo pajamos, Lt							
	320	400	800	1000	1500	2000	3000	5000
PND lygus 320 Lt ir GPM lygus 27 proc.	320	378,4	670,4	816,4	1181,4	1546,4	2276,4	3736,4
PND lygus 320 Lt ir GPM lygus 24 proc.	320	380,8	684,8	836,8	1216,8	1596,8	2356,8	3876,8
PND lygus 400 Lt ir GPM lygus 24 proc.	320	400	704	856	1236	1616	2376	3898
PND lygus 400 Lt ir GPM lygus 20 proc.	320	400	720	880	1280	1680	2480	4080
PND lygus 320 Lt ir GPM lygus 20proc.	320	384	704	864	1264	1664	2464	4064

*Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Analizuojant 24 lentelės duomenis, galima teigti, kad *neapmokestinamojo pajamų minimumo padidinimas* reiškia sumažintą mokesstinę naštą mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Neapmokestinamojo minimumo didinimas mažina mokesčių naštą, ir tai yra teigiamas dalykas. Jei PND yra lygus 320 Lt ir GPM lygus 27 proc., o gyventojų vieno mėnesio darbinės pajamos lygios 1000 Lt. Tuomet skaičiuojamas mokestis nuo 680 Lt ir gyventojų gaunamos pajamos, lygios 816,4 Lt (neatskaičius SODROS mokesčio). Jei neapmokestinamasis pajamų minimumas didinamas nuo 320 Lt iki 400 Lt, o gyventojų pajamų mokesčio tarifas lygus 20 proc., o gyventojų vieno mėnesio darbinės pajamos lygios 1000 Lt. Tuomet gyventojų gaunamos pajamos būtų 880 Lt. Taigi lyginant, kuomet PND yra lygus 320 Lt ir GPM lygus 27 proc. ir kai PND lygus 400 Lt ir GPM lygus 20 proc., tuomet gyventojas gauna net 63,6 Lt daugiau (žr. 20 priedą).

35 pav. Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

Analizuojant 35 pav. duomenis galima teigti, kad kuo mažesnis PND nei 320 Lt ir kai GPM lygus 27 proc. tuomet pajamų mokesčio norma skaičiuojama nuo 5,4 proc. iki 25,3 proc. Jei PND būtų padidintas iki 400 Lt, ir kai GPM lygus 20 proc., tuomet pajamų mokesčio norma skaičiuojama nuo 10 proc. iki 18,4 proc., (pajamų mokesčio norma naudojama nuo 0 proc.). Taigi padidinus minimalią mėnesinę algą ir sumažinus pajamų mokesčio tarifą pajamos lieka gan aukštos, tačiau tarifas sumažintas visiems vienodai. Gaunantiems mažą algą jis beveik nejuntamas, o gaunantiems didelę – ženklus. Kitaip sakant, sumažėja valstybės pajamos, o žmogaus atlyginimo padidėjimas yra labai nežymus. Priežastis paprasta - pajamų mokesčio tarifo mažinimas, o ne neapmokestinamojo minimumo didinimas naudingesnis tiems, kurie daugiau uždirba. Jei gyventojų pajamų mokestis būtų mažinamas iki 20 proc., o neapmokestinamasis minimumas didinamas iki 400 litų, toks variantas būtų

naudingesnis mažas pajamas gaunantiems žmonėms. Fiskalinės politikos reformos, kaip gyventojų pajamų mokesčių mažinimas, skaidrina šalies ekonomiką, sukuria gyventojų gerovės pagrindą, tačiau tai neduoda norimo rezultato. Vadinasi, mokestinės naštos diferencijavimas, derinamas su išlaidų politika, gali iš esmės pakeisti ne tik pajamų lygį, bet ir diferenciacijos situaciją.

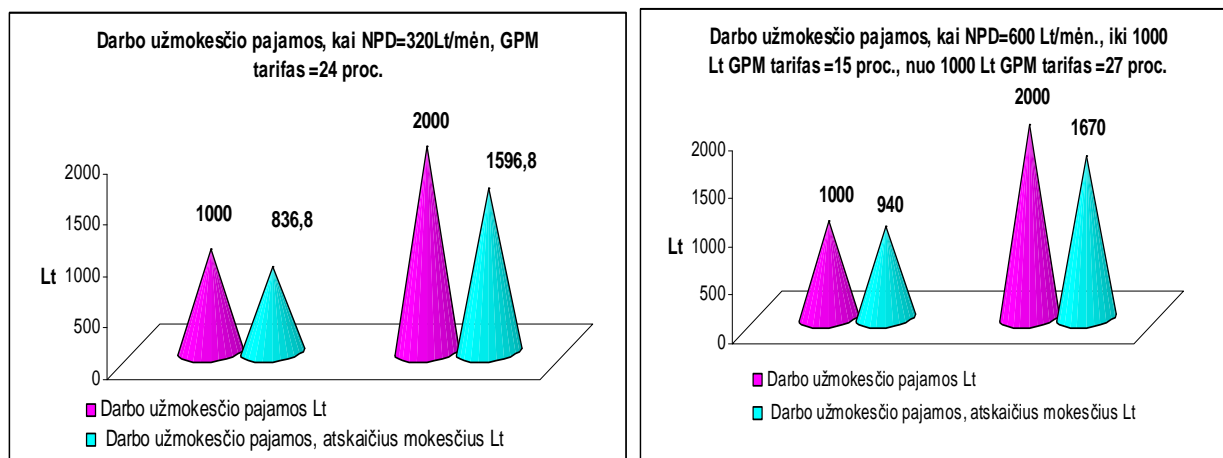
25 lentelė

Darbo užmokesčio pajamos pagal skirtingus GPM tarifo ir NPD derinius

	Darbo užmokestis, (Lt).	NPD, Lt/mėn.	Nuo 2008 m. sausio 1 d. galiojantis tarifas, proc.	Iki 1000 Lt. galiojantis tarifas, proc.	1000 Lt. galiojantis tarifas, proc.	Mokesčių suma iki 1000 Lt	Mokesčių suma nuo 1000 Lt	Mokesčių suma (Lt)	Darbo užmokestis, atskaičius mokesčius, (Lt)
I	1000	320	24 proc.	-	-	-	-	163,2	836,8
	2000	320	24 proc.	-	-	-	-	403,2	1596,8
II	1000	600	-	15 proc.	27 proc.	60	-	60	940
	2000	600	-	15 proc.	27 proc.	60	270	330	1670

*Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Analizuojant 25 lentelės duomenis, nustatyta, kad proporcinė sistema didina motyvą daugiau dirbti ir uždirbti, o tai formuoja viduriniąją klasę. Norint mažinti gyventojų atskirtį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų reikia didinti neapmokestinamąjį minimumą iki 600Lt/mėn. ir taikyti GPM tarifo derinį, kai iki 1000 Lt – 15 proc., o likusią algos dalį iki 27 proc.

36 pav. Darbo užmokesčio pajamų kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

Analizuojant 36 pav. duomenis, nustatyta, kad reikia padidinti NPD iki 600 Lt., pajamas iki 1000 Lt apmokestinti 15 proc. tarifu, o likusią algos dalį - 27 proc. tarifu. Tuomet žmogus, gaunantis

1000 Lt darbo užmokesčio, sumoka 60 Lt. GPM mokesčių ir grynosios pajamos lygios 940 Lt. (lyginant, su dabartine gyventojų pajamų mokesčių sistema, jis gautų daugiau 103,2 Lt), kai darbo užmokestis – 2000 Lt, jo grynosios pajamos yra 1670 Lt (padidėjo 73,2 Lt). Siekiant gerovės ir žmonių pajamų augimo, tolimesnio ekonomikos augimo, didesnio konkurencingumo, galimybės formuotiis viduriniajam visuomenės sluoksniui, būtina mažinti bendrą gyventojų pajamų mokesčio tarifą.

Skurdo mažinimas. Reikia efektyviau panaudoti esamas lėšas skurdui mažinti. Nauja priemonė Lietuvoje yra „**Atviras koordinavimo metodas**“. Šis metodas išskirtinis, nes daugelis kovos su skurdu sprendimų yra priimami vietiniame lygmenyje, t.y. ten, kur realiame gyvenime bendrauja pagalbos tiekėjas ir jos gavėjas bei atsisakoma sprendimų „nuleidimo nuo viršaus“. Norint kad sistema veiktų, ją reikia decentralizuoti, neventi kritiškai vertinti socialinės politikos, įtraukti į šį metodą socialinius darbuotojus, mokytojus, policijos pareigūnus, nevyriausybinės organizacijas, bažnyčios atstovus ir pačius paramos gavėjus bei kitus geros valios žmones.

Pripažįstama, kad atviras koordinavimo metodas yra geriausia alternatyva direktyvoms bei reglamentams, ypač tose srityse, kur Europos Sąjungos kompetencija yra silpna arba griežtas reguliavimas teisės aktais yra negalimas ar nepraktiškas. Šio metodo stiprybė yra ta, kad, siekiant bendrų tikslų, ES šalių narių vyriausybės rankos paliekamos laisvos, t.y. Europos Sąjungos mastu nustatomi siektini tikslai, o priemonės jiems pasiekti pasirenka nacionalinės vyriausybės. Tačiau atviras koordinavimo metodas turi ir trūkumą. Tai - nedidelis visuomenės susidomėjimas [59].

Skurdą spręsti reikėtų pradėti nuo socialinės apsaugos bei mokesčio sistemos tobulinimo. Bet šios sistemos kol kas yra naudingos tik dideles pajamas turinčioms šeimoms. Su skurdu reikia kovoti ekonominėmis priemonėmis, o valdžios veiksmai turi skatinti ekonominį efektyvumą. Pabrėžtina, kad socialinės išmokos neskatina imtis mažiau apmokamo darbo. Socialines išmokas ir mažų pajamų tapatumo skirtumą reikia didinti kaip ir darbo apmokėjimą.

Kita priemonė, kaip mažinti pajamų nelygybę tarp gyventojų, yra neapsiriboti vien tik politiniais sprendimais, bet ir įtraukti visuomenę į politinį gyvenimą, kad visuomenė galėtų reikšti sprendimą skurdo problemas. Vienas iš Europos Komisijos remiamų projektų „*Lietuva be atskirties ir skurdo*“- „*LabAS*“, kurio paskirtis - informuoti Lietuvos žmones apie skurdo ir socialinės atskirties problemas. Projektu „*LabAS*“ siekiama suteikti lietuviškai skurdo mažinimo politikai išties europinę dimensiją, pagrįsti šią politiką visuomenės ir valdžios bendradarbiavimu ir taip padaryti ją veiksmingesnę [28]. Šis projektas buvo pradėtas seminarais ir forumais savivaldybių bei vietos pilietinių organizacijų atstovams, seniūnams, regioninei žiniasklaidai. Šiuo metu penkiuose Lietuvos rajonuose baigiamos suburti darbo grupės, kurios, ekspertų konsultuojamos, analizuos vietines skurdo ir socialinės atskirties problemas, ieškos jų sprendimo būdų, kritiškai vertins nacionalinę skurdo mažinimo politiką ir teiks siūlymų, kaip ją tobulinti. Ypač svarbi projekto dalis – visuomenės informavimas apie skurdo ir atskirties būklę bei jos keitimo priemones [32].

Lietuvoje šis projektas taikomas pirmą kartą. Apskritis lygmenyje vykdomas toks sistemingas bandymas suburti įvairių profesijų vietinius gyventojus į darbo grupes, kurių tikslas - įgalinti žmones vertinti nacionalinę skurdo ir atskirties mažinimo politiką, daryti jai įtaką, kad ji taptų veiksmingesnė.

Norint sumažėtų skurdo rizika Lietuvoje bei ir Europoje, yra siūlomos trys galimos veiklos kryptys:

- skurdo rizikos mažinimas siejant tai su bedarbystės mažinimu bei naujų darbo vietų kūrimas turėtų būti prioritetu,
- skurdas net stipriuose namų ūkiuose rodo būtinybę įvesti tam tikrus minimumo standartus, užtikrinančius žmonių galimybę pragyventi iš jų uždarbio,
- socialinė politika yra būtina tiems žmonėms, kurie neturi pakankamai lėšų savo namiškių išlaikymui, tai padėtų sumažinti skurdo riziką.

Sumažinti dirbančiųjų už minimalią algą skaičių. Norint sumažinti dirbančiųjų skurdą siekiama, kad dirbančiųjų už minimalią algą dalis tarp visų dirbančiųjų ženkliai sumažėtų. Šie pokyčiai padėtų modernizuoti darbo vietas, naudoti kvalifikuotą darbą, kontroliuoti, kad darbdaviai neslėptų dalies darbo užmokesčio. Tuomet tik mažiausiai kvalifikuotas darbas liktų apmokamas minimalia alga. ES šalyse darbo užmokestis 2006 m. vidutiniškai sudarė apie 56 procentus nuo BVP, o Lietuvoje šis santykis yra žymiai mažesnis ir siekia 37 procentus. Vadinas, konkurencingumas reikalingas ir svarbus, tačiau jis turi būti socialiai orientuotas. Darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas turi būti kaip dalis nuolatinio mokymosi sistemos. Inovacijos, tobulesnės technologijos tampa viena iš pagrindinių sąlygų didinti įmonių konkurencingumą, prisitaikyti prie aplinkos pokyčių. Labai svarbu ugdyti darbuotojų gebėjimus greitai ir lengvai prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos sąlygų. Nuolatinis tęstinis profesinis mokymasis tampa pagrindine sąlyga konkuruoti darbo rinkoje, keisti joje darbo vietą.

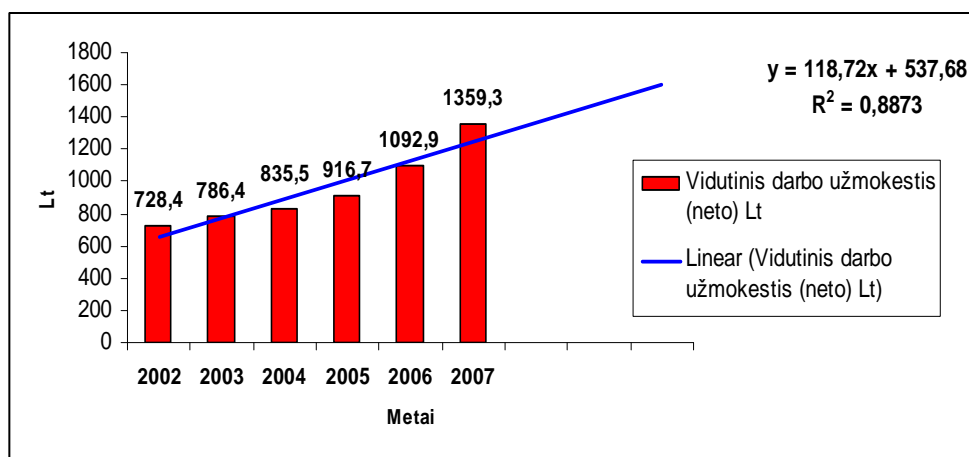
Pensijų didinimas. Dabar pajamų struktūra keičiasi bloga linkme: mažėja darbo pajamų dalis, bet didėja socialinės apsaugos išmokų dalis. Pensijų didinimo galimybes riboja ir teberiboja bendra ekonomikos situacija šalyje. Lietuvoje valstybinės socialinio draudimo pensijos yra mažos, nors įmokų tarifas vidutinis. Vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija 2006 m. buvo 477 litų, o vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (neto) buvo 1092,9 litų. Pajamos senatvėje garantuojamos einamojo finansavimo ir kaupimo mechanizmų derinimu. Einamojo finansavimo pensijų perkamoji galia didėja maždaug tokiu pat tempu kaip ir vidutinio darbo užmokesčio perkamoji galia.

Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos ir darbo užmokesčio santykis

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vidutinė senatvės pensija, Lt	313	318	323	341	372	420	477
Vidutinės senatvės pensijos ir darbo užmokesčio (neto) santykis, proc.	45	45	44	43	44	46	44

Šaltinis. *Socialinė apsauga Lietuvoje 2006 m.* (2007). Vilnius. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1120>>.

Analizuojant 26 lentelės duomenis, galima teigti, jog nuo 2000 m., vidutinė senatvės pensija didėja, tačiau tik nedidelėmis proporcijomis. Lyginant 2006 m. su 2000 m. pensija vidutiniškai padidėjo tik 164 Lt, nors kainos išaugo kone dvigubai. Analizuojant vidutinės senatvės pensijos ir (neto) darbo užmokesčio santykį, galima daryti išvadą, kad didžiausia reikšmę turi vidutinis darbo užmokesčio didėjimas. Santykis kito netolygiai (2000 m. jis buvo 45 proc., o 2003 m. siekė tik 43 proc.). Didžiausias augimas pastebėtas 2005 m., tuomet siekė net 46 proc. Vėlesniais metais šis santykis vėl mažėjo. Tai lemia Lietuvos ekonominė padėtis, kuri per pastaruosius metus itin ženkliai pakito (žr. 17 priedą).

37 pav. Vidutinio darbo užmokesčio prognozė

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

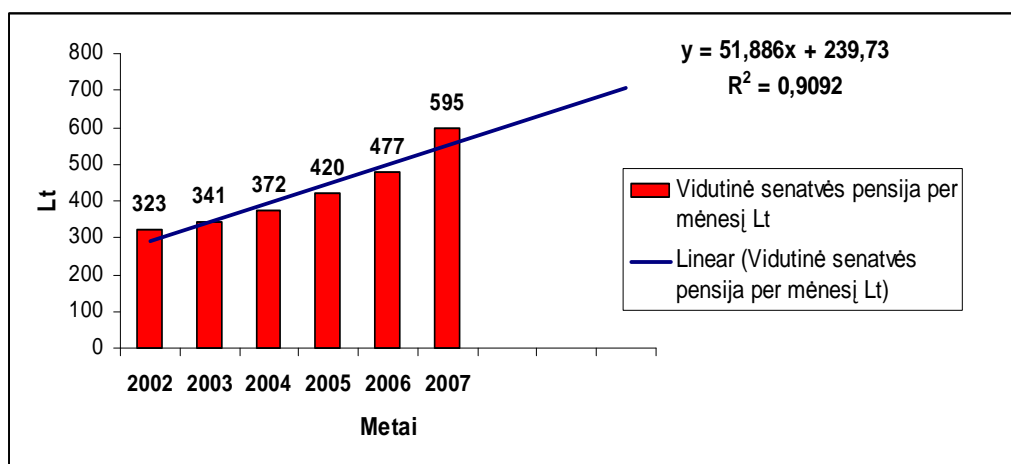
Remiantis trendo lygtimi apskaičiuojamas vidutinis darbo užmokestis 2008, 2009 ir 2010 metais:

$$2008 \text{ metais} - y_i = 537,68 + 118,72x = 1368,72 \text{ Lt,}$$

$$2009 \text{ metais} - y_i = 537,68 + 118,72x = 1487,44 \text{ Lt,}$$

$$2010 \text{ metais} - y_i = 537,68 + 118,72x = 1606,16 \text{ Lt.}$$

Analizuojant 37 paveikslo duomenis nustatyta, kad vidutinis darbo užmokestis 2008 metais siekia 1368,72 Lt, 2009 m. - 1487,44 Lt, o 2010 m. - 1606,16 Lt. Prognozė rodo, kad vidutinis darbo užmokestis augs.

38 pav. Vidutinės senatvės pensijos prognozė

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

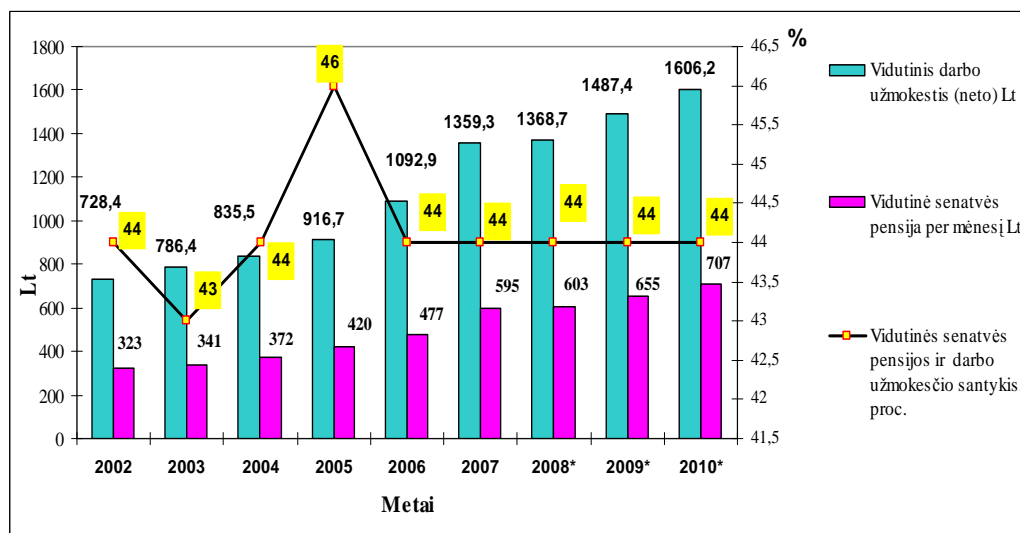
Remiantis trendo lygtimi apskaičiuojama vidutinė senatvės pensija 2008, 2009 ir 2010 metais:

2008 metais – $y_i = 239,73 + 51,886x = 602,93$ Lt,

2009 metais – $y_i = 239,73 + 51,886x = 654,82$ Lt,

2010 metais – $y_i = 239,73 + 51,886x = 706,70$ Lt.

Analizuojant 38 paveikslo duomenis nustatyta, kad vidutinė senatvės pensija 2008 metais siekia 602,93 Lt, 2009 m. - 654,82 Lt, o 2010 m. - 706,70 Lt. Prognozė rodo, kad vidutinė senatvės pensija auga.

39 pav. Vidutinio darbo užmokesčio, pensijų dinamika ir jų santykis 2002-2010 m.

*Prognozuojami dydžiai.

**Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis apskaičiavimais.

Analizuojant 38 pav. pateiktus duomenis galima teigti, kad vidutinė senatvės pensija ir vidutinis darbo užmokesčio tarpusavyje koreliuoja. Nuo 2002 m. iki 2006 m. vidutinis darbo užmokesčio buvo 951,53 Lt, pensija – 428,5 Lt, o vidutinis senatvės pensijos ir darbo užmokesčio

santykis (neto) vidutiniškai siekė 44,67 proc. Didinant pensijas siekiama, kad mažiausių pensijų dydžiai nebūtų mažesni už santykinę skurdo ribą, o vidutinės pensijos dydžio santykis su vidutiniu šalies uždarbiu (uždarbio pakeitimo pensija norma) pasiektų 60 procentų. Vadinasi, norint pasiekti, kad vidutinių pensijų dydžio santykis su vidutiniu šalies uždarbiu būtų 60 proc., reikia senatvės pensiją didinti iki 916 Lt o vidutinį darbo užmokestį - 1526,6 Lt. Prognozės rodo, kad 2008-2010 m. vidutinis darbo užmokestis ir vidutinė senatvės pensija auga, tačiau vidutinis senatvės pensijos ir darbo užmokesčio santykis (neto) vidutiniškai sieks tik 44 proc. Taigi valstybės nesugebėjimas identifikuoti skurdo židinių (pensininkų, kaimo gyventojų ir pan.) ir tinkamai bei tiksliai pritaikyti jiems efektyvią socialinę politiką prisideda prie diferenciacijos augimo.

27 lentelė

Apskritis politikos stiprinimo priemonės

Priemonės	Uždaviniai
Investicijų padidinimas į atsiliekančias apskritis taip užtikrinant užimtumą	➤ Naudojantis struktūrinių fondų investicine parama kurti kaime naujas darbo vietas.
Nedarbo mažinimas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kurti apskričių politikos ekonomines, finansines bei socialines priemones, skirtas ilgalaikės aukštos bedarbystės rajonų problemoms spręsti. ➤ Kaime skatinti tas alternatyvias veiklos kryptis, kurios susijusios su žemės ūkiu ir gali būti papildomu pajamų šaltiniu šalia pagrindinės - žemės ūkio veiklos.
Smulkaus ir vidutinio verslo plėtros sąlygų gerinimas	➤ Panaudojant struktūrinių fondų lėšas skatinti, kad atsiliekančios apskritys galėtų kurti geresnę ateitį.

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Analizuojant 26 lentelės pateiktus duomenis pabrėžtina, kad reikia sudaryti palankias sąlygas privataus sektoriaus veiklai bei skatinti investicijas į atsiliekančias apskritis, tuo užtikrinant nedarbo skirtumų mažinimą ir kurti darbo vietas ypač didelio nedarbo bei kaimo vietovėse. Vertėtų sudaryti sąlygas smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai. Probleminių apskričių gyventojai pasmerkti ilgalaikiam skurdui bei atskirčiai, jie yra atsidūrę uždarame priežasčių rate: žemos pajamos, menkos galimybės įsidarbinti, nepakankamas išsimokslinimo lygis, ribotos pasirinkimo galimybės bei silpna motyvacija. Tik tikslinga valstybės politika ir bendruomenės dalyvavimas galėtų padėti įveikti socialinę atskirtį ir skurdą. Šiandien įgūdžiai ir kompetencija turi ypatingą svarbą didesniai ir geresnės kokybės užimtumui, ekonomikos augimui bei socialinei sanglaudai – tai būtinausios šalies apskričių socialinės – ekonominės sanglaudos sąlygos.

Nors nedarbo lygio vidurkis yra svarbus socialinės sanglaudos rodiklis, jis neatspindi užimtumo kokybės. Egzistuoja dideli samdomojo darbo pajamų skirtumai tarp apskričių, labiausiai išsiskiria pažengusios apskritys (Vilniaus, Klaipėdos ir Kauno). Vyraujantis apskrityje menkai

apmokamas darbas žemės ūkyje ir didelė socialinių išmokų dalis namų ūkių pajamų struktūroje yra pagrindinės tokių skirtumų priežastys. Atsilikusiose apskrityse socialinės išmokos sudaro apie pusę gyventojų pajamų, tuo tarpu šalies vidurkis siekia 30 procentų [63].

Europos Sąjungos tiesioginės išmokos žemės ūkio subjektams suteikia galimybes mažinti gyventojų pajamų teritorinę diferenciaciją. Mažiausiai pajamų gaunama kaimo vietovėse, todėl ES tiesioginės išmokos žemės ūkio subjektams turėtų šiek tiek padidinti pajamas. Kita vertus, prognozuojamas nedarbo padidėjimas dėl ūkių stambinimo, kuri sąlygoja tiesioginės išmokos. Prognozuojamas tiesioginių ES išmokų žemės ūkio subjektams teritorinis pasiskirstymas rodo, kad išmokos tik šiek tiek (nuo 1,7 iki 1,6 karto) galėtų sušvelninti gyventojų pajamų teritorinę diferenciaciją [63].

Svarbiausia apskričių politikos įgyvendinimo priemonė – struktūrinė ES parama. 2007–2013 m. Lietuvai bus skirta daugiau kaip 23 mlrd. litų struktūrinės paramos, kuri bus skirstoma atsižvelgiant į keturias veiksmų programas, atitinkančias 3 prioritetines paramos panaudojimo kryptis: produktyvūs žmogiškieji ištekliai, konkurencingas ekonomikos augimas, gyvenimo kokybė ir sanglauda. Taigi panaudodami struktūrinių fondų lėšas, apskritys galėtų padėti tvirtus geresnės ateities pagrindus. Būtina pabrėžti, kad didžioji dalis paramos lėšų nusistovi didžiausiuose miestuose, o tai reiškia, kad probleminės apskritys netenka lėšų, kurios padėtų išvengti susiklosčiusios padėties.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

- ✓ Atlikus mokslinės literatūros, leidžiančios apibūdinti gyventojų pajamų diferenciaciją, analizę, nustatyta, kad namų ūkių disponuojamųjų pajamų lygis, jų struktūra ir kitimas priklauso nuo daugelio veiksnių:
  - vaikų skaičiaus namų ūkyje,
  - namų ūkio galvos amžiaus, lyties ir gyvenamosios vietos,
  - dirbančiųjų skaičiaus namų ūkyje,
  - namų ūkio pajamų šaltinio ir kt.
- ✓ Išanalizavus mokslinę literatūrą, nustatyta, kad pajamų nelygybės padidėjimas gali paskatinti investicijas ir ekonomikos augimą, o santykinio skurdo mažinimo priemonės gali tam trukdyti. Tokia rizikinga priemonė būtų - mokesčių progresyvumo didinimas.
- ✓ Tyrimo metu nustatyta, kad priklausomybę atitinkamai socialinei-ekonominei grupei ypač lemia tai, jog žemdirbiai ir verslininkai didesnę dalį pajamų gauna iš individualios veiklos ir verslo. 2006 m. pajamos gautos iš individualios veiklos sudarė 71,70 proc. visų žemdirbių ir verslininkų pajamų, o 2006 m. samdomųjų darbuotojų atlyginimas sudarė 80,41 proc., pensininkai socialines išmokas gavo iš viso 78,42 proc. 2006 m. lyginant su 2005 m. žemdirbių pajamos gaunamos iš socialinių pašalpų padidėjo daugiau 1,17 karto, o verslininkų pajamos, gaunamos iš samdomojo darbo, padidėjo daugiau kaip 1,64 karto.
- ✓ Atlikus Lietuvos namų ūkių disponuojamųjų pajamų analizę, nustatyta, kad per pastarąjį laikotarpį žemdirbių namų ūkių skaičius mažėja, tačiau samdomųjų darbuotojų skaičius didėja. Lietuvos ekonomikos augimas sudarė palankias sąlygas namų ūkiui gauti didesnes pajamas, didinti užimtumą bei mažinti nedarbą. Namų ūkių narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį 2006 m. lyginus su 2002 metais, pasikeitė:
  - 5,1 proc. padidėjo namų ūkių narių, kurių pagrindinis pajamų šaltinis yra samdomojo darbo pajamos ne iš žemės ūkio, dalis, tam turėjo įtakos samdomųjų darbuotojų skaičiaus padidėjimas.
  - 2 proc. sumažėjo namų ūkių narių, kurių darbas asmeniniame žemės ūkyje laikomas pagrindiniu pajamų šaltiniu, dalis.
- ✓ Tyrimo metu nustatyta, kad samdomojo darbo pajamų 2006 m. mažiausiai gauna žemdirbiai (53 Lt) ir pensininkai (27,8 Lt). Tokią statistiką lemia tas faktorius, kad Lietuvoje yra nemaža dalis namų ūkių, kuriuos sudaro samdomojo darbo nedirbantys asmenys (pensininkai, studentai ir pan.). Savarankiškai dirbantys asmenys 2006 m. gavo 20 proc. didesnes pajamas nei samdomieji darbininkai ir gerokai didesnes nei žemdirbiai ar pensininkai.

- ✓ Atlikus Lietuvos namų ūkių disponuojamųjų pajamų analizę, nustatyta, kad didžiausias lėšas gaunantys asmenys atitrūksta nuo vidutinio lygio. To priežastis galėtų būti pajamų struktūros skirtumas. Turtingiesiems garantuota didesnė turto ir komercinės veiklos dalis bei menka priklausomybė nuo išmokų, o skurstantiesiems svarbiausias pajamų šaltinis yra socialinės išmokos. Valstybinės pajamos neauga taip sparčiai kaip rinkos pajamos, todėl didėja atskirtis.
- ✓ Atlikus vidutinių disponuojamųjų pajamų skirtumų apskrityse analizę, nustatyta, kad piniginių disponuojamųjų pajamų regioninė diferenciacija yra didesnė nei visų kitų disponuojamųjų pajamų. Apskrityse natūrinės pajamas daugiausia sudaro nemokamai gaunamos paslaugos, maisto produktai ir kitos prekės. Panevėžio apskrityje gyventojai santykinai mažai uždirba, todėl ir jų gyvenimo kokybė atsilieka nuo šalies vidutinio lygio. Lyginant pajamų regioninę diferenciaciją pagal atskiras pajamų rūšis, pastebima, kad variacijos koeficientai lieka pastovūs sandomo darbo pajamų, rentos bei socialinių išmokų atveju.
- ✓ Lietuvos ir ES valstybių skurdo lygio analizės metu, nustatyta, kad skurdo lygis ES, įskaičiavus visas socialines išmokas, 2005 m. buvo didžiausias dviejose valstybėse – Lietuvoje (21 proc.) ir Lenkijoje (21 proc.). Skurdo lygis buvo truputį žemesnis Latvijoje (19 proc.) ir Estijoje (18 proc.). Lietuvoje daugiau žmonių patiria skurdą negu kitose Europos Sąjungoje valstybėse. Lietuva neefektyviai naudoja priemones, skirtas skurdui ir socialinei atskirčiai mažinti.
- ✓ Atlikus darbo užmokesčių Lietuvoje ir ES šalyse analizę, nustatyta, kad nepaisant atlyginimų augimo spartos, Lietuva pagal darbo užmokesčio dydį dar gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Dideli darbo jėgos kaštai yra viena rimčiausių kliūčių steigti naujiems verslams ir didėti užimtumui, o nuo to priklauso ir darbo užmokesčio bei pensijų dydis. Daugiausiai uždirbantys gauna vidutiniškai septynis kartus daugiau negu mažiausiai uždirbantys. Skirtumas yra didesnis tik Portugalijoje, kur turtingiausio kvintilio (penktadalio) asmenų piniginės disponuojamosios pajamos buvo net 8,2 karto didesnės už skurdžiausio kvintilio, Lietuvoje siekė – 6,9 kartus, o Švedijoje siekė tik 3,3 kartus.
- ✓ Lietuvos ir ES valstybių pajamų mokesčio tarifų analizės metu, nustatyta, kad progresinę mokesčių sistemą turinčiose šalyse mažiausias pajamas gaunančių gyventojų pajamos apmokestinamos nuliniu arba santykinai nedideliu tarifu. Aukštesnius nei 30 proc. tarifas ES senosios valstybės paprastai taiko didesnėms nei 1000 eurų pajamoms. Didžiausias, kelis tūkstančius ir daugiau per mėnesį siekiančias pajamas gaunantiems gyventojams taikomi aukšti – 40 proc. ir daugiau siekiantys pajamų mokesčio tarifai. Tokie aukšti tarifai taikomi Austrijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Olandijoje, Lenkijoje, Airijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje. Progresinius pajamų mokesčių tikslas - kuo daugiau uždirbančio žmogaus pajamų apmokestinti didesniu tarifu.

- ✓ Atlikus Lietuvos namų ūkių disponuojamųjų pajamų analizę, buvo patvirtintos pirmoji ir antroji tyrimo hipotezės, kad kaimo gyventojų asmeninių pajamų dalis iš socialinių išmokų lyginant su miesto gyventojų pajamomis yra žymiai didesnė, tačiau kasmet ji mažėja ir didėjant kaimo gyventojų disponuojamoms pajamos, nedarbo lygis kaime mažėja. Buvo nustatyta, kad kaimo gyventojų pajamose 2006 m. įvairios pensijos ir pašalpos sudarė didesnę dalį – 28,5 proc. visų pajamų, o mieste - tik 18,6 proc., tačiau 2002 m. kaime socialinės išmokos sudarė 32,5 proc. gyventojų pajamų, o miestiečio - 21,9 proc. Analizuojant duomenis pastebima, kad kaimo gyventojų asmeninių pajamų dalis iš socialinių išmokų lyginant su miesto gyventojų pajamomis yra žymiai didesnė, tačiau kasmet ji mažėja. Didėjant kaimo gyventojų disponuojamosioms pajamos 2002 m. buvo 320,4 proc., o jau 2006 m. – 583,9 proc. Nedarbo lygis kaime 2002 m. buvo 9,7 proc., o 2006 m. – 6,0 proc. kaime.
- ✓ Atlikus Lietuvos namų ūkių disponuojamųjų pajamų analizę, buvo patvirtinta trečioji tyrimo hipotezė, kad norint mažinti gyventojų atskirtį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų reikia didinti gyventojų neapmokestinamąjį pajamų minimumą. Buvo nustatyta, kad pajamų mokesčio tarifo mažinimas, o ne neapmokestinamojo minimumo didinimas naudingesnis tiems, kurie daugiau uždirba. Lietuvoje labiausiai apmokestinami ne didžiausias pajamas gaunantys asmenys, o daugiausia iš darbo uždirbantys asmenys.
- ✓ Remiantis atliktos analizės rezultatais, siūloma:
  - *Arba didinti gyventojų neapmokestinamo pajamų minimumą ir mažinti pajamų mokesčio tarifą.* Padidinus minimalią mėnesinę algą ir sumažinus pajamų mokesčio tarifą pajamos lieka gana aukštos, tačiau tarifas sumažintas visiems vienodai, o gaunantiems mažą algą jis beveik neįjuntamas, o gaunantiems didelę – ženklus. Jei neapmokestinamasis pajamų minimumas didinamas nuo 320 Lt iki 400 Lt, o gyventojų pajamų mokesčio tarifas lygus 20 proc., o gyventojų vieno mėnesio darbinės pajamos lygios 1000 Lt. Tuomet gyventojų gaunamos pajamos būtų 880 Lt (gauna net 63,6 Lt daugiau). Neapmokestinamo pajamų minimumo didinimo atveju, žymiai pagerėja mažas pajamas gaunančių gyventojų padėtis. Geriausi rezultatai mažinant socialinę atskirtį būtų pasiekti derinant NPD didinimą ir GPM mažinimą.
  - *Arba didinti gyventojų neapmokestinamo pajamų minimumą ir taikyti įvairius GPM tarifų derinius, priklausančius nuo gaunamų pajamų.* Norint mažinti gyventojų atskirtį tarp turtingųjų ir skurstančiųjų reikia didinti neapmokestinamąjį minimumą iki 600Lt/mėn. ir taikyti GPM tarifo derinį, kai iki 1000 Lt – 15 proc., o likusią algos dalį iki 27 proc. Tuomet žmogus, gaunantis 1000 Lt darbo užmokesčio pajamų, sumoka 60 Lt. GPM mokestį ir grynosios pajamos lygios 940 Lt. (gautų net 103,2 Lt daugiau nei dabar).

LITERATŪRA

1. Bagdanavičius, J. (2006). Žmogiškojo kapitalo plėtra. Lietuvos ūkio transformacija 1990-2005 metais. *Ekonominės ir socialinės politikos studijos*. Vilnius: Leidykla. p. 343.
2. Bagdonas, E. (2004). *Socialinė statistika. Pirmoji dalis*. Metodai. Kaunas: Technologija. p. 67-73.
3. Balinskaitė, V., Masiulaitytė, I. Namų ūkių ir pajamų struktūros kitimas. Demografinė situacija, socialinė būklė. *Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=1>.
4. Bartosevičienė, V., Gudonavičius, L. (2006). *Formulių rinkinys ekonominei statistikai*. Kaunas: Technologija, p. 6.
5. Barzdenytė, B. (1999). Pajamų pasiskirstymo lyginamoji analizė. *Verslas, vadyba ir studijos '98*. IV respublikinės konferencijos medžiaga. I tomas. [Vilnius, 1998 m. lapkričio 11-13 d.]. Vilnius: Technika, p.58-63.
6. Beržinskienė, D., Martinkus, B. (2005). *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Monografija. Kaunas: Technologija, p. 119.
7. Blažienė, I. (1999). Diskusiniai asmeninių pajamų diferenciacijos ir nelygybės klausimai. *Verslas, vadyba ir studijos '98*. IV respublikinės konferencijos medžiaga. I tomas. [Vilnius, 1998 m. lapkričio 11-13 d.]. Vilnius: Technika, p. 82-86.
8. Blažienė, I. (2002). *Gyventojų pajamos ir jų normalizavimas Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
9. Breen, R., García-Penalosa, C. *Income inequality and macroeconomic volatility: an empirical investigation*. Review of Development Economics, 9(3), 380–398, 2005 [žiūrėta 2008-01-06]. Prieiga per Internetą <<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=12&hid=103&sid=b7c42802-bef9-4f75-868c-87048a960ddb%40sessionmgr103>>.
10. Burrell, Q, L., *Measuring similarity of concentration between different informetric distributions: two new approaches*. [žiūrėta 2008-01-06]. Prieiga per Internetą <<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=17&hid=103&sid=b7c42802-bef9-4f75-868c-87048a960ddb%40sessionmgr103>>.
11. Buškevičiūtė, E. (2005). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija, p. 64.
12. Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija. p. 538-540.
13. Buškevičiūtė, E., Pukelienė V. (1998). *Valstybės mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija, p. 46,47,151-152.
14. *Darbo mokesčių lyginamoji analizė: tarifai, tendencijos, perspektyvos*. [žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per Internetą, <<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Mokest/ESpajamos.pdf>>.

15. Dėl vyrų ir moterų lygybės 2006 m. Komisijos ataskaita tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir Socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui.
16. *Einkommensverteilung in Entwicklungsländern: Spielt Handel eine Rolle?* [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą:
<<http://w3.ub.unikonstanz.de/v13/volltexte/2003/1074//pdf/Einkommensverteilung.pdf>>.
17. *Ekonomika: studijų knyga*. (2006). Kaunas: VDU leidykla p. 168.
18. Estimation of variance of Gini koefficient for income distribution (2003). *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* 27. Kaunas: VDU leidykla. p. 47-57.
19. Gavelis, V., Klimašauskienė, D., Kostelnickienė, V. (2000). *Mikroekonomika*. Vilnius: Enciklopedija. p. 294-295, 298, 299, 302.
20. Gerikienė, V., Blažienė, I. (2003). Minimalaus darbo užmokesčio diferencijavimas: tarptautinės nuostatos ir Europos Sąjungos šalių patirtis. *Jurisprudencija*. T. 40(32), p. 56-64.
21. *Gyvenimo lygis ir skurdas 2005 m.* [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą:
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=1286&download=1&PHPSESSID=d6a678c442cc193fabcbcb480e42d24e>.
22. *Gyvenimo lygis*. [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą:
<http://www.un.lt/images/socialine_raida/lt/1999/5SKYRIUS.pdf>.
23. *Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2006 m.* (2007)Vilnius. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą.<www.stat.gov.lt/en/catalog/download_release/?id=2175&download=1&doc=897&PHPSESSID=>.
24. *Gyventojų pajamos Lietuvos ekonomikos 2006 metų ketvirčio apžvalga*. [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą:
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/download_release/?id=1655&download=1&PHPSESSID=a7074bb74a48b3033b67362d9b96c7b1>.
25. *Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas*. Aktuali redakcija nuo 2006 12 07. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
26. Income poverty and social exclusion in the EU 25. Statistics in focus — Population and social conditions — 13/2005.
27. Income poverty in the European Union. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2007.
28. Informacija apie projektą LabAS. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą
<<http://www.skurdas.lt/UserFiles/projektas.doc>>.

29. In-Work Poverty. [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-05-005/EN/KS-NK-05-005-EN.PDF>.
30. Kėdaitis V., Vaškevičiūtė, D. (2007). *Lietuvos regionų ekonominio-socialinio išsivystymo skirtumų vertinimas daugiamačių analizės metodais*. Lietuvos statistikos darbai. [žiūrėta 2008-01-22]. Prieiga per Internetą.
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=9&id=1142&PHPSESSID=7293bca3f5ffc24dfeaa78d0c007b9b8>.
31. *Knyga 2004-2008 Seimo nariams ir rinkėjams*. (2004). Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas. p. 226-228.
32. Kvedaraitė, V. *Lietuva be atskirties ir skurdo- LabAS*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą. <<http://www.skurdas.lt/labas/index.php?id=4&st=27>>.
33. Lazutka, R. (2001). Pajamos, vartojimas ir skurdas. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo Liber, p. 102-110.
34. Lazutka, R. (2003). Gyventojų pajamų nelygė. *Filosofija. Sociologija 2*, Vilnius: Lietuvos mokslo akademijos leidykla. p. 22-29.
35. Lazutka, R. *Gyvenimo lygis ir skurdas*, [žiūrėta 2007-11-20]. Prieiga per Internetą:
<http://www.un.lt/images/socialine_raida/lt/1998/4SKYRIUS.pdf>.
36. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universiteto leidykla. p. 14-15.
37. Lietuvos ekonomikos perspektyvos 2007 m. Dnb NORD banko. [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą < <http://www.dnb nord.lt/lt/about/review/>>.
38. LLRI pastabos dėl progresinių mokesčių įvedimo pasekmių Lietuvoje. (2007) [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą.
<www2.freema.org/.../lri_pastabos_del_progresiniu_mokesciu_ivedimo_pasekmiu_lietuvoje/4224;read;1-58k>.
39. *Makroekonomika*, (2005). Kaunas: Technologija. p. 89, 91, 565.
40. Martinkus, B., Žilinskas, V., (2001). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija. p. 241-242.
41. Martišius, S. A. (2002). *Pagrindiniai statistiniai matai*. Vilnius: Technika. p.145.
42. Martišius, S. A., Vaičiūnas, G. P. (2001). *Taikomoji statistika ekonomistams ir vadybininkams (teorija ir metodai)*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. p. 40-41.
43. *Minimalus darbo užmokestis*. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą.<
www.lrtt.lt/Tyrimai/Minimalus_darbo_uzmokestis.doc>.
44. *Minimum wages 2007*. Variations from 92 to 1570 euro gross per month. Population and social conditions. Statistics in focus. 71/2007. [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą

- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-07-071/EN/KS-SF-07-071-EN.PDF>.
45. Misiūnas A., Bratčikovienė, N. (2007). *Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas*. Lietuvos statistikos darbai. [žiūrėta 2008-01-22]. Prieiga per Internetą.
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=1&cat_id=9&id=1142&PHPSESSID=7293bca3f5ffc24dfeaa78d0c007b9b8>.
46. Misiūnas, Al., Rukšėnaitė, J. (2007). Gyventojų pajamų nelygybė pasaulyje. *Mokslas ir gyvenimas*, 2007 Nr.3, psl.15-17.
47. Molienė, G, O. (2004). *Statistika. Mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus Verslo kolegija, p. 47-50, 70-72.
48. Muuer. Ch. *Defining poverty lines as a Fraction of Central Tendency*. Southern Economic Journal 2006, 72(3), 720-729, [žiūrėta 2007-01-06]. Prieiga per Internetą
<<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=8&hid=103&sid=b7c42802-bef9-4f75-868c-87048a960ddb%40sessionmgr103>>.
49. *Namų ūkio biudžetai 2006 m.* [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą
<<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1108>>.
50. Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2002 m. (2003 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.
51. Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2003 m. (2004 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.
52. Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2004 m. (2005 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.
53. Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2005 m. (2006 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.
54. Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2006 m. (2007 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.
55. *Pajamos*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą
<www.mruni.lt/.../katedros/bankininkystes_ir_investiciju_katedra/2007m/paskaitos/9P.GyventojuPajamos.doc>.
56. Pajuodienė, G. M. (1998). Mokesčiai Lietuvoje: jų naštos ir struktūros lyginamoji analizė. *Apskaitos ir mokesčių apžvalga*, 1998, Nr. 11.
57. Pajuodienė, G. M. (1999). Gyventojų pajamos ir mokesčių našta. *Aktualūs socialiniai politikos klausimai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimo institutas. p. 30-31.
58. Paliulytė, R. (2005). *Makroekonomika*. Vilnius: Vilniaus Vadybos aukštoji mokykla, p. 12.
59. Paluckas, G. Kokią Gerovės valstybę kuriame (-sime) Lietuvoje? Socialinių ekonominių tyrimų institutas. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą.
<http://www.seti.lt/?_nm_mid=TXI3ekxEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no>.
60. *Pažyma mokesstinė našta Europos Sąjungos valstybėse ir Lietuvoje*. Ekonomikos ir finansų departamentas ekonominės analizės skyrius 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per

- Interneta. <http://www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/BVP%20ir%20mokesciu%20nasta.pdf>.
61. *Progresiniai mokesčiai: ekonomikos stabdis ar visuotinės gerovės garantas?* [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą <<http://www.verslosavaite.lt/content/view/711/49/>>.
  62. Rainer Trinczek. Wide variations in minimum wage among EU Member States. 2007-10-10.
  63. *Regioninė raida: tendencijos ir problemos ES paramos įgyvendinimas.* [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą <www.starkeviciute.lt/files/docs/final%20studija.doc>.
  64. *Rinkos ekonomika ir valstybinis reguliavimas* (1990). Vilnius: Balticon, p. 324-328, 321.
  65. Rudzkienė, V. (2005). *Socialinė statistika*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras, p. 122, 129, 131, 141.
  66. *SADM gyventojų pajamų, išlaidų ir apmokestinimo tyrimo socialinės stratifikacijos požiūriu apžvalga* [žiūrėta 2007-12-10]. Prieiga per Internetą: <www.am.lt/VI/files/0.830623001039504375.doc>.
  67. *Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje.* [žiūrėta 2007-11-10]. Prieiga per Internetą: <<http://www.skurdas.lt/lt/files.php?start1=0&start2=3>>.
  68. *Skurdas Lietuvoje. Ką daryti?* [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <http://www.skurdas.lt/UserFiles/File/Skurdas_Lietuvoje.pdf>.
  69. *Skurdo būklės Lietuvoje 2001 metų pranešimas*, (2001). Vilnius: Jungtinių tautų vystymo programa, p.23-28.
  70. *Socialinė apsauga Lietuvoje 2006*. Vilnius. 2007 m. [žiūrėta 2008-02-01]. Prieiga per Internetą. <<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/viewfree/?id=1120>>.
  71. Stačiokas, R. (2003). *Apmokestinimas ir mokesčiai Europos Sąjungoje*. Kaunas : Technologija, p. 75.
  72. *Statistiniai metodai moksliniame tyrime.* [žiūrėta 2007-12-01]. Prieiga per Internetą <www.su.lt/filemanager/download/684/4.%2520Statistiniai%2520metodai.pdf+Statistikos+metod%C5%B3&hl=lt&ct=clnk&cd=18&gl=lt>.
  73. Šileika, A. (2006). Socialinė politika: keliai ir klystkeliai. *Veidas*. 2006 spalio 12, Nr.41.
  74. Šileika, A., Blažienė, I. (1999). Metodologiniai gyventojų pajamų tyrimas. *Socialiniai tyrimai: tarpdisciplininis požiūris. 1998-1998-9 (2-3)*. Šiauliai, p. 6-13.
  75. Šileika, A., Blažienė, I. (1999). The concept and the headcount ratio of poverty in Lithuania. *Aktualūs socialiniai politikos klausimai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimo institutas. p. 7-23.
  76. Šileika, A., Blažienė, I. (2000). Gyventojų pajamų diferenciacija ir skurdas Lietuvoje. [žiūrėta 2006-12-10]. Prieiga per Internetą <http://www.lbank.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos2000_3/sileika.pdf>.

77. Šileika, A., Blažienė, I. (2000). Lietuvos gyventojų pajamos ir skurdo problema. *Ekonomika. Mokslo darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. p. 146.
78. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). Investicijos į žmogiškąjį kapitalą ir jų efektyvumas. *Mokslo darbai. Ekonomika*, Vilnius: VU leidykla. p. 146-156.
79. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). Piniginė parama šeimoms, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys. *Tiltai*, 2, (23). Klaipėda.
80. *Tik kas šeštas Lietuvos gyventojas neturi ekonominių sunkumų*. Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo išankstiniai rezultatai. [žiūrėta 2008-01-06]. Prieiga per Internetą <<http://www.vakarai.lt/article.php?id=55>>.
81. Valkauskas, R. (2004). *Statistika: antrasis leidimas*, Vilnius: Vilniaus Vadybos kolegija. p. 130, 131, 142.
82. Vilkas, E. (2006). Pajamų ir turto pasiskirstymas. *Veidas*. 2006 vasario 23, Nr.8.
83. Vitunskienė, V. (1997). *Namų ūkio ekonomika: mokymo priemonė aukštesniųjų Žemės ūkio mokyklų studentams ir moksleiviams*. Vilnius: Presvika. p. 150-158.
84. Wonnacott, P., Wonnacott., R. (1994). *Makroekonomika*, Kaunas: Littera. p. 98-99, 483.
85. Wonnacott, P., Wonnacott., R. (1998). *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
86. Zabaraukaitė, R. (2005). Socialinių – ekonominių rodiklių panaudojimas skurdo bei jo priežasčių tyrimo Lietuvos regionuose. *Verslas, vadyba ir studijos 2004. Mokslo darbai*. Vilnius: VGTU leidykla. p. 254.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ANALIZĖ

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: Statistikos departamento pateiktomis sąvokomis.

D

Darbo užmokestis - pinigine forma išreikštas pajamų šaltinis; jis vertinamas kaip nacionalinių pajamų dalis, kurias visuomenė moka savo nariams pagal jų sunaudoto darbo kiekį bei kokybę jų materialiniams ir kultūriniais poreikiams tenkinti, tai atlygis darbuotojams už jų darbo jėgas kaip gamybos veiksnio panaudojimas.

Disponuojamosios pajamos – tai visos piniginės ir natūrinės pajamos, kurios gautos už darbą, iš ūkininkavimo, verslo, amatų, laisvos profesinės veiklos, o taip pat pensijos, įvairios pašalpos, stipendijos, pajamos iš turto, renta ir kita.

G

Gyvenimo lygio sąvoka – asmenų ar grupės asmenų gyvenimo lygio sąvoka yra siejama su daugybe įvairių faktorių. Kai kuriuos iš jų lengva išmatuoti, kai kuriuos – ne.

K

Kitos pajamos – tai stipendijos, alimentai, iš tėvų, vaikų, giminių ar draugų gauti pinigai, nemokamai iš kitų namų ūkio gauti jų užauginti maisto produktai.

N

Namų ūkio galva – tai asmuo, gaunantis didžiausias pajamas. Kadangi šeimos ūkio narių pajamos gali svyruoti, namų ūkio galva laikomas asmuo, per metus gaunantis didžiausias pajamas. Jei didžiausias pajamas gaunančio asmens išskirti negalima, namų ūkio galva laikomas asmuo, kurį nurodo šeima.

Namų ūkis – tai atskirai gyvenantis vienas asmuo, arba asmenų grupė, kuri gyvena viename name arba bute, turi bendrą biudžetą ir kartu maitinasi. Jei bent vienos iš šių nurodytų sąlygų trūksta, toks asmuo nepriskiriamas prie namų ūkio.

P

Pagrindiniai skurdo rodikliai – skurstančiųjų lygis šalyje, žemų pajamų nuokrypis, žemų pajamų indeksas, kvadratinis skurdo nuokrypis.

Pajamos iš turto ir rentos - tai palūkanos, gaunamos už pinigų laikymą bankuose, pinigų skolinimą privatiems asmenims, už įsigytus Vyriausybės vertybinius popierius (obligacijas), dividendai, taip pat pajamos, kurias gauna namų ūkiai, už nekilnojamojo turto nuomą, žemės ar kitokio turto nuomą.

Pajamos iš verslo, individualios veiklos – tai pajamos iš verslo, amatų, laisvosios profesinės veiklos, žemės ūkio gamybos ir kitokios veiklos. Skaičiuojant nesamdomojo darbo pajamas imamos tik grynosios pajamos.

Pajamos iš žemės ūkio – tai piniginės ir natūrinės pajamos, gautos iš žemės ūkio gamybos. Piniginės pajamos skaičiuojamos iš pinigų sumos, gautus pardavus žemės ūkio produkciją, atimant išlaidas žemės ūkio produkcijai, atimant išlaidas žemės ūkio gamybai. Natūrinės žemės ūkio pajamos- tai visa iš savo ūkio gauta žemės ūkio produkcija, kurią namų ūkis suvartoja pats.

S

Samdomojo darbo pajamos - tai pajamos iš samdomojo darbo pinigais ir natūra, premijos, įvairios priemokos, komandiruočių dienpinigiai, įvairios kompensacijos, kurias moka darbovietė ir .t.t

Skurdo riba – kriterijus, kurio pagalba politikai arba tyrinėtojai suskirsto individus, šeimas arba namų ūkius į skurstančius ir ne.

Socialinės išmokos – tai pensijos, pašalpos ir kompensacijos senatvėje, ligos ir negalios atvejais, išmokos, skirtos našliams ir našlaičiams, šeimai ir vaikams, bedarbiams, socialinės atskirties ir kitais atvejais, vaistų, sanatorinio gydymo kompensavimas.

V

Vartojimo išlaidos – tai piniginės ir natūrinės išlaidos, skirtos namų ūkio poreikiams patenkinti: tai išlaidos maistui, drabužiams, avalynei, būstui, sveikatos priežiūrai, kultūros, poilsio reikmėms ir t.t.

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis – iki mokestinis darbo užmokestis, tenkantis vienam samdomajam darbuotojui (neatskaičius fizinių asmenų pajamų ir valstybinio socialinio draudimo mokesčių, kuriuos moka darbuotojas).

PRIEDAS

Namų ūkių pasiskirstymas pagal disponuojamąsias pajamas vienam namų ūkio nariui 2006 metais, procentais

Pajamų intervalai, Lt per mėn.	Namų ūkio dalis	Kaupiamieji dažniai
iki 100	1,0	1,0
101-200	3,6	4,6
201-300	6,7	11,3
301-400	12,2	23,5
401-500	14,5	38
501-600	15,8	53,8
601-700	11,6	65,4
701-800	8,2	73,6
801-900	6,6	80,2
901-1000	4,8	85
1001-1100	3,5	88,5
1101-1200	2,3	90,8
1201-1300	1,7	92,5
1301-1400	1,6	94,1
1401-1500	1,2	95,3
1501-1600	0,8	96,1
1601-1700	0,6	96,7
1701-1800	0,8	97,5
1801-1900	0,3	97,8
1901-2000	0,4	98,2
2001-2500	1,1	99,3
2501-3000	0,4	99,7
3001 ir daugiau	0,4	100,1

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)

Decilio Nr.	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Pokytis 2003 m. (proc.)
	2002 m.	2003 m.	
1	129,1	158,5	29,4
2	192,4	231	38,6
3	237,7	285,1	47,4
4	280,9	333,3	52,4
5	324,3	382,2	57,9
6	373,2	437	63,8
7	431	501,8	70,8
8	509,6	589,2	79,6
9	624,7	732,8	108,1
10	1057,6	1220,7	163,1

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai

Decilio Nr. i	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt) x_i	Gyventojų dalis (Fp_i)	$D_i=x_i*Fp_i$	$Ft_i= D_i/\sum D_i$	$(2*i-n-1)x_i$
	2002 m.				
1	129,1	0,1	12,91	0,031	-1161,9
2	192,4	0,1	19,24	0,046	-1346,8
3	237,7	0,1	23,77	0,057	-1188,5
4	280,9	0,1	28,09	0,068	-842,7
5	324,3	0,1	32,43	0,078	-324,3
6	373,2	0,1	37,32	0,089	373,2
7	431	0,1	43,1	0,104	1293
8	509,6	0,1	50,96	0,122	2548
9	624,7	0,1	62,47	0,150	4372,9
10	1057,6	0,1	105,76	0,255	9518,4
SUMA	4160,5		416,05	1	13241,3

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)

Decilio Nr.	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Pokytis 2004 m. (proc.)
	2003 m.	2004 m.	
1	158,5	160,2	1,1
2	231	243,3	5,3
3	285,1	301,2	5,6
4	333,3	351,3	5,4
5	382,2	402	5,2
6	437	461,2	5,5
7	501,8	530	5,6
8	589,2	622,9	5,7
9	732,8	770,3	5,1
10	1220,7	1281	4,9

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai

Decilio Nr. i	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt) x_i	Gyventojų dalis (Fp_i)	$D_i=x_i*Fp_i$	$Ft_i= D_i/\sum D_i$	$(2*i-n-1)x_i$
	2003 m.				
1	158,5	0,1	15,85	0,033	-1426,5
2	231	0,1	23,1	0,047	-1617
3	285,1	0,1	28,51	0,059	-1425,5
4	333,3	0,1	33,33	0,068	-999,9
5	382,2	0,1	38,22	0,078	-382,2
6	437	0,1	43,7	0,089	437
7	501,8	0,1	50,18	0,103	1505,4
8	589,2	0,1	58,92	0,121	2946
9	732,8	0,1	73,28	0,150	5129,6
10	1220,7	0,1	122,07	0,251	10986,3
SUMA	4871,6		487,16	1	15153,2

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai

Decilio Nr. i	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt) x_i	Gyventojų dalis (Fp_i)	$D_i=x_i*Fp_i$	$Ft_i= D_i/\sum D_i$	$(2*i-n-1)x_i$
	2004 m.				
1	160,2	0,1	16,02	0,031	-1441,8
2	243,3	0,1	24,32	0,047	-1703,1
3	301,2	0,1	30,12	0,059	-1506
4	351,3	0,1	35,13	0,069	-1053,9
5	402,0	0,1	40,2	0,078	-402
6	461,2	0,1	46,12	0,090	461,2
7	530,0	0,1	53,0	0,105	1590
8	622,9	0,1	62,29	0,121	3114,5
9	770,3	0,1	77,04	0,150	5392,1
10	1281,0	0,1	128,1	0,250	11529
SUMA	5123,4		512,34	1	15980

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės mėnesinės išlaidos deciliuose (vienam namų ūkio nariui, Lt)

Decilio Nr.	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt)	Pokytis 2006 m. (proc.)
	2005 m.	2006 m.	
1	117,6	197,1	67,60
2	264,7	293	10,69
3	326,4	362,2	10,96
4	383,7	426,3	11,10
5	442,8	490,6	10,79
6	510,6	565,1	10,67
7	591,6	656,9	11,03
8	705,4	784,2	11,17
9	887,1	993,2	11,96
10	1491,4	1746,6	17,11

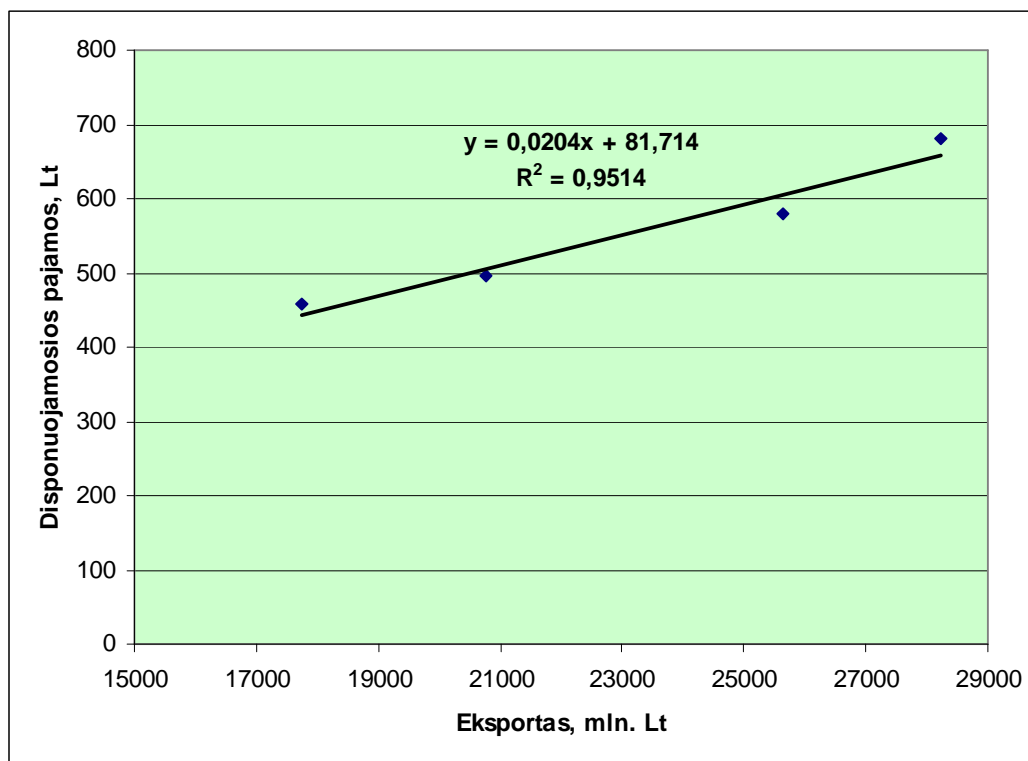
*Šaltinis: sudarytas autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis

Gini koeficiento tarpiniai skaičiavimai

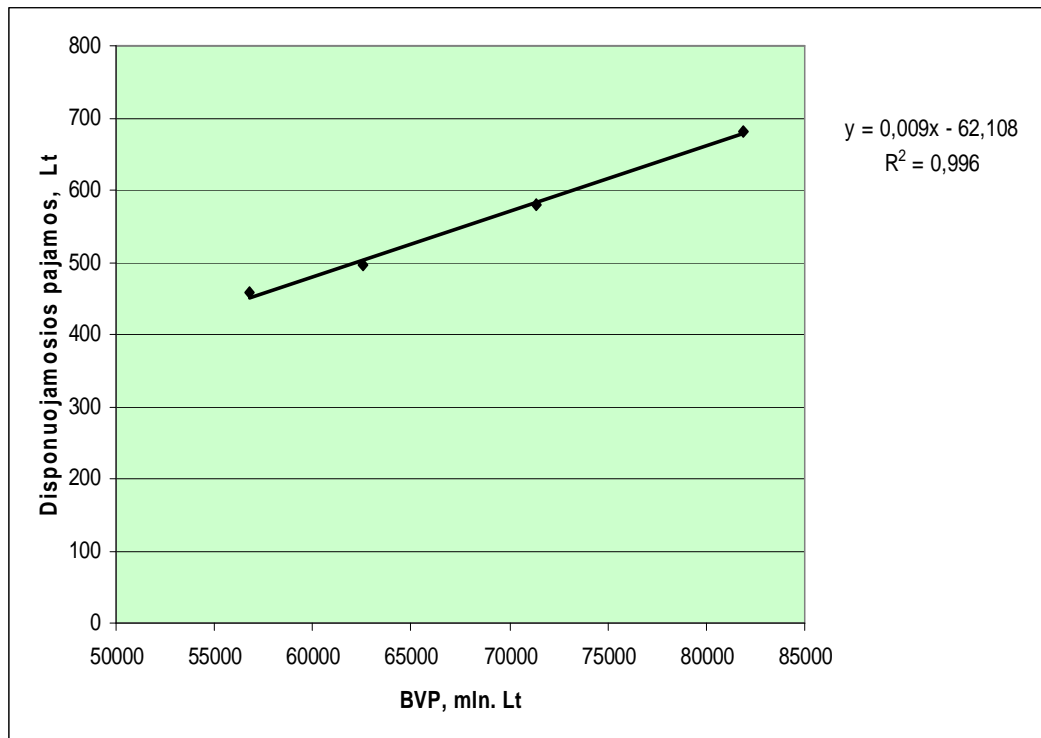
Decilio Nr. i	Vidutinės išlaidos deciliuose (Lt) x_i	Gyventojų dalis (F_{p_i})	$D_i = x_i * F_{p_i}$	$F_{t_i} = \frac{D_i}{\sum D_i}$	$(2*i-n-1)x_i$
	2005 m.				
1	117,6	0,1	11,76	0,021	-1058,4
2	264,7	0,1	26,47	0,046	-1852,9
3	326,4	0,1	32,64	0,057	-1632
4	383,7	0,1	38,37	0,067	-1151,1
5	442,8	0,1	44,28	0,077	-442,8
6	510,6	0,1	51,06	0,089	510,6
7	591,6	0,1	59,16	0,103	1774,8
8	705,4	0,1	70,54	0,123	3527
9	887,1	0,1	88,71	0,155	6209,7
10	1491,4	0,1	149,14	0,261	13422,6
SUMA	5721,30		572,13	1	19307,5

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

1 pav. Priklausomybė tarp eksporto ir vidutinių disponuojamųjų pajamų

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

2 pav. Priklausomybė tarp BVP ir vidutinių disponuojamųjų pajamų

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės disponuojamosios pajamos 2003-2006 m. per mėnesį Lt

Disponuojamosios pajamos	2003	2004	2005	2006
Lietuvos Respublika	457,6	495,8	579,7	680,8
Alytaus apskritis	430,7	431,9	516,4	601,2
Kauno apskritis	461	500,7	606,1	665
Klaipėdos apskritis	463,5	492,6	559,7	700,2
Marijampolės apskritis	418,7	484,3	512,3	639,7
Panevėžio apskritis	442,9	468,7	534,1	577,3
Šiaulių apskritis	401,9	442,8	526,2	610,5
Tauragės apskritis	372,4	425,6	481,2	542,8
Telšių apskritis	408,9	456,9	546	612,4
Utenos apskritis	412	430,6	471,5	578,9
Vilniaus apskritis	529,4	574,8	679,4	832,1

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai

Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, litai	2003	2004	2005	2006
Lietuvos Respublika	3 808	3 976	4 727	7 022
Alytaus apskritis	758	1 026	933	2 194
Kauno apskritis	2 260	2 675	2 751	3 796
Klaipėdos apskritis	3 547	4 038	4 561	5 673
Marijampolės apskritis	392	419	604	548
Panevėžio apskritis	1 545	2 299	2 491	2 360
Telšių apskritis	3 102	4 311	6 619	21 797
Šiaulių apskritis	488	514	537	775
Tauragės apskritis	109	170	163	208
Utenos apskritis	1 831	1 390	1 220	1 508
Vilniaus apskritis	10 010	9 581	11 721	16 005

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Lietuviškos kilmės prekių eksportas, mln. litų

Lietuviškos kilmės prekių eksportas, mln. litų	2003	2004	2005	2006
Lietuvos Respublika	17 739,9	20 753,6	25 631,0	28 239,4
Alytaus apskritis	626,5	699,4	799,5	951,3
Kauno apskritis	3 138,9	3 646,3	4 460,5	4 808,4
Klaipėdos apskritis	3 513,1	2 762,2	3 398,8	4 011,8
Marijampolės apskritis	443,3	527,9	628,5	770,1
Panevėžio apskritis	1 423,2	1 481,9	1 513,1	1 623,1
Šiaulių apskritis	971,7	1 315,0	1 405,4	1 651,0
Tauragės apskritis	181,6	220,7	258,5	349,5
Telšių apskritis	4 101,1	6 386,5	8 944,3	9 445,3
Utenos apskritis	428,9	524,8	594,5	651,8
Vilniaus apskritis	2 911,5	3 189,0	3 627,9	3 977,1

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Bendrasis vidaus produktas, mln. litų

Bendrasis vidaus produktas, mln. litų	2003	2004	2005	2006
Lietuvos Respublika	56 804,0	62 586,7	71 380,4	81 905,2
Alytaus apskritis	2 212,0	2 362,2	2 630,6	2 890,3
Kauno apskritis	10 968,3	12 007,6	13 870,9	15 948,2
Klaipėdos apskritis	6 718,8	7 213,0	8 439,7	9 571,7
Marijampolės apskritis	2 110,6	2 220,5	2 499,7	2 832,7
Panevėžio apskritis	4 049,2	4 598,2	5 007,1	5 335,2
Šiaulių apskritis	4 520,0	5 122,4	5 613,8	6 368,6
Tauragės apskritis	1 183,5	1 266,7	1 367,2	1 506,7
Telšių apskritis	2 483,3	2 869,5	3 206,8	3 554,2
Utenos apskritis	2 547,8	2 751,8	3 087,3	3 391,4
Vilniaus apskritis	20 010,7	22 174,6	25 657,2	30 506,1

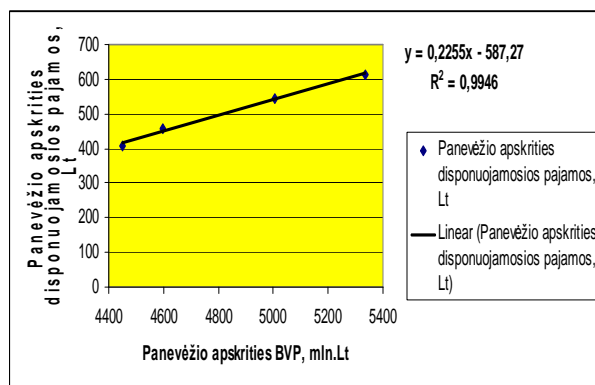
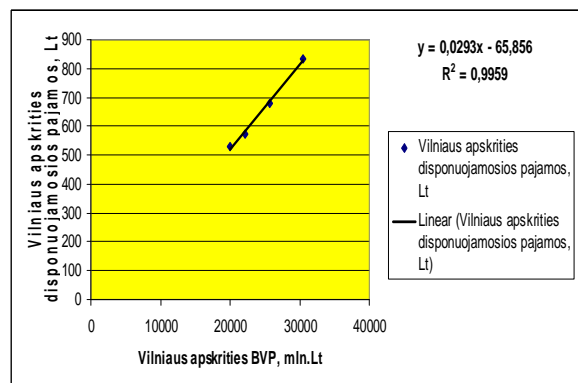
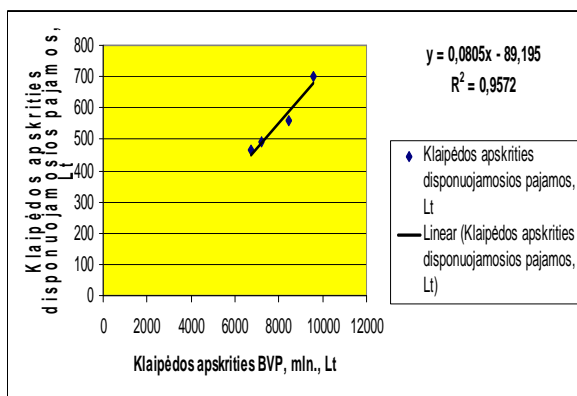
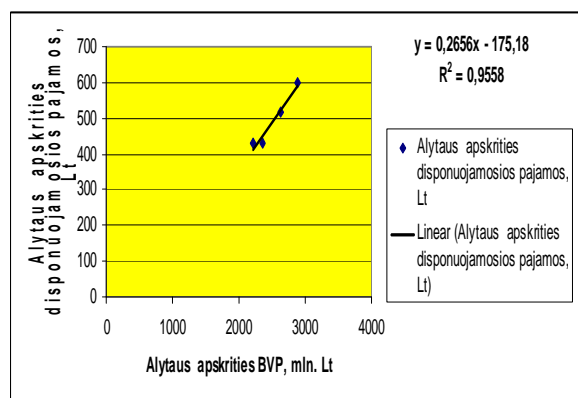
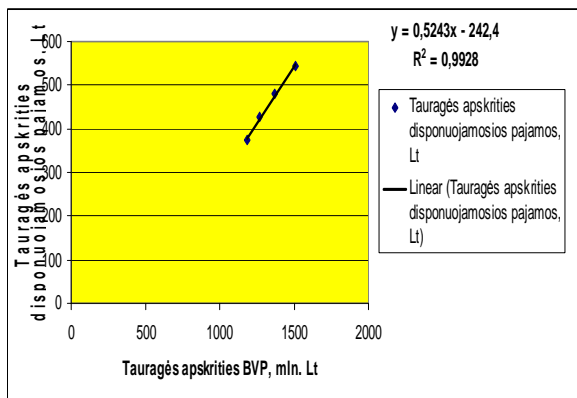
*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Bendroji pridėtinė vertė, mln. litų

Bendroji pridėtinė vertė, mln. litų	2003	2004	2005	2006
LQ Viešasis valdymas: paslaugos socialinei sferai ir komunalinė veikla				
Lietuvos Respublika	8 734,1	9 465,2	10 258,9	11 618,9
Alytaus apskritis	395,8	449,9	479,2	525,4
Kauno apskritis	1 653,2	1 725,1	1 887,3	2 125,3
Klaipėdos apskritis	888,2	961,4	1 058,6	1 184,4
Marijampolės apskritis	314,4	330,8	350,5	393,1
Panevėžio apskritis	587,0	653,0	697,3	773,2
Šiaulių apskritis	719,9	813,0	846,9	974,1
Tauragės apskritis	230,3	255,2	272,5	293,6
Telšių apskritis	293,9	323,0	344,8	378,9
Utenos apskritis	376,0	406,5	441,1	484,5
Vilniaus apskritis	3 275,3	3 547,3	3 880,5	4 486,5

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

3 pav. Priklausomybė tarp BVP ir vidutinių disponuojamųjų pajamų

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Pagrindiniai ekonominės ir socialinės raidos rodikliai 1997–2007 m.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Nedarbo lygis (gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis), %	14,1	13,2	14,6	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	778,1	929,8	987,4	970,8	982,3	1013,9	1072,6	1149, 3	1276,2	1495,7	1813, 0
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	576,6	683,7	722,4	692,2	699,4	728,4	786,4	835,5	916,7	1092,9	1359, 3
Vidutinė senatvės pensija, Lt	242,6 2	287,8 2	310,1 6	312,5 4	317,6 1	323,05	340,50	371,5 5	420,29	476,88	595,4 1

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės disponuojamosios pajamos pagal gyvenamąją vietą (vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt)

	2002	2003	2004	2005	2006
Visos disponuojamosios pajamos	422	457,6	495,8	579,7	680,8
Mieste	472,2	507,6	540,2	636,3	729,2
Kaime	320,4	356,4	407	467	583,9
Socialinės išmokos mieste	103,2	104,3	110,6	127,7	137,7
Socialinės išmokos kaime	104,2	113,1	132,2	137	166,4
Piniginės disponuojamos pajamos	359,7	384,2	426,3	514,1	615,4
Mieste	427,4	458,7	494,8	594,7	684,2
Kaime	222,8	233,6	289,4	353,3	477,8
Natūrinės disponuojamos pajamos	62,3	73,4	69,4	65,6	65,4
Mieste	44,9	48,9	45,3	41,5	45,1
Kaime	97,6	122,9	117,6	113,7	106,1

*Šaltinis: Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2002 m. (2003 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.

Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2003 m. (2004 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.

Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2004 m. (2005 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.

Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2005 m. (2006 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.

Namų ūkių pajamos ir išlaidos 2006 m. (2007 m.). Vilnius: VĮ „Statistikos centras“.

Vidutinės disponuojamosios pajamos (vienam namų ūkio nariui per mėnesį, Lt)

	2002	2003	2004	2005	2006
Visos disponuojamosios pajamos	422	457,6	495,8	579,7	680,8
Samdomojo darbo pajamos	226,3	253,2	275,3	328,1	408,6
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	47,6	62,6	68,7	79,5	90,2
Pajamos iš verslo, individualios veiklos	19,4	21,2	23,5	28,7	31,8
Pajamos iš žemės ūkio	28,1	41,4	45,2	50,8	58,4
Pajamos iš rentos	0,5	0,2	0,9	0,9	0,8
Pajamos iš turto	0,3	0,5	0,9	0,4	0,4
Socialinės išmokos	103,5	107,2	117,8	130,8	145,9
Senatvės pensija	61,5	72,1	78,9	87,5	98,6
Kitos pašalpos	42	35,1	38,9	43,3	47,3
Kitos pajamos	43,8	33,8	32,1	40	34,9

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Balinskaitė, V., Masiulaitytė I. Namų ūkių ir pajamų struktūros kitimas. Demografinė situacija, socialinė būklė. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=1>.

Pajamų mokesčio normos kitimas priklausomai nuo PND ir GPM tarifo dydžio

Procentai	Minimalus	320	400	800	1000	1500	2000	3000	5000
27	320	0,0	5,4	16,2	18,4	21,2	22,7	24,1	25,3
24	320	0,0	4,8	14,4	16,3	18,9	20,2	21,4	22,5
24	400	-6,0	0,0	12,0	14,4	17,6	19,2	20,8	22,1
20	400	-5,0	0,0	10,0	12,0	14,7	16,0	17,3	18,4
20	320	0,0	4,0	12,0	13,6	15,7	16,8	17,9	18,7

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Namų ūkio narių pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį (procentais)

	2002	2003	2004	2005	2006
Darbas asmeniniame žemės ūkyje	5,8	6	5	4,6	3,8
Samdomas darbas žemės ūkyje	1,4	2,1	2,3	2,6	2,5
Samdomas darbas ne žemės ūkyje	32,3	32,6	34	35,4	37,4
Verslas, amatai, laisvoji profesinė veikla	1,9	1,8	2	2,2	2
Socialinės išmokos	25,2	24,6	25,1	24,5	24,6
Pensija	22,2	21,6	22,3	21,9	22,1
Bedarbio pašalpa	0,8	0,9	0,8	0,5	0,6
Kitos socialinės išmokos	2,2	2,1	2	2,1	1,9
Stipendija	1,7	1,6	1,5	1,6	1,5
Kitas pajamų šaltinis	0,9	0,6	0,6	1	0,5
Išlaikytiniai	30,8	30,5	29,4	28,1	27,5

*Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Balinskaitė, V., Masiulaitytė I. Namų ūkių ir pajamų struktūros kitimas. *Demografinė situacija, socialinė būklė. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007*. [žiūrėta 2008-03-09]. Prieiga per Internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=1>.